

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Henna Nahkala, Laura Mahlamäki & Meri Lehtovaara

Sukupuolen moninaisuus ja seksuaalinen suuntautuminen

Oppaat nuorille ja ammattilaisille

Opinnäytetyö

Syksy 2021

SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Sosionomin tutkinto-ohjelma

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Tutkinto-ohjelma: Sosionomi (AMK)

Tekijät: Meri Lehtovaara, Laura Mahlamäki & Henna Nahkala

Työn nimi: Sukupuolen moninaisuus ja seksuaalinen suuntautuminen: Oppaat nuorille ja ammattilaisille

Ohjaaja: Mirva Siltakorpi, lehtori, YTM

Vuosi: 2021

Sivumäärä: 85

Liitteiden lukumäärä: 11

Familiar avopalvelut Etelä-Pohjanmaan kanssa yhteistyössä toteutetun opinnäytetyön tavoitteena oli luoda toimivat seksuaalikasvatuksen oppaat nuorille ja ammattilaisille. Opinnäytetyön tarkoituksena oli tarjota ammattilaisille apua seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuuden puheeksi ottamiseen sekä tarjota laadukasta ja luotettavaa tietoa nuorille aiheesta. Oppaiden toivottiin tarjoavan ammattilaisille lisää tietoa puheeksi ottamisen malleista sekä tukemaan niiden hyödyntämistä nuorisotyössä. Nuorten oppaan toivottiin tarjoavan luotettavaa tietoa tiiviisti ja toimimaan keskustelunuorana nuorten ohjaamisessa.

Opinnäytetyö toteutettiin toiminnallisena kehittämistehtävänä, joka sisälsi tutkimuksellisia menetelmiä. Kehittämistehtävän prosessi noudatti kehittämishankkeelle tyypillistä konstruktivistista mallia, joka eteni lineaarisesti kuuden eri vaiheen kautta valmiiseen tuotokseen ja työn päättämiseen. Jokainen kuudesta vaiheesta sisälsi palaute- ja arviointikeskusteluja sekä erilaisten vaihtoehtojen puntarointia. Tiedonhankintamenetelminä käytettiin kirjallista- ja verkkomateriaalia, ryhmänohjauksia sekä asiantuntijalausuntoja.

Tiedonhankintamenetelmillä pohjustettiin kehittämistehtävän teoreettista osuutta hankkien tietoa sukupuolesta ja seksuaalisesta suuntautumisesta sekä niiden kehitysvaiheista nuoren 13–18-vuotiaan elämänvaiheissa. Lisäksi tietoa haettiin puheeksi ottamisen malleista työntekijöiden näkökulmasta. Puheeksi ottamisen malleista tiedonhaku keskitettiin kahteen yleisimpään puheeksi ottamisen malliin: PLISSIT ja BETTER. Oppaiden käyttö työvälineinä on lisääntynyt viime aikoina huomattavasti, joten tärkeäksi koettiin myös hakea tietoa hyvän oppaan kriteereistä. Kokonaisuutta täydennettiin yleisimpien aihetta käsittelevien lakien ja säännösten avulla.

Opinnäytetyön lopputuloksena yhdessä Familiar avopalvelut Etelä-Pohjanmaan kanssa syntyi kaksi seksuaalikasvatuksen opasta, toinen nuorille ja toinen ammattilaisille tukemaan nuorisotyötä. Yhteistyössä Familiarin kanssa kyettiin varmistamaan, että oppaat sisältävät työn kannalta oleellista tietoa tukien nuoren kehitystä sekä ammattilaisten työskentelyä. Kehittämishankkeen prosessiin osallistuminen loi työntekijöille uusia näkökulmia seksuaalikasvatukseen ja auttoi ymmärtämään nuorten toiveita seksuaalikasvatuksen suhteen. Kehittämishankkeen toteuttamiseen osallistuminen lisäsi myös nuorten tietoutta aiheesta.

¹ Asiasanat: seksuaalikasvatus, sukupuoli, seksuaalinen suuntautuminen, puheeksi ottaminen, toiminnallinen opinnäytetyö

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree program: Bachelor of Social Services

Authors: Meri Lehtovaara, Laura Mahlamäki & Henna Nahkala

Title of thesis: Gender diversity and sexual orientation - Guides for Young People and Professionals

Supervisor: Mirva Siltakorpi, Senior Lecturer

Year: 2021

Number of pages: 85

Number of appendices: 11

This thesis has been done in collaboration with Familiar Open Services in Southern Ostrobothnia. The goal was to create two guides about sexual education for professionals of social services and for young people. For professionals, the guide is about how to bring up sexuality and gender variance. The guide for the youth is about reliable and high-quality information.

This thesis has been made as a functional thesis that contained exploratory methods. The process followed a typical constructive model that proceeded linearly. There were six phases from the beginning to the end and every phase contained feedback and evaluation conversations. We used written materials, group discussions and expert statements as our source of information. From these sources we got together the theory part that is based on gender diversity, sexual orientation, sexuality and how these show up and change in different stages of life between ages 13-18. From the point of view of professionals, we also got information about two common patterns of how to bring up these topics: BETTER and PLISSIT. Because guides are more common nowadays and there are demand for it, we also wanted to bring some theory up about what a good guide is.

The outcome of this thesis was two guides for Familiar Open Services in Southern Ostrobothnia to support youth work. The collaboration with Familiar could ensure that the guides are usable and that there's information that they can use. When the professionals participated in the process, they got some new point of views about sexual educations and what the youth wants from it. In addition, young people received some new information on the subject. Based on the feedback we got, these guides are an important part of professional work. In these guides there is important information that professionals can use when they work with young clients. The guides are easy to usen both separate and together. Furthermore, it is important for young people to get reliable information easy, because nowadays the internet is full of different kind of information.

² Keywords: sexual education, sexuality, gender, functional thesis

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ	4
Kuva-, kuvio- ja taulukkoluetelo.....	7
1 JOHDANTO	8
2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTA JA TAVOITTEET	10
2.1 Aiheen valinta	10
2.2 Tarkoitus ja tavoitteet.....	11
2.3 Toiminnallinen opinnäytetyö.....	12
2.4 Aikaisemmat tutkimukset	16
2.5 Yhteistyötahon kuvaus.....	17
3 SUKUPUOLI	19
3.1 Sukupuolen moninaisuus	19
3.2 Sukupuolen moninaisuuden jaottelu ja sen käsitteet.....	20
3.3 Näkemys omasta sukupuolesta ja sukupuoli-identiteetin kehittyminen.....	22
4 SEKSUAALISUUS.....	24
4.1 Seksuaalisuus on osa jokaista ihmistä.....	24
4.2 Seksuaalisuusteoria.....	25
4.3 Seksuaalioikeudet.....	26
4.4 Sukupuolivähemmistöjen seksuaalioikeuksien toteutuminen Suomessa.....	29
4.5 Seksuaaliterveys.....	30
4.6 Seksuaalikasvatus	31
4.7 Seksuaalisuuden portaat	33
5 SEKSUAALINEN SUUNTAUTUMINEN	37

5.1	Seksuaaliset suuntautumiset	37
5.2	Seksuaalinen identiteetti	38
5.3	Seksuaalisen identiteetin ulottuvuudet	39
6	SEKSUAALISUUDEN PUHEEKSI OTTAMINEN NUOREN KANSSA	41
6.1	Puheeksi ottaminen nuoren kanssa	41
6.2	Puheeksi ottamisen mallit PLISSIT ja BETTER.....	42
6.2.1	PLISSIT-malli	43
6.2.2	BETTER-malli.....	45
6.3	Asiakkaan kohtaaminen	46
6.4	Nuoren kohtaamisen erityispiirteitä	47
6.4.1	Sukupuolisensitiivisyys	48
6.4.2	Voimavarakeskeinen kohtaaminen	49
7	TIEDONHANKINNAN JA TUTKIMUKSEN MENETELMIÄ	51
7.1	Tutkimuksellinen teorian tieto.....	51
7.2	Verkon oheisaineisto.....	52
7.3	Dialogiset ryhmäkeskustelut	52
7.4	Asiantuntijalausunnot/kokemusasiantuntijat	53
8	OPINNÄYTETYÖN VAIHEET	54
8.1	Kehittämistehtävän prosessi	54
8.1.1	Aloitusvaihe	55
8.1.2	Suunnitteluvaihe	56
8.1.3	Esivaihe.....	58
8.1.4	Työstövaihe	59
8.1.5	Tarkistusvaihe	63
8.1.6	Viimeistelyvaihe ja valmis tuotos	65
8.2	Kehittämistehtävän arviointi ja palaute.....	66
9	KEHITTÄMISTEHTÄVÄN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS	69

10 JOHTOPÄÄTÖKSET	71
11 POHDINTA	74
LÄHTEET	77
LIITTEET	86

Kuva-, kuvio- ja taulukkoluetelo

Kuvio 1. Kehittämistyön prosessi.....	14
Kuvio 2. Avaimet hyvään oppaaseen.....	15
Kuvio 3. Binäärinen ja ei-binäärinen sukupuoli	20
Kuvio 4. Mitä seksuaalisuus pitää sisällään.	24
Kuvio 5. Seksuaalioikeudet pähkinänkuoressa	26
Kuvio 6. Seksuaalikasvatus jaotellaan neljään kategoriaan	32
Kuvio 7. Seksuaalisuuden kehittymisen yksitoista porrasta	33
Kuvio 8. PLISSIT-malli.....	44
Kuvio 9. BETTER-malli.....	46
Kuvio 10. Kehittämistehtävän prosessikaavio	55
Kuvio 11. Aloitusvaihe	56
Kuvio 12. Suunnitteluvaihe	57
Kuvio 13. Esivaihe	59
Kuvio 14. Työstövaihe	63
Kuvio 15. Tarkistusvaihe	64
Kuvio 16. Viimeistelyvaihe.....	66

1 JOHDANTO

Nuoruus on ihmisen elämän moninaisin kehitysvaihe, sillä se koostuu jatkuvasta muutosten keskellä elämisestä. Nuoruuteen kuuluvat fyysinen, psyykkinen ja sosiaalinen kypsyminen, siksi se saattaa aiheuttaa nuorelle paljon hämmennystä ja epävarmuutta. Nuoruus on myös mahdollisuuksien aikaa, sillä se on ainoa elämänvaihe, jossa persoona kykenee muuttumaan niin ratkaisevilla tavoilla, että se vaikuttaa mahdollisesti nuoren koko loppuelämään. Nuoren elämään osallistuvien aikuisten tulee ymmärtää nämä kehityshaasteet, sillä ne selittävät pitkälti nuoren käyttäytymistä. Nuoruuteen kuuluu myös kypsyttömyys ja pikaiset päätökset erilaisin rajojen kokeiluineen. Nämä asiat valmistavat nuorta aikuisuuteen eikä niitä voida nopeuttaa tai sulkea nuorelta pois. (Kalliomaa, [viitattu 16.3.2021].)

Vuonna 2019 teetetty Kouluterveyskysely osoittaa, että sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvilla nuorilla oli muihin verrattuna enemmän haasteita etenkin terveyden ja hyvinvoinnin kanssa. Tukea he ovat kuitenkin kokeneet löytäneensä seurustelusuhteista, joissa he voivat olla täysin omana itsenään. Tulokset osoittavat, että sateenkaarinuorista yhä useampi kokee jäävänsä ilman apua etenkin silloin, kun sitä eniten tarvitsisivat. Tulosten perusteella voidaan päätellä, että vallitseva tietämättömyys ja arkuus aiheuttaa kohtaan lisää pahoinvointia sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten keskuudessa eikä tarjolla oleva ammattiapu ole riittävää tai sitä ei ole saatavilla tarpeeksi. (Hyvärinen ym 2020, 15–29.)

Sukupuolen moninaisuudella tarkoitetaan ilmiötä, jonka mukaan sukupuoli ei ole yksiselitteinen kategorisesti kahteen vaihtoehtoon jaoteltava asia, vaan sukupuolen moninaisuus tarkoittaa yksilön fyysisen sukupuolen kehityksen vaihtelua verrattuna kokemukseen omasta sukupuolesta. Sukupuolen moninaisuus pitää sisällään yksilön kokemukset omasta fyysisestä sukupuolesta. (Sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus 2016.) Seksuaalisella suuntautumisella tarkoitetaan niitä tekijöitä, jotka määrittelevät henkilön emotionaalisen tai eroottisen vetovoiman syntyminen tiettyä henkilöä kohtaan. Seksuaalisen suuntautumisen käsite on itsemäärittelyn käsite, jolloin jokaisella on oikeus määritellä tai olla määrittelemättä itsensä tiettyä seksuaalista suuntautumista edustavaksi henkilöksi. (Seksuaalinen suuntautuminen, [viitattu 16.3.2021]b.)

Sukupuoleen ja seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvät asiat saattavat olla vaikeita ottaa puheeksi, mutta kaikilla sosiaalialan ammattilaisilla tulisi olla keinot nostaa asiat esille. Puheeksi ottaminen on kunnioittavaa varhaista puuttumista ja monesti nuorelle se saattaa olla

huojentava tekijä, kun luotettava aikuinen ottaa asian esille. Ennakointi ja yhteiseen päämäärän tähtäävä työskentely nuoren kanssa tuo turvaa sekä luottamusta siihen, ettei asian kanssa olla yksin. Sukupuoleen ja seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvät asiat saattavat esittäytyä nuorelle ylitsempääsemättöminä asioina, mutta parhaimmillaan niistä avoimesti keskustelemalla voidaan muuttaa kulttuuria ja vaikuttaa asenteisiin. (Arnkil & Eriksson 2012, 7–8; Huolen puheeksi ottaminen 2020.)

Tämä opinnäytetyö toteutettiin toiminnallisena kehittämistehtävänä. Yhteistyötahona oli Familiar avopalvelut Etelä-Pohjanmaa. Opinnäytetyön tavoitteena oli luoda kaksi opasta, joista toinen ammattilaisille puheeksi ottamista helpottamaan ja toinen nuorille lisätäksemme luotettavaa tietoutta aiheesta. Opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää minkälaista apua ja tukea ammattilaiset puheeksi ottamiseen tarvitsevat sekä tarjota heille keinoja siihen. Lisäksi tarkoituksena oli tukea nuoria hallitsemaan tietoa aiheesta ja turvata heille laadukas oikeanlainen tieto.

2 OPINNÄYTETYÖN TAUSTA JA TAVOITTEET

Tässä luvussa kerrotaan, miten päädyimme valitsemaan aiheeksi sukupuolen moninaisuutta ja seksuaalista suuntautumista käsittelevät aiheet. Lisäksi käsittelemme puheeksi ottamisen merkitystä sekä tuomme esiin keinoja helpottamaan puheeksi ottamista seksuaalikasvatuksen osana. Käymme läpi myös toiminnallisen kehittämistyön prosessin ja analysoimme aikaisempien tutkimusten vaikutusta työhömmä sekä esittelemme yhteistyötahomme.

2.1 Aiheen valinta

Tämän opinnäytetyön tekijöitä kiinnostaa nuorten (13–18 v.) seksuaalikasvatuksessa käytetyt erilaiset menetelmät sekä se, kuinka nuorten seksuaalikasvatus käsittelee sukupuolen moninaisuutta ja seksuaalista suuntautumista. Muuttuvassa maailmassa seksuaalikasvatuksen tulee turvata yhteiskunnan esittämä tarve, joten sen takia seksuaalikasvatusta tarjoavilla tahoilla tulee olla keinot ja välineet taata yhdenvertainen seksuaalikasvatus kaikille nuorille.

Nuoret tarvitsevat vahvistusta oman seksuaalisen suuntautumisen tunnistamisessa ja kokemisessa. Nuoret joutuvat usein pohtimaan, mikä on normaalia ja mikä taas ei. Seksuaalisen suuntautumisen pelätään vaikuttavan kaverisuhteisiin ja muihin sosiaalisiin suhteisiin yleensä negatiivisesti. Nuoret kokevat seksuaalikasvatuksen vielä pitkälti heteroseksuaaliseksi valistamiseksi. He tarvitsevat tietoa myös muista seksuaalisen suuntautumisen muodoista. (Koulun terveyskirjasto 2018.)

Seksuaalisen suuntautumisen vahvistuminen tapahtuu yleensä 12–20 vuoden ikäisenä ja luonnollisesti siihen liittyy erilaista kokeilunhalua. Nuoren seksuaaliset mieltymykset sekä minäkuva selkiytyy ja tarkentuu. Kehityskaaren aikana nuoren kielenkäyttö ja muu seksuaalinen toiminta saattaa olla hyvinkin vaihtelevaa, mutta sen avulla nuori yleensä testaa ryhmään kuuluvuuttaan sekä omia rajojaan. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2020.)

Sukupuolen moninaisuus käsittää laajasti ihmisen kokemuksellisuuden sekä tavan ilmaista omaa sukupuoltaan. Aikaisemmin on pitkälti ajateltu sukupuolen rajoittuvan fyysisten määreiden vuoksi vain miehiin ja naisiin, kun todellisuudessa sukupuolen kokemuksia on yhtä paljon kuin ihmisiä maapallolla. Tietyt juridiset määreet Suomessa jakavat sukupuolen edelleen kahteen ryhmään. (Sukupuolen moninaisuus, [viitattu 3.1.2021].)

Seksuaalisuuden puheeksi ottamisen taito on yksi merkittävimmistä ammattilaisen työvälineistä nuorten parissa. Työskenneltäessä etenkin nuorten kanssa täytyy muistaa, kuinka herkkä aikakausi nuoruusaika on. Ammattilaiselta vaaditaan ammatillista työtettä ja kykyä luoda luottamuksellinen vastavuoroinen asiakassuhde. Lisäksi on tärkeää, että nuoren kanssa puhutaan asioista niiden oikeilla nimillä kummankin osapuolen ymmärtäessä mitä käsitteet tarkoittavat. (Seksuaalisuus puheeksi 2019.)

Tätä opinnäytetyötä tekevien työhistoriaan kuuluu erilaisia tehtäviä nuorten parissa. Lisäksi pohdimme omaa kouluajan seksuaalikasvatustamme ja pyysimme kommenttia yhteistyötaholtamme aiheen tutkimisen tarpeelle. Sosiaalinen media tuo myös oman osuutensa aiheen näkyvyydelle sekä nuorten löytämään tietoon asiasta. Näistä syistä tahdomme turvata työllämme luotettavaa tietoa nuorille ja apua ammattilaisille puheeksi ottamisen kynnyksellä.

2.2 Tarkoitus ja tavoitteet

Tämän toiminnallisen kehittämistyön tarkoituksena on selvittää ammattilaisten kokemaa avun- tarvetta aiheestamme puheeksi ottamisen näkökulmasta 13–18-vuotiaiden parissa sekä kartoittaa nuorten tiedon tasoa aiheesta. Tarkoituksena on lisäksi tukea nuoria hallitsemaan tietoa aiheesta ja turvata laadukkaan ja oikean tiedon saanti.

Toiminnallisen kehittämistyön tavoitteenamme on luoda kaksi opasta, yksi ammattilaisille ja yksi nuorille. Ammattilaisten oppaan tavoitteena on helpottaa puheeksi ottamista sekä tarjota heille keinoja puheeksi ottamisen tueksi. Nuorten oppaan tavoitteena on lisätä tietoutta asiasta ja luoda neutraalimpaa lähestymistapaa aiheeseen, mutta ennen kaikkea luoda hyväksymisen ilmapiiriä aiheen ympärille.

Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöille on asetettu eettisiä suosituksia yksityisyydensuojan ylläpitämiseksi sekä luotettavuuden arvioimiseksi (Arene 2020). Opinnäytetyössämme toteutettavien ohjauskäyntien yhteydessä huolehdimme yksityisyydensuojan säilyttämisestä ja kohtelemme ohjauskäynteihin osallistuvia oikeudenmukaisuuden periaatteita noudattaen. Huolehdimme, että ohjauskäynneistä tiedottaminen tapahtuu asianmukaisella tavalla. Pyydämme myös tarvittavat lupa-asiakirjat työskennellessämme alaikäisten parissa. Opinnäytetyön raportointia varten tuotamme teoriaosuuden. Opinnäytetyömme tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaisilla keinoilla seksuaalisuus ja siihen liittyvät asiat voidaan ottaa puheeksi?

2. Mitä on sukupuolen moninaisuus ja seksuaalinen suuntautuminen?

3. Millaista tietoa nuoret haluavat sukupuolen moninaisuudesta ja seksuaalisesta suuntautumisesta?

2.3 Toiminnallinen opinnäytetyö

Opinnäytetyömme toteutustavaksi valikoitui toiminnallinen kehittämistyö, sillä se kiinnosti ryhmäämme eniten. Valitsemaamme arkaluontoista aihetta ajattelimme olevan helpointa tutkia nuorten kanssa toiminnan kautta. Toiminnallisella kehittämistyöllä pyrimme tuomaan kohde-ryhmällemme, joka tässä opinnäytetyössä ovat nuoret ja ammattilaiset, luotettavaa tietoa aiheesta sekä keinoja puheeksi ottamiseen. Opinnäytetyömme aiheeksi valikoituneet sukupuolen moninaisuutta ja seksuaalista suuntautumista käsittelevät aiheet ovat enenevässä määrin pinnalla yhteiskunnassamme.

Toiminnallinen kehittämistyömme sisältää kaksi ohjauskäyntiä erään lastensuojelun avopalvelun ammattilaisten kanssa ja kolme ohjauskäyntiä nuorten kanssa. Ryhmätapaamiset sisältävät keskustelua ja toiminnallisuutta, jonka avulla pyrimme selvittämään ne teemat, joista kohde-ryhmämme tarvitsee lisätietoa. Ryhmätapaamisten perusteella tuotamme kaksi opasta aiheesta. Ammattilaisten opas tulee sisältämään tietoa puheeksi ottamisesta ja tarjoamaan keinoja siihen, kun taas nuorten opas tulee tarjoamaan luotettavaa tietoa aiheesta kokonaisuudessaan nuorille.

Ohjauskäynti on tuokio, jolla pyritään tukemaan nuoren oppimista tietystä aiheesta sekä luomaan yhteisöllisyyttä ohjauskäyntiin osallistuvien kesken (Valteri, [viitattu 15.3.2021]). Ohjauskäynneillämme lisäämme nuorten tietoa aiheesta ja luomme luottamusta aiheen kohtaamiseen yhdessä sekä keskustelemme ammattilaisten kanssa heidän kokemastaan tarpeesta puheeksi ottamisen välineiden tarpeeseen. Tietoa keräämme laadullisen tutkimuksen elementtejä noudattaen havainnoinnilla eli observoinnilla keskustelujen tukena, tutkien nuorten suhtautumista aiheeseen sekä tiedon tasosta aihetta käsiteltäessä. Observointi eli havainnointi on toimintatutkimukseen sopiva tutkimusmenetelmä, jolla tutkittavasta kohteesta voidaan selvittää mm. sanallista tai sanatonta reagoitua aiheeseen (KvaliMOT, [viitattu 15.3.2021]). Observoinnilla saamme selville, tukeeko nuorten käytös heidän tiedontasoaan vai pyrkivätkö he piilottamaan esimerkiksi epävarmuutta.

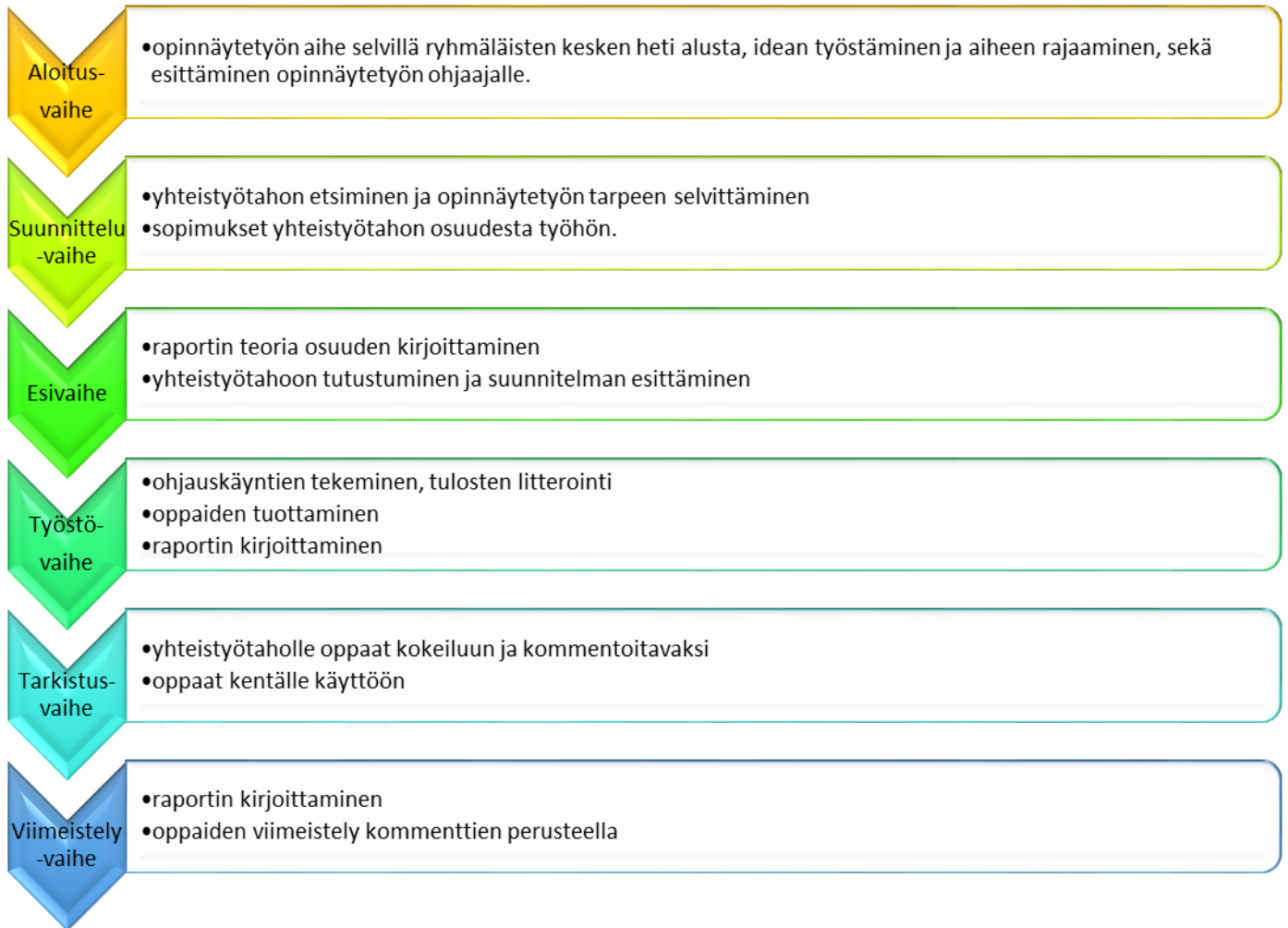
Dialogiset ryhmäkeskustelut auttavat jäsentämään oppaiden tiedon tarpeelliseksi koettuihin aiheisiin. Dialoginen ryhmäkeskustelu on vastavuoroinen tilanne ohjauksikäynnin ammattilaisten ja siihen osallistuvien nuorten välillä. Ryhmäkeskustelun osapuolet ovat tasa-arvoisessa asemassa ja heillä on vapaus esittää näkemyksiä ja kysymyksiä aiheesta luotettavasti. (Sitra, [viitattu 15.3.2021].) Dialogisen ryhmäkeskustelumme tavoite on, että jokainen osallistuja ymmärtäisi aiheesta jotain henkilökohtaista uutta ja luottaisi näin ollen vakaammin itseensä.

Sekä Airaksisen ja Vilkan (2003, 9) että Salosen (2013, 25) mukaan toiminnallinen opinnäytetyö on yksi ammattikorkeakouluissa käytetty opinnäytetyön muoto, jonka tavoitteena on tarjota ammattikentälle käytännön toiminnan ohjeita ja oppaita sekä järjestää toimintaa. Toiminnalliseksi opinnäytetyöksi luetaan esimerkiksi ohjeet ja oppaat tai tilaisuus ja tapahtuma. Kaikkien vaihtoehtojen tulee silti sisältää erillinen raportti ja itse toteutus.

Airaksinen ja Vilka (2003, 10) korostavat toiminnallisen opinnäytetyön olevan työelämälähtöinen, tutkimuksellisuuden asenteella toteutettu ja riittävästi alan tietojen ja taitojen hallintaa osoittava teos. Toiminnallisen opinnäytetyön tavoite on yhdistää ammatillinen teoria tutkimukselliseen asenteeseen koko opinnäytetyön prosessin aikana.

Toiminnallisen opinnäytetyön synonyymiksi luetaan kehittämishanke, sillä se vastaa myös projektityötä ja se voidaan jaotella erilaisiin vaiheisiin, jotka puolestaan sisältävät omat toimijansa sekä vaiheensa. Kehittämishankkeessa suunnitelmallisuus on tärkeää, sillä sen avulla tehdään näkyväksi työn oleellinen osuus. Työn arviointi ja ymmärrettävyys tulevat näkyviin suunnitelmallisuuden avulla. (Salonen 2013, 11.)

Kehittämistyön prosessi koostuu kuudesta eri vaiheesta. Ensimmäiseksi tulee aloitusvaihe, joka sisältää ideoinnin ja idean työstämisen. Toiseksi tulee suunnitteluvaihe, jolloin tapahtuu yhteistyötahojen ja muiden prosessiin osallistuvien toimijoiden roolien ja vastuiden jakaminen. Kolmantena on esivaihe, jolloin siirrytään kentälle ja neljäntenä seuraa työstövaihe, joka sisältää eniten ammatillista oppimista ja on prosessin pitkäkestoisin sekä vaativin vaihe. Viidentenä on tarkistusvaihe, jolloin arvioidaan, vastaako tuotos tavoitteita, ja kuudennessa eli viimeistelyvaiheessa tuotetaan raportti ja viimeistellään tuote. Kehittämishanke päättyy, kun tuotos on valmis ja hanke esitellään kirjallisessa muodossa. (Salonen 2013, 17–19.) (Kuvio 1.)

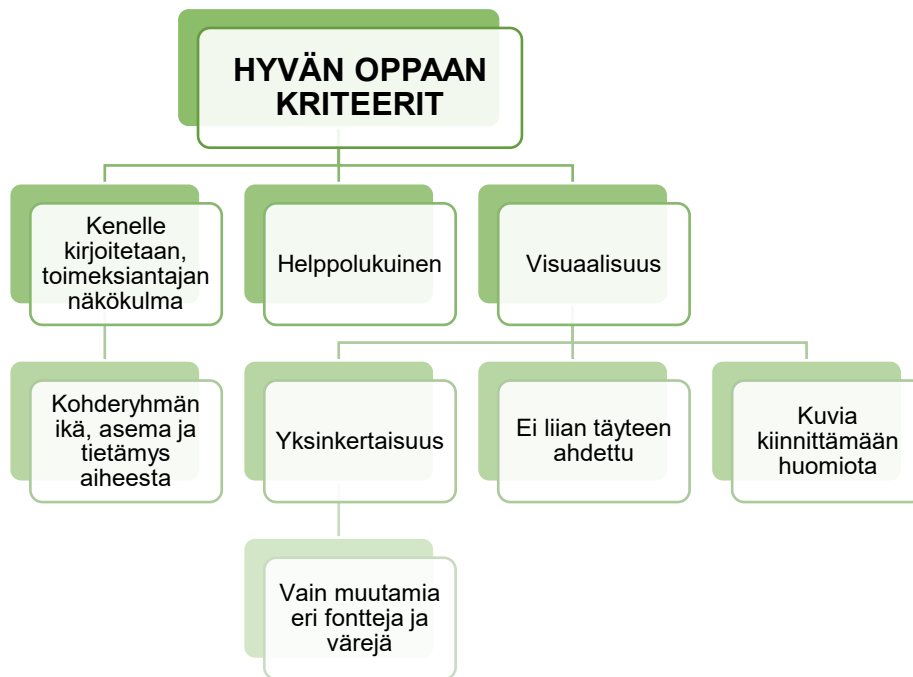

Kuvio 1. Kehittämistyön prosessi (Salonen 2013, 17–19).

Opasta kirjoitettaessa tulee ottaa huomioon, kenelle sitä kirjoittaa. Kun tietää kenelle kirjoittaa, on helpompaa kirjoittaa heitä puhuttelevaa tekstiä. Kielellisesti tekstin tulee kuitenkin olla tarkoituksenmukaista sekä helposti luettavaa. Muita huomioon otettavia asioita ovat kohderyhmän ikä, asema sekä tietämys aiheesta. Oppaan käyttötarkoitus tulee myös pitää mielessä. On hyvä ottaa huomioon myös toimeksiantajan näkökulma eli millaisen he oppaasta haluaisivat. (Airaksinen 2009.) Jotta saataisiin oppaasta selkeä ja lukukokemuksena kevyt, kannattaa se otsikoida. Hyvä otsikko herättää lukijan huomion ja sen on hyvä erottua muusta tekstistä. (Viitanen 2017.) (Kuvio 2.)

Oppaan visualisointikin on tärkeää, koska se herättää huomiota. 90 % aivojen rekisteröimästä sisällöstä on visuaalista ja visuaalinen viesti tulee kuusi kertaa nopeammin perille kuin teksti. Täten voimme avittaa oppimista sekä muistamista kuvien avulla. Visualisoinnissakin tulee ottaa asiakonteksti ja kohderyhmä huomioon. Yksinkertaisuus on kaunista; fonttien sekä väripalettein määrää on hyvä rajata kahteen tai kolmeen, koska liian monta erilaista tyyliä vain

sekoittaa lukijaa. Miellyttävää lukukokemusta lisää tyhjän tilan jättäminen oppaaseen, liian täyteen ahdettu sivu ei ole helppolukuinen. (Viitanen 2017.) (Kuvio 2.)

Kuvio 2. Avaimet hyvään oppaaseen (Viitanen 2017).

Erilaiset havaintomateriaalit tukevat sanallisen viestinnän avulla oppimista. Kuulija hahmottaa paremmin puhutun asian ja kykenee muodostamaan siitä mielikuvan. Asioiden konkretisointi visuaaliseen muotoon jättää visuaalisen muistijäljen ja näin ollen tukee muodostuneen mielikuvan kehitystä. Oppaiden käyttöä oppimisen tukena suositellaan käytettävän, sillä näköaisti tukee parhaiten asioiden mieleen painumista. Jo aikaisemmin muodostetut näkömielikuvat tukevat kehitystä, sillä niistä oppija kykenee rakentamaan niistä uusia muokkautuneita mielikuvia. Oppaiden sisältöä luotaessa tulee kiinnittää huomiota kuviin, alleviivauksiin ja merkintöihin, käyttää erilaisia kirjaisiin tyyliä sekä selkeitä ja kirkkaita värejä. Oppimista tukee myös erilaiset kaaviot ja miellekartat sekä useilla sivuilla toistuva kuviointi tai tekstityyli. Kuulijan osallisuudella oppaan tuottamisessa on myös huomattava vaikutus, sillä itse tehty oppimateriaali ja sen visualisointi jättää vahvan muistijäljen tukien asian oppimista. (Rajavaara 2016; Väestöliitto 2020.)

2.4 Aikaisemmat tutkimukset

Aiheen valitsemisen jälkeen aloimme tutustua jo aikaisemmin tuotettuihin tutkimuksiin ja raporteihin. Seksuaalisuutta ja siihen liittyvää toimintaa, kuten trendejä käsitteleviä opinnäytetöitä, oli tehty jo aikaisemminkin, mutta suurin osa opinnäytetyöistä keskittyi käsittelemään konkreettista sukupuoliyhteydessä olemista. Halusimme tuottaa toisenlaisesta näkökulmasta tarkastelevan opinnäytetyön, joten päätimme keskittyä puheeksi ottamiseen ja tiedon jakamiseen nuorille ja ammattilaisille.

Petra Auvinen ja Anna-Mari Järvinen (2018) Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulusta ovat tuottaneet opinnäytetyön nimeltä ”Nuoret ja seksuaalisuus – seksuaalikasvatusta yhdeksäsluokkalaisten”. Opinnäytetyössä käsitellään mm. seksuaalisuutta, nuoruutta ja siihen liittyviä fyysisiä ja psyykkisiä muutoksia sekä seksuaalioikeuksia ja velvollisuuksia. Auvisen ja Järvisen opinnäytetyön tiimoilta on myös järjestetty kolme tapaamiskertaa, jotta vastavuoroinen suhde opinnäytetyöhön osallistuneiden nuorten kanssa on tullut mahdolliseksi. Opinnäytetyön keskeisimpiä tuloksia olivat nuorten kokemana hyöty ja tarve seksuaalikasvatukselle sekä onnistunut tiedon lisääminen nuorten parissa. Myös opettajat kokivat tarpeelliseksi kertaamisen ja laajemman tiedon jakamisen, mitä tämän hetken opetussuunnitelma antaa. Omalla opinnäytetyöllämme on myös tavoitteena tiedon lisääminen ja jakaminen nuorten keskuudessa.

Sanna Seurujärvi (2018) Tampereen ammattikorkeakoulusta on tuottanut opinnäytetyön nimeltä ”Työkalu hoitotyön ammattilaiselle seksuaalisuuden puheeksi ottamiseksi” ja internetsivuston www.seksuaalisuuspuheeksi.fi. Tarkastelimme opinnäytetyön lukua 6, seksuaalisuuden puheeksi ottaminen, jossa Seurujärvi on selvittänyt syitä puheeksi ottamisen tarpeelle ja miten seksuaalisuudesta olisi hyvä puhua. Seurujärvi käyttää työssään myös PLISSIT-mallia, joka nousee esille myös tässä opinnäytetyössä. Seurujärven mukaan asiakkaan sensitiivinen kohtaaminen omana itsenään helpottaa puheeksi ottamista ja lisää puheeksi ottamisen tuloksellisuutta asiakastyössä. Puheeksi ottaminen ja seksuaalisten asioiden normalisointi ovat myös omassa työssämme korkeassa asemassa.

Neuvonen ym. (2014) innovaatioprojektissaan ”Puhutaan seksuaalisuudesta- käyttäjälähtöinen ja osallistava toimintamalli seksuaalisuuden puheeksiottamisen tueksi 8.- luokkalaisten vanhemmille” tutkii samoja kysymyksiä seksuaalikasvatuksesta kuin opinnäytetyömme. Seksuaalisuudesta puhuminen tarvitsee asiakaslähtöisen ja osallistavan ilmapiirin luottamuksellisen keskustelun turvaamiseksi. On siis tärkeää, että nuoren kanssa keskustellaan samoin

ohjein niin kotona kuin koulussa, jotta nuori voi tuntea ympärillään olevan turvallisia aikuisia. Opinnäytetyö tukee viitteitä puheeksi ottamisen tärkeydestä kuten oma työmme. Tämä vahvistaa tarvettamme tehdä aihetta näkyvämmäksi sekä tukee toiminnallisten menetelmien käyttöä työssämme.

2.5 Yhteistyötahon kuvaus

Opinnäytetyömme toteutetaan yhteistyössä Familiar avopalvelut Etelä-Pohjanmaan kanssa. Familiar tuottaa lastensuojelun avohuollon palveluita Etelä-Pohjanmaan alueella. Näitä palveluita ovat mm. intensiivinen perhetyö, ammatillinen tukihenkilötoiminta ja räätälöidyt palvelut. Familiarilla työskentelee useita sosiaali- ja terveystieteiden ammattilaisia turvaten laadukkaat sosiaalipalvelut. (Familiar, [viitattu 15.3.2021].) Familiar avopalvelut Etelä-Pohjanmaalla työskentelee yli 20 ammattilaista sosiaalityöntekijän, sosionomin, lähihoitajan, nuoriso- ja vapaa-ajanohjaajan ja psykiatrisen sairaanhoitajan koulutustaustalla. Lisäksi siellä työskentelee yksi seksuaalikasvattaja, joka vastaa seksuaalineuvonnan palveluista. Yhteistyötahomme Familiar esitti toiveensa valitsemaamme aihetta käsittelevästä opinnäytetyöstä, sillä aihe näkyy myös lastensuojelun piirissä vahvasti. Ammatillaiset tarvitsevat lisää tietoa aiheesta, etenkin termistön tuntemusta. Puheeksi ottamisen malleista tarvittiin lisää tietoa, ja sen vuoksi olemme tähän opinnäytetyöhön valinneet kaksi yleisintä puheeksi ottamisen mallia käsiteltäväksi.

Yhteistyötä teimme kaikkien Familiarin ammattilaisten kanssa, ja yhteyshenkilönämme toimi heidän palvelupäällikkönsä. Toiminnallinen osuus opinnäytetyöstämme järjestettiin ohjauskäyntien muodossa. Ammatillisille järjestimme kaksi dialogiseen ryhmäkeskusteluun perustuvaa tapaamista heille tuotettavan puheeksi ottamisen oppaan tiimoilta. Ensimmäisellä käynnillä selvitimme asioita, joita he halusivat oppaansa sisältävän, ja kartoitimme mitä he aiheesta jo tietävät. Toinen käynti oli tarkoitettu oppaan kommentointiin sekä muutosehdotusten tekemiseen. Vallitsevasta koronatilanteesta johtuen ammattilaisten käynnit toteutettiin Teams-yhteyksin.

Nuorille järjestimme kolme ryhmänohjauskäyntiä, joista ensimmäisellä esittelimme aiheen ja pidimme teoriasisältöisen oppimistuokion aiheesta ja kartoitimme erilaisten toiminnallisten menetelmien keinoin heidän tiedon tasoaan aiheesta. Toiminnallisena menetelmänä toimi muun muassa Kahoot-tietovisa. Toinen ohjauskäynti sisälsi dialogista ryhmäkeskustelua, ajatusten ja kysymysten jakamista aiheesta sekä keräsimme samalla ajatuksia teemoista, joita oppaan

haluttiin sisältävän. Kolmas ohjauskäynti sisälsi oppaan ulkoasun kuvittamista ja voimaleuseiden kirjoittamista. Osallistimme nuoret ulkoasun suunnitteluun ja olimme edelleen valmistautuneita vastaamaan nuorten kysymyksiin ja ajatuksiin aiheesta.

3 SUKUPUOLI

Tässä osiossa käydään läpi sukupuolen moninaisuutta, sen määrittelyä ja jaottelua sekä käsitellään henkilöiden näkemyksiä ja kokemuksia sukupuolen tunnistamisesta. Sukupuolen moninaisuus käsittää ihmisen fyysisien ominaisuuksien lisäksi hänen oman kokemuksensa sukupuolestaan. Sukupuolen moninaisuuteen liittyy paljon käsitteitä ja termejä, jotka olemme selittäneet tässä osiossa lyhyesti ja selkeästi. Käsitteiden ymmärtämisen helpottuessa myös niistä puhuminen ja sukupuolen moninaisuuden huomioiminen helpottuu. Sukupuoli-identiteetti on osa ihmisen sukupuolen määrittelyä. Käsittelemme tässä myös sitä, mitä sukupuoli-identiteetti tarkoittaa ja miten se kehittyy.

3.1 Sukupuolen moninaisuus

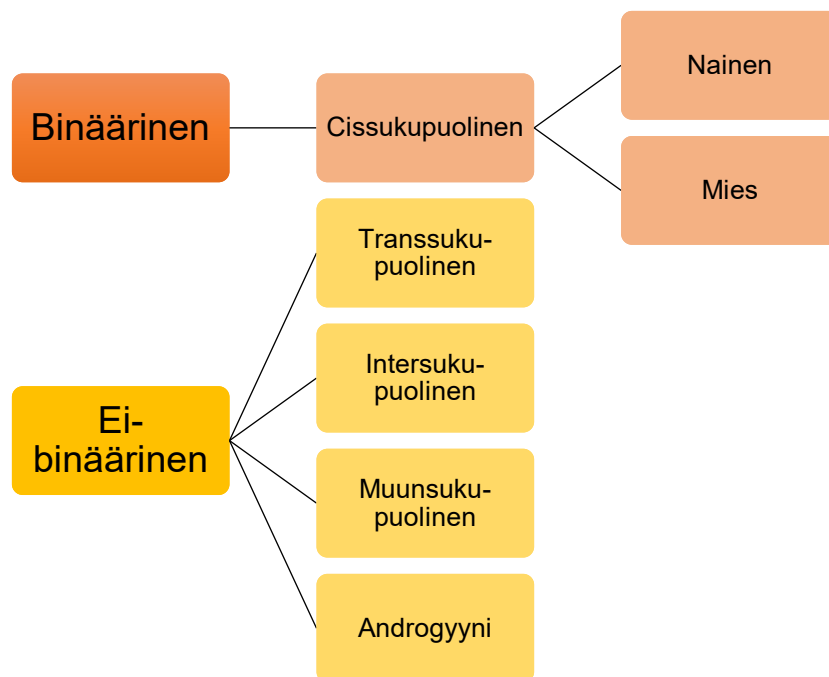
Sukupuolen moninaisuuden käsitteellä tarkoitetaan, että fyysisen sukupuolen kehitys saattaa vaihdella ihmisen kokemukseen omasta sukupuolestaan. Lähtökohdat kaikilla ovat alkioina olleet samanlaiset, mutta perimän ja kasvuympäristön vaikutus fyysiseen kehitykseen on huomattava. Sukupuolen moninaisuus kattaa ihmisten kokemukset omasta henkilökohtaisesta fyysisen sukupuolen kokemuksesta. (Huuska, [viitattu 3.1.2021].) Sukupuolen moninaisuus käsittää siis sekä sukupuolivähemmistöt, että sukupuolienemmistöt. Sen vuoksi voidaan sukupuolen koostumista pitää ainutlaatuisista yksilöllisistä piirteistä kehittyneenä tai sukupuolivähemmistölle tyypillisestä ominaisuudesta ilmestyneenä. (Sukupuolen moninaisuus, [viitattu 3.1.2021].)

Sukupuolen moninaisuuden huomioiminen on tärkeää ihmisten parissa tehtävässä työssä. Tasa-arvolaille pyritään takaamaan kaikkien yhdenvertainen kohtelu jo lapsuudesta lähtien. Tasa-arvon toteutumisen edellytys on sekä eri- että saman sukupuolisten välillä oleva tasa-arvo, eikä sitä voida typistää vain miesten tai naisten yhtäläisiin oikeuksiin tai asemaan. (Sukupuolen moninaisuus 2020.)

3.2 Sukupuolen moninaisuuden jaottelu ja sen käsitteet

Puhuttaessa sukupuolienemmistöistä tarkoitetaan valtaosaa ihmisistä, joiden sukupuoli-identiteetti sekä sukupuolen ilmaisu vastaa niitä olettamuksia ja odotuksia, joita syntymässä määritelty sukupuoli antaa ymmärtää. Sukupuolienemmistöistä puhuttaessa käytetään nimitystä **cissukupuolinen**. (Mielenterveystalo, [viitattu 4.1.2021].) Sukupuolivähemmistöistä puhuttaessa käytetään nimitystä transihmiset. Termi on yleensä pääkäsite muille transidentiteeteille kuten transsukupuolisille, muunsukupuolisille ja transvestiiteille. Näiden lisäksi sukupuolivähemmistöön kuuluvat myös intersukupuoliset. (Mielenterveystalo, [viitattu 4.1.2021].)

Näiden lisäksi voidaan käyttää termejä **binäärinen** ja **ei-binäärinen**. Binäärisellä tarkoitetaan ajattelutapaa, jossa sukupuolia on vain kaksi; mies ja nainen. Ei-binääriset ihmiset määrittelevät termin yksilöllisesti eri tavoin: joku määrittelee itsensä mieheksi sekä naiseksi, joku taas ei kummaksikaan. Termiä ei-binäärinen voidaan käyttää myös kattamaan monia muita eri sukupuolia, jotka eivät ole binäärisen ajattelutavan mukaan miehiä tai naisia. (Abrams 2019.) (Kuvio 3.)

Kuvio 3. Binäärinen ja ei-binäärinen sukupuoli (Abrams 2019).

Intersukupuolinen tarkoittaa henkilöä, jonka kehossa tapahtuu luonnollista vaihtelua sekä erilaisia variaatioita sukupuolten olennaisiin piirteisiin sopimatta. Ne eivät yksiselitteisesti vastaa

tyypillistä mies- tai naiskehoa. Kehovaihtelu voi ilmetä sukukromosomeissa, sukupuolielimissä, hormonitoiminnassa tai muissa sukupuolittuneissa piirteissä. (Intersukupuolinen keho, [viitattu 8.1.2021].)

Intersukupuolisuuteen liittyy erilaisia variaatioita ja lääketieteellisiä diagnooseja. Näitä ovat esimerkiksi osittainen tai täydellinen androgeeniresistenssi, Klinefelter- ja Turnerin oireyhtymä. Kaiken kaikkiaan intersukupuolisuuden variaatioita on kymmeniä, joista osa voidaan havaita lapsuudessa ja osa myöhemmällä iällä. (Intersukupuolinen keho, [viitattu 8.1.2021].) Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä voidaan myös käyttää yhteistä lyhennettä HLBTI+, jolla tarkoitetaan homoja, lesboja, biseksuaaleja, transihmisiä ja intersukupuolisia (Palosaari & Hakala 2018, 4).

Transsukupuolinen tarkoittaa henkilöä, jonka sukupuoli-identiteettinen kokemus ei vastaa syntymässä määräytynyttä sukupuolta. Henkilö yleensä mieltää itsensä naiseksi, mieheksi tai joksikin muuksi.

- **Transmies**, tarkoittaa syntymässä tytöksi määriteltyä sukupuolta, mutta kokee sukupuoli-identiteetiltään olevansa mies.
- **Transnainen**, tarkoittaa syntymässä pojaksi määriteltyä sukupuolta, mutta kokee sukupuoli-identiteetiltään olevansa nainen.

Transvestiitti tarkoittaa henkilöä, joka ajoittain ilmaisee ulkoisella olemuksellaan toista kuin syntymässä määriteltyä sukupuolta. Transvestiitti ei yleensä koe tarvetta sukupuolen korjausleikkaukselle. (Mielenterveystalo, [viitattu 4.1.2021].)

Muunsukupuolinen tarkoittaa henkilöä, joka elää mieheyden ja naiseuden rajamailla, välissä tai kokonaan ulkopuolella. Henkilö saattaa kokea olevansa sukupuoleton, määrittelemätön tai yhdistelmä naisen ja miehen ominaisuuksia, tyyliä ja persoonallisuuden piirteitä.

Androgyyni on henkilö, joka omaa maskuliinisia sekä feminiinisiä piirteitä, mutta ei tunne kuluviensa kumpaankaan binääriseen sukupuoleen. Joskus androgyyni henkilö tuo toista piirrettä esille enemmän, jotkut taas haluavat olla täysin sukupuolineutraaleja. (Berlinsky-Schine, [viitattu 11.1.2021].)

Sukupuolidysforia tarkoittaa kokonaisvaltaista pahanolon tunnetta, jonka aiheuttaa yksilön kokemus sukupuoliristiriita. Se jaetaan kehodysforiaksi ja sosiaaliseksi dysforiaksi. Kehodysforia on kehon sukupuolittuneisiin piirteisiin kohdistuvaa vierauden, inhon sekä pahan olon

tunnetta. Sosiaalinen dysforia on sosiaaliin tilanteisiin liittyvää pahaa oloa, kun sukupuoli oletetaan väärin. (Palosaari & Hakala 2018, 4.)

3.3 Näkemys omasta sukupuolesta ja sukupuoli-identiteetin kehittyminen

Raijin ja Tanin (2015) mukaan sukupuoli-identiteetin kehittymiseen vaikuttavat monet biologiset ja psykososiaaliset tekijät. Lapsuudessa opitaan tunnistamaan oma ja muiden fyysinen sukupuoli 18-24kk ikäisenä ja tyypillisesti sukupuolelle ominaisten leikkien sekä leikkiveroideiden valinta tapahtuu tämän perusteella. Lapsi sisäistää jo tässä vaiheessa ulkoisten sukupuoliominaisuuksien perusteella vastakkaisen sukupuoli-identiteetin.

Murrosiässä ulkoiset sukupuoliominaisuudet alkavat korostua, seksuaalinen kiinnostus alkaa herätä ja ympäristöstä riippuvaiset syyt alkavat lisääntyä sukupuolten välisessä kohtelussa. Sukupuoli-identiteetin määräytymisessä ovat pitkälti keskiössä genetiikka, sikiökauden ja murrosiän hormonitoiminta sekä psykososiaaliset tekijät. (Raij & Tan 2015.) Murrosiässä tapahtuva kehitys tarvitsee osakseen laajaa tietoa ihmiskehosta, sen muutoksista ja niiden mukanaan tuomista tunteista. Murrosiän kynnyksellä nuori etsii tietoa etenkin internetistä, joka saattaa mahdollisesti johtaa häntä myös osittain harhaan. Murrosiässä näkemys omasta sukupuolesta ja sukupuoli-identiteetistä kokee kehityskaarensa oleellisimman vaiheen, joten silloin tulee turvata luotettavan aikuisen tuki ja valmius tarjota tietoa sitä kysyvälle nuorelle. (Oinonen & Susineva 2019, 62.)

Sukupuoli-identiteetin kehittyminen on henkisesti raskasta aikaa nuorelle ja siksi viime aikoina sukupuoli-identiteetin tutkimuksiin hakeutuneiden nuorten määrä onkin kasvussa. Tämän kehitysvaiheen läpi käymiselle tulee antaa aikaa ja hyväksyntää. Nuori kokee erilaisia rooleja ja etsii minäkuvaansa, myös itsetunto saattaa ajoittain nuorella olla heikko. Sukupuoli-identiteetin kehittyminen voi aiheuttaa kiusaamista ja syrjintää, joiden lisäksi joissain kaveripiireissä jo hie- man kehittyneempi yksilö saattaa aiheuttaa painetta muille kehuskeluillaan omista valmiuksistaan. Nuori on mallioppija, joka mallintaa omaa käytöstään muilta. Pelko kiusatuksi tulemisesta aiheuttaa herkästi epävarmuutta itsestään ja oman sukupuolen ilmaisusta. (Kaltiala-Heino, Suomalainen & Työläjärv, 2018.)

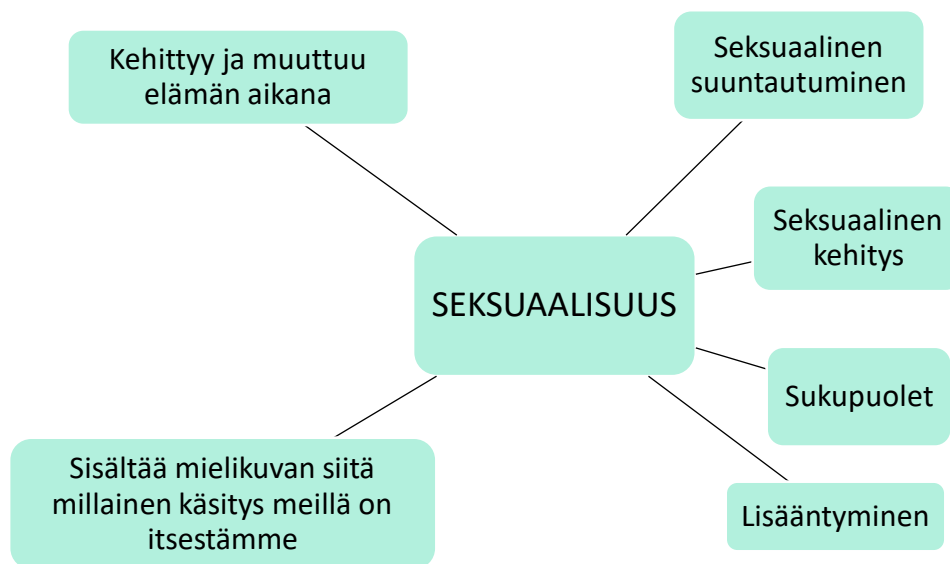
Sukupuoli-identiteetin kehittymiseen kuuluu oleellisesti itsemäärättyoikeus. Jokaisella on oikeus määritellä omaa identiteettiään, tai olla määrittelemättä, sekä muuttaa jo mahdollisesti

tekemäänsä määrittelyä. Määrittely ei kuitenkaan tarkoita sitä, että sukupuoli-identiteetti olisi kehittymässä juuri siihen suuntaan ja sen vuoksi saattaa kehittyä sukupuoliristiriita. Ristiriita ei ole sidonnainen vain tiettyyn ajanjaksoon ihmisen elämässä vaan saattaa tulla esiin milloin vain. (Sukupuoli-identiteetin kehittyminen, [viitattu 3.1.2021].)

4 SEKSUAALISUUS

Tässä osiossa käsittelemme seksuaaliteoriaa ja sen vaikutusta nykypäivän seksuaalisuuden kehitykseen. Käsittelemme myös seksuaalikasvatuksen kokonaisuutta koulun ja kasvattajien osalta sekä käymme läpi seksuaalioikeuksia ja niiden toteutumista Suomessa. Tässä luvussa pyrimme tuomaan esille seksuaalisuuden normaaliutta ja osuutta jokaisen ihmisen elämässä.

4.1 Seksuaalisuus on osa jokaista ihmistä

Kuvio 4. Mitä seksuaalisuus pitää sisällään (Tietoa seksuaalisuudesta, [viitattu 6.1.2021]).

Seksuaalisuus on erottamaton osa ihmisen minuutta koko hänen elämänsä ajan. Seksuaalisuus käsitetään usein hyvin yksiselitteisenä, mutta se kattaakin monta asiaa: seksuaalinen kehitys, sukupuolet, seksuaalinen suuntautuminen ja lisääntyminen. Sitä voidaan ilmaista monella eri tavalla esimerkiksi asenteissa, uskomuksissa, arvoissa ja suhteessa itseensä ja toisiin. Siihen, miten ilmaisemme seksuaalisuutta, vaikuttaa monet asiat: biologiset, sosiaaliset, poliittiset, historialliset, taloudelliset, uskonnolliset, henkiset sekä psykologiset tekijät. Koska seksuaalisuus sisältää mielikuvan siitä, millainen käsitys meillä on itsestämme, vaikuttaa siihen hyvin paljon se, millainen vuorovaikutus meillä on ollut ja tulee olemaan muiden ihmisten kanssa. Koska kasvamme ihmisinä koko ajan, myös seksuaalisuus kehittyy ja kasvaa

mukanamme. Siksi on tarpeellista osata pohtia millaisia tuntemuksia itsellään on ja antaa itselleen aikaa tutustua uusiin asioihin rauhassa. (Tietoa seksuaalisuudesta, [viitattu 6.1.2021].) (Kuvio 4.)

4.2 Seksuaalisuusteoria

Greenberg, Bruess ja Mullen (1993, 3–5) määrittelevät seksuaaliteorian olevan yksi moniulotteisen seksuaalinäkemyksen merkittävimmistä ja käytetyimmistä teorioista. Heidän mukaansa seksuaalisuus koostuu neljästä eri ulottuvuudesta: eettisestä, kulttuurisesta, biologisesta ja psyykkisestä ulottuvuudesta. Greenbergin, Bruessin ja Mullenin teoriaa käytettäessä on tärkeää huomata sen läpinäkyvyys, sillä seksuaalisuuden ominaisuudet edustavat useampaa ulottuvuutta samanaikaisesti.

Biologinen ulottuvuus tarkoittaa seksuaalisuuden fyysisiä ilmenemismuotoja kuten ulkonäköä, kehitystä ja kasvua. Siihen liitetään myös fyysiset reaktiot seksuaalisia ärsykeitä kohtaan, lisääntyminen ja sen kontrollointi. Psyykkinen ulottuvuus tarkoittaa asenteita henkilöä itseään ja muita kohtaan. Se muotoutuu ympäristön vaikutuksesta ja määrittää tunteiden moraalin kokemusmaailman perusteella. Kulttuurinen ulottuvuus tarkoittaa yksilön elinympäristön vaikutuksen seksuaalisuuteen, kulttuurin vallitsevat vaikuttajat, kuten tavat ja laki, sekä media ja politiikka muokkaavat ihmisen seksuaalisuuden kehitystä. Eettinen ulottuvuus tarkoittaa arvojen ja ihanteiden muokkaamaa seksuaalisuuden kokemusta, jossa yksilö yleensä pohtii seksuaalisuuden moraalisuutta. Eettiseen ulottuvuuteen vaikuttaa myös uskonnollinen tausta, kasvatusta sekä yhteiskunnalliset ihanteet. (Greenberg, Bruess & Mullen 1993, 3–5.)

Nykypäivänä Greenbergin seksuaaliteoriaa käytetään perustana seksuaalikasvatustyössä. Nuorille pyritään luomaan normikriittistä ajattelumallia omia ja muiden fyysisiä ominaisuuksia kohtaan. Kasvatuksessa korostetaan omien ja toisten rajojen kunnioittamista sekä opitaan tunnistamaan sellaista kosketusta tai muuta toimintaa, esimerkiksi sanallista viestintää, joka ei ole yksilö- tai yhteisötasolla suotavaa. Tavoitteena kasvatuksella on, että nuori oppii ymmärtämään omat rajansa ja toimimaan tilanteessa, jossa rajat on rikottu. Jokaisella on oikeus turvalliseen kotiin, ja tämän opin tarkoituksena on, että nuori tutkisi omia asenteitaan ja ennakkoluulojaan ilman, että tyytyisi pelkästään sopeutumaan massaan ja olemaan sen takia samaa mieltä muiden kanssa. Moraalinen kehitys on yksi haastavimmista ja eniten ulkoisista ärsykeistä muokkautuva ominaisuus. Sen takia on tärkeää huomioida myös kulttuurilliset ja

uskonnolliset tekijät kehitykseen vaikuttavina asioina, mutta niillä ei tule pyrkiä selittelemään lainvastaista toimintaa. Voidaan siis todeta, että Greenbergin luoma vanha teoria pätee myös nykyään, eivätkä sen neljä ulottuvuutta poikkea nykypäivän käsityksestä seksuaalisuuden kehityksessä. (Greenberg, Bruess & Mullen 1993, 3–5; Andell, Lajunen & Ylenius-Lehtonen 2019, 170–218.)

Seksuaalikasvattajan on erityisen tärkeää tiedostaa käyttäteoriansa. Silloin hän ymmärtää paremmin kasvattajana tekemiään päätöksiä ja ratkaisuja ja ymmärtää samalla tiedostamansa ja tiedostamattomansa teorian merkityksen sekä osuuden toimintaansa. Käyttäteoria saattaa erota kasvattajan ihannoimasta teoriasta, mutta kasvatuksen näkökulmasta on tärkeää, että toiminta pysyy suoraviivaisena ja läpinäkyvänä, eikä se herätä nuorena epäilyksiä kasvattajan toiminnasta. Käyttäteorian ollessa ristiriidassa ihanneteoriaan, se voidaan nähdä myös positiivisena tekijänä, jonka avulla teoriaa voidaan jalostaa tai tuoda ns. nykypäivään. Kuitenkin perusteiltaan käyttäteoria on sama, ja siksi myös tässä opinnäytetyössä on käsitelty yleisin käyttäteoria seksuaalisuuden näkökulmasta kirjallisessa muodossa. (Haring 2003, 22–23; Ojanen 2006, 86, 88, 92.)

4.3 Seksuaalioikeudet

Seksuaalioikeudet
<ul style="list-style-type: none"> • Osa ihmisoikeuksia • Oikeus elämään, vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen • Oikeus tasa-arvoon ja syrjimättömyyteen • Itsemääräämisoikeus ja oikeus keholliseen koskemattomuuteen • Oikeus olla vapaa kidutuksesta, julmasta ja epäinhimillisestä kohtelusta • Oikeus olla vapaa kaikesta väkivallasta ja pakottamisen muodoista • Oikeus yksityisyyteen • Oikeus parhaimpaan saavutettavana olevaan terveydentilaan, sisältäen seksuaaliterveyden • Jokaisella on oikeus saada kokonaisvaltaista seksuaalikasvatusta sekä opetusta • Kaikilla on vapaus valita kumppanuus, avioliitto tai vastaava ihmissuhde, joka perustuu vapaaseen suostumukseen • Kaikilla on oikeus ajatuksen, mielipiteen sekä ilmaisun vapauteen seksuaalisuuteen liittyen

Kuvio 5. Seksuaalioikeudet pähkinänkuoressa (The World Association for Sexual Health 2014).

Seksuaalioikeudet ovat osa ihmisoikeuksia ja perustuvat tieteelliseen tietoon ihmisen seksuaaliterveydestä sekä seksuaalisuudesta. (Kuvio 5.) Ihmisillä on oikeus tasa-arvoon ja syrjimättömyyteen. Jokaisella on oikeus nauttia seksuaalioikeuksistaan ilman minkäänlaista erottelua. Kaikilla on oikeus elämään, vapauteen sekä henkilökohtaiseen turvallisuuteen, joita ei saa rajoittaa, riistää tai uhata seksuaalisuudesta johtuvista syistä. Jokaisella on itsemääräämisoikeus, oikeus keholliseen koskemattomuuteen, oikeus olla vapaa kidutuksesta sekä julmasta, epäinhimillisestä taikka alentavasta kohtelusta tai rangaistuksesta. Tämä sisältää perinteet, jotka ovat vahingollisia ihmisille, esimerkiksi pakotettu sterilisaatio, ehkäisy tai raskaudenkeskeytys. Jokaisella on oikeus olla vapaa kaikesta väkivallasta ja pakottamisen muodoista. Tämä sisältää esimerkiksi raiskauksen, seksuaalisen häirinnän, seksuaalisen hyväksikäytön ja kiusaamisen. (The World Association for Sexual Health 2014.)

Kaikilla on oikeus myös yksityisyyteen. Jokaisella on täten oikeus hallita seksuaalisuuttaan koskevan tiedon jakamista muille. Jokaisella on oikeus parhaimpaan saavutettavana olevaan terveydentilaan, pitäen sisällään seksuaaliterveyden. Seksuaaliterveyteen kuuluu mahdollisuus nautinnollisiin, tyydyttäviin sekä turvallisiin seksuaalisiin kokemuksiin. Tämä velvoittaa mm. sitä, että saatavilla on laadukkaita ja esteettömiä seksuaaliterveyspalveluita. Kaikilla on oikeus nauttia tieteellisestä kehityksestä sekä sen soveltamisen eduista. (The World Association for Sexual Health 2014.)

Jokaisella on oikeus päästä käsiksi eri lähteistä saatavaan luotettavaan, ymmärrettävään ja tieteellisesti pätevään tietoon seksuaalisuudesta, seksuaaliterveydestä sekä seksuaalioikeuksista. Näin pääsemme siihen, että jokaisella on myös oikeus saada sekä kokonaisvaltaista seksuaalikasvatusta että opetusta. Kasvatuksen tulee olla ikään sopivaa, tieteellisesti pätevää, kulttuurisesti asiantuntevaa ja sen tulee perustua ihmisoikeuksiin sekä sukupuolten tasa-arvoon. Seksuaalisuudesta ja nautinnosta tulee opetuksessa puhua myönteisesti. (The World Association for Sexual Health 2014.)

Jokaisella on oikeus valita menevätkö naimisiin vai eivät. Kaikilla on vapaus valita kumppanuus, avioliitto tai vastaava ihmissuhde, joka perustuu vapaaseen suostumukseen. Tämä oikeus myös sisältää kaikille yhdenvertaiset oikeudet sosiaaliturvaan ja muihin etuihin ihmissuhteiden muodosta riippumatta. Jokaisella on myös oikeus valita haluavatko lapsia, kuinka monta lasta he haluavat sekä koska niitä hankkivat. Tähän liittyy myös se, että kaikilla on oikeus saada tietoa ja keinoja perhesuunnitteluun. (The World Association for Sexual Health 2014.)

Kaikilla on oikeus ajatuksen, mielipiteen sekä ilmaisun vapauteen seksuaalisuuteen liittyen. Täten on oikeus myös ilmaista omaa seksuaalisuuttaan esimerkiksi ulkonäöllä, kommunikaatiolla tai käytöksellä kuitenkin niin, että kunnioittaa muiden oikeuksia. On myös vapaus kokoontua ja yhdistyä rauhanomaisesti. Jokaisella on oikeus ottaa osaa poliittiseen sekä julkiseen toimintaan. On myös jokaisen oikeus hakea hyvitystä, oikaisua sekä oikeutta, jos hänen seksuaalioikeuksiaan loukataan. (The World Association for Sexual Health 2014.)

Seksuaalioikeudet koskevat nuoria siinä missä aikuisiakin. On siis tärkeää, että nuoren kanssa perehdytään aiheeseen. Nykyään on nähtävillä erilaisia tutkimuksia, joista käy ilmi maassamme tapahtuva seksuaalioikeuksien laiminlyönti ja sen vakavuus. Lisääntyneellä sosiaalisen median käytöllä on väistämättä osuutensa asiaan, ja nuorille syntyy herkästi vääristynyt mielikuva siitä, mitä voi netissä toiselle kirjoittaa. Nuorten naisten kokema sukupuolihäirintä on yleensä vanhemmalta vastakkaisen sukupuolen edustajalta esiintyvää toimintaa. Lisäksi poikien kokema sukupuolihäirintä on lisääntynyt. Voimme siis todeta, etteivät seksuaalioikeudet toteudu maassamme täysin. Nuorille on tästä syystä tarjolla erilaisia auttamisen kanavia, joiden puoleen kääntyä. Näiden kanavien tavoitteena on laskea puhumisen ja puheeksi ottamisen kynnyksiä sekä tehdä selväksi, ettei seksuaalioikeuksien rikkominen ole sallittua toimintaa. (Aaltonen 2012, 82–104; Nuorten Exit 2018.)

Vuonna 2019 seksuaalirikoksia ilmoitettiin yli 4000 kappaletta Suomen poliisille, joista osa rikoksista kohdistui lapsiin ja nuoriin. Seksuaalinen hyväksikäyttö on lapsen ja nuoren kehitystä vahingoittava seksuaalinen teko, jolloin lapsen tai nuoren seksuaalioikeuksia on rajoitettu osin tai kokonaan. Nykyään voidaan todeta seksuaalirikosten tapahtuvan netissä tai netin avulla, ja se onkin kehittynyt yleiseksi ongelmaksi maassamme. Rikoksen uhreiksi voi joutua sekä tytöt että pojat. Netin välityksellä tapahtuva seksuaalirikos on yleensä viestittelyä tai kuvien ja videoiden lähettämistä ja tällainen toiminta saattaa johtaa myös fyysisen teon suorittamiseen. Lisääntyneiden nuoriin kohdistuneiden seksuaalirikosten myötä vedotaan vanhempiin ja kasvatajiin. Hyvään mediakasvatukseen kuuluu, että nuoren kanssa käydään läpi netissä käyttäytymisen säännöt. Seksuaalirikoksen kohdistuttua nuoreen henkilöön myös vanhemmat ovat asianomaisia. On tärkeää, että nuori ymmärtää tekojensa tai tapausten seuraukset myös muihin perheenjäseniin verrattuna. (Seksuaalirikokset, [viitattu 27.3.2021].)

4.4 Sukupuolivähemmistöjen seksuaalioikeuksien toteutuminen Suomessa

Sukupuolivähemmistöjen seksuaalioikeuksissa on edelleen merkittäviä epäkohtia Suomessa jopa lainsäädännön tasolla. Yksi merkittävimpiä seksuaalioikeuksien epäkohtia Suomen lainsäädännössä on lisääntymiskyvyttömyyden vaatiminen translaissa, edellytyksenä sukupuolen oikeudelliselle vahvistamiselle. Lisääntymiskyvyttömyyden vaatiminen rikkoo transsukupuolisten ihmisoikeuksia. (Palosaari & Hakala 2018, 5.) Suomen translain uudistamista vaativat monet kansainväliset sekä kansalliset toimielimet, muun muassa vuonna 2019 Euroopan rasismin ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio ja vuonna 2017 eduskunnan ihmisoikeusvaltuuskunta. Translain uudistamista valmisteleva työryhmä on ehdottanut myös täysi-ikäisyyden vaatimisen uudelleen pohdintaa ja ehdottanut, että sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen voisi tehdä myös alle 18-vuotias ottaen huomioon lapsen iän, kehitystason ja lapsen edun. Työryhmän esityksessä ehdotetaan, että sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen voisi tehdä 15-vuotiaana. (Burrel ym. 2020, 11–16.) Ihmisoikeusliitto tuo esiin täysi-ikäisyyden vaatimisen vaikutuksen transnuoriin ja miten sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen jopa vuosien odottaminen voi vaikuttaa heikentävästi transnuorten hyvinvointiin ja kehitykseen (Translain uudistusta kiirehdittävä 2020).

Suomessa tehdään intersukupuolisille lapsille sukupuolenkorjausleikkauksia ja hoitoja, joissa lääkäri määrittää lapsen sukupuolen. Pienille lapsille tehdyt sukupuolenkorjausleikkaukset ja hoidot rikkovat lasten itsemääräämis- ja seksuaalioikeuksia. Sukupuolen korjausleikkaus lapsena voi vaikuttaa lapseen hyvin negatiivisesti myöhemmällä ikää, jos se ei vastaa yksilön omaa kokemusta sukupuolestaan. Sukupuolenkorjausleikkauksia ei tulisi tehdä ilman yksilön mahdollisuutta saada tietoa, jonka perusteella hän voi tehdä päätöksen itsenäisesti. Pienelle lapselle tehdyt sukupuolenkorjausleikkaukset ja hoidot eivät ole aina terveyden kannalta välttämättömiä, joten niiden tekeminen tuottaa tarpeetonta kipua lapselle. (Burrel ym. 2020, 17–20.)

Sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen on mahdollista vain kahteen sukupuoleen, mies- tai naissukupuoleen. Tämä aiheuttaa eriarvoisuutta muunsukupuolisille ja intersukupuolisille, sillä heidän kokemuksensa sukupuolestaan voi olla jotain muuta. Sukupuolivähemmistöjen tasa-arvoa edistäisi mahdollisuus kolmannen sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen. (Burrel ym. 2020, 20–21.)

4.5 Seksuaaliterveys

Seksuaaliterveys on keskeinen osa yksilöiden, pariskuntien sekä perheiden kokonaisvaltaista hyvinvointia. Seksuaaliterveys edellyttää positiivisen ja kunnioittavan lähestymistavan seksuaalisuuteen, seksuaalisiin suhteisiin sekä mahdollisuuden nautinnolliseen ja turvalliseen seksikokemukseen ilman pakkoa, syrjintää ja väkivaltaa. Seksuaaliterveys on seksuaalisuuteen liittyvä fyysisen, emotionaalisen, henkisen sekä sosiaalisen hyvinvoinnin tila. Se ei ole vain sairauden, toimintahäiriön tai heikkouden puute. (World Health Organization, [viitattu 8.1.2021].) Jotta seksuaaliterveys voidaan saavuttaa sekä ylläpitää, tulee yksilön seksuaalioikeuksia suojella, kunnioittaa ja toteuttaa (Miesklinikka, [viitattu 8.1.2021]).

Nuorten elämä.fi (2021) jakaa seksuaaliterveyden kahteen osaan; henkiseen sekä fyysiseen. Pystyäkseen aloittamaan nautinnollisen ja turvallisen seksielämän, on näiden kahden osa-alueen oltava kunnossa. Henkiseen seksuaaliterveyteen kuuluu päätösvalta siitä, milloin ja kenen kanssa harrastaa seksiä. Toista kunnioittava asenne sekä turvallinen olo kumppanin kanssa ovat myös avainasemassa. Täytyy osata tehdä oikeita päätöksiä, eikä mennä toisen kanssa sänkyyn vain sen vuoksi, että muutkin tekevät niin tai jos kokee painostusta toiselta osapuolelta. Hyvällä itsetunnolla on tässä suuri merkitys. Fyysinen seksuaaliterveys puolestaan tarkoittaa esimerkiksi raskauden ehkäisyä, turvaseksiä, sukupuolitautilien ehkäisyä, perhesuunnittelua sekä säännöllisiä lääkärintarkastuksia.

Seksuaaliterveyttä tulee edistää tukemalla yksilöitä hyvään itsetuntoon, opastaa oman minäkuvan tutkiskeluun ja tuntemiseen sekä ohjaamalla saavuttamaan hyvät vuorovaikutustaidot (Miesklinikka, [viitattu 8.1.2021]). Seksuaaliterveyskäyttäytyminen nuorilla on mm. omien rajojen tiedostamista, tunteiden tunnistamista, tiedon hakemista sekä ehkäisyn hoitamista ja vastuullista seksiä. Uhkaavia tekijöitä tälle on muun muassa palveluiden ja tiedon puute sekä päihitteet. Onkin tärkeää, että nuori saa riittävästi tietoa seksuaalisuuden myönteisyydestä ja seksin nautinnollisuudesta. Yhtä tärkeää on kuitenkin saada tietoa myös seksiin liittyvistä riskeistä sekä vastuullisesta käyttäytymisestä toista, mutta myös itseään kohtaan. Hyvän seksuaaliterveyden saavuttaminen ja sen ylläpitäminen edellyttää seksuaalikasvatusta, joka on tiedollisesti riittävä ja oikeassa vaiheessa annettu sekä kohdennettu. Tämän lisäksi tarvitaan nuorille suunnattuja korkeatasoisia seksuaaliterveyspalveluita. (Koulun terveyskirjasto 2018.)

4.6 Seksuaalikasvatus

Seksuaalikasvatus on osa läpi elämän tapahtuvaa kasvamista ja kehittymistä. Sen tarkoituksena on auttaa henkilöä kehittymään ja oppimaan ne tavat ja tottumukset, jotka ovat ympäröivän yhteisön mielestä hyväksytyjä ja toivottuja. Seksuaalikasvatuksella pyritään opastamaan henkilöä enenevästi ottamaan vastuuta elämästään ja valinnoistaan. Näiden valintojen tekeminen ja vastuunottaminen vaatii toteutuakseen tarpeeksi tietoa ja mahdollisuuksia tutkia asiaa. Seksuaalikasvatuksen tavoitteena on seksuaalisuuden eri ulottuvuuksien, seksuaalisen kehon toiminnan ja seksuaalioikeuksien kunnioittamisen tärkeys. Seksuaalikasvatus voidaan jaotella myös viralliseksi tai epäviralliseksi seksuaalikasvatukseksi. Silloin erottavana tekijänä toimii kasvattajan mukana jaottelu. Virallista seksuaalikasvatusta toteuttavat ammattilaiset ja opettajat, kun taas epävirallista vanhemmat, perhe tai ystävät. (Bildjuschkin 2015, 13–14; Väestöliitto, [viitattu 22.2.2021].)

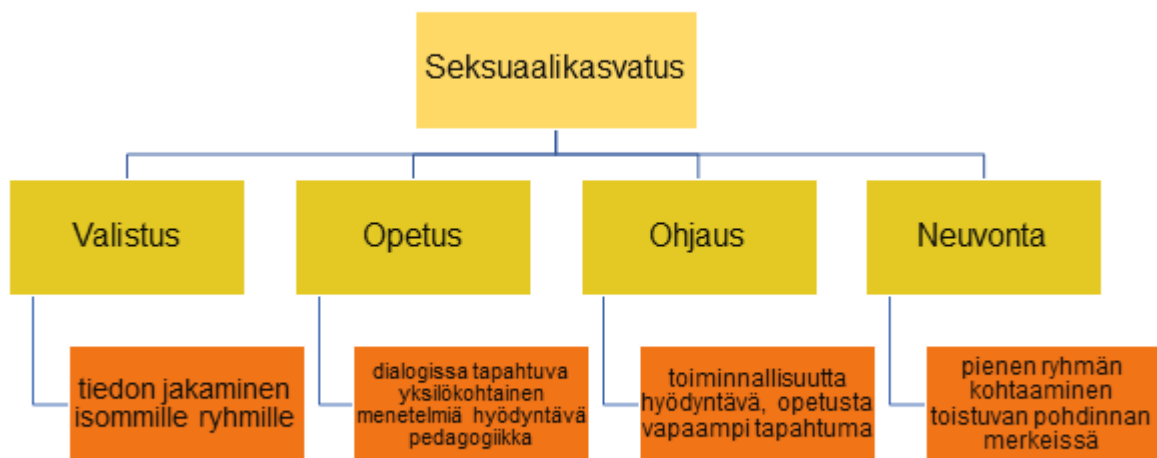
Maailman terveysjärjestö WHO (2010, 30–32) on kirjannut seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa yhdeksi asiakirjaksi, jonka toteutumista edellytetään muun muassa koulujen opetusohjelmassa toteutuvaksi. Seksuaalikasvatuksen järjestäminen kouluissa tulee varmistaa ja sitä toteuttavan henkilökunnan tulee olla koulutettua sekä käytettävissä oleva aika tulee olla maksimaalista. Asiakirjassa painotetaan, että seksuaalikasvatuksen tulee olla kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin perustuvaa valistamista, eikä tartuntatautien ehkäisemiseen perustuvaa pelottelua. Lisäksi seksuaalikasvatuksen onnistumisen kannalta pidetään tärkeänä, että oppilaat kokevat olonsa turvalliseksi, kuulluksi ja ennen kaikkea hyväksytyiksi.

Opetushallitus (2021) on sisällyttänyt seksuaaliterveyttä koskevan opetuksen yläkoulun luokille 7–9 WHO:n standardien mukaan. Opetuksen pääpaino on oppilaslähtöisyydessä, sekä toiminnallisuuden kautta tapahtuvan soveltavan oppimisen menetelmiä hyödyntäen. Oppilaiden tiedon tasoa ja uskomuksia pyritään saamaan selville, jotta opetus kyetään kohdentamaan juuri asian ytimeen. Opetus sisältää kertaamista sekä uuden oppimista. Lisäksi täydennyskoulutuksen osaajia pyydetään osallistumaan nuorten opetukseen (Sexpo, väestöliitto).

Vanhempien osallistuminen nuoren seksuaalikasvatukseen on oleellisessa roolissa. Vanhemman luoma kontakti nuoreen on yleensä vahvempi, kuin ulkopuolisen luoma kontakti. Seksuaalikasvatus voidaan näin ollen sisällyttää muuhun kasvatukseen ja luoda luonteva oppimisen paikka nuorelle. Vanhemman antamalla seksuaalikasvatuksella pyritään huomioimaan nuori paremmin yksilönä sekä samalla vahvistamaan nuoren ja aikuisen välistä luottamusta

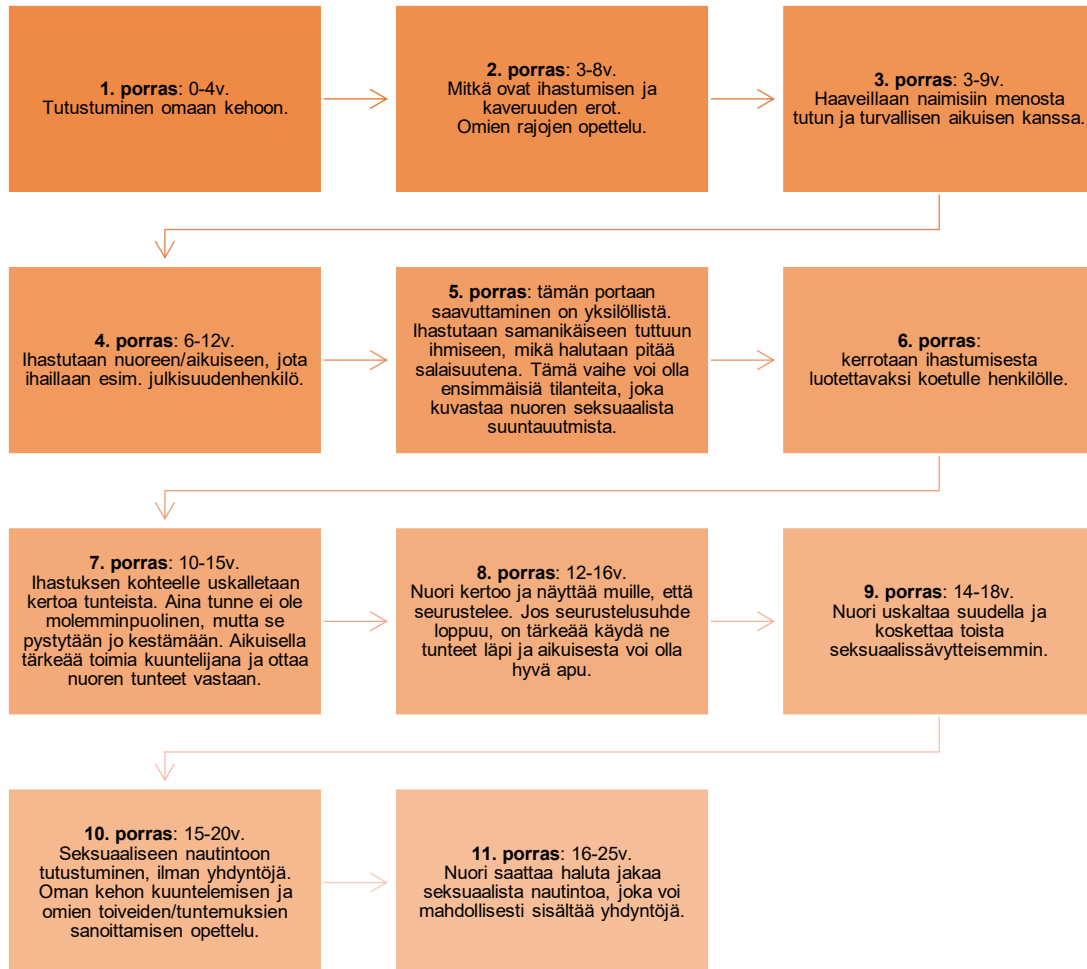
ottamalla seksuaalikasvatus osaksi arkea. On tärkeää, että nuoren saama seksuaalikasvatus on normikriittistä ja se edellyttää aikuiselta omien arvojen ja oletusten tulkintaa ja käsittelyä sekä tiedon tarkastelua. (Vanhempien antama seksuaalikasvatus 2019.)

Seksuaalikasvatus jaotellaan neljään kategoriaan, joista jokainen on tärkeä kokonaisuutensa. (Kuvio 6.) Seksuaalikasvatuksen ensimmäinen kategoria on valistus, jolla tarkoitetaan tiedon jakamista isommille ryhmille. Valistuksena voidaan pitää esimerkiksi mainoksia tai sloganeja, joissa asia on tiivistetyssä muodossa ja tavoittaa ison väkijoukon. Toinen kategoria seksuaalikasvatuksessa on opetus, jolla tarkoitetaan dialogisessa vuorovaikutussuhteessa tapahtuvaa yksilökohtaista pedagogiikkaa, jossa hyödynnetään esimerkiksi toiminnallisia menetelmiä. Opetukseksi luetaan koulussa tapahtuva seksuaalikasvatus, jonka toteuttajana on yleensä kouluterveydenhoitaja tai seksuaalikasvatukseen erikoistunut ammattilainen. Kolmas kategoria on ohjaus, jossa hyödynnetään myös toiminnallisia menetelmiä oppimisen tukena, mutta ohjausta pidetään kuitenkin dialogista pedagogiikkaa vapaampana tapahtumana. Ohjauksessa ryhmäkoko voi olla myös suurempi kuin pedagogisessa tilanteessa, sekä ryhmä saattaa koostua laajemman ikähaarukan edustajista. Esimerkki ohjaustilanteesta voi olla koko yläasteen kattava tapahtuma tai hyvinvointimessut. Neuvontana pidetään pienehkön ryhmän kohtaamista toistuvan pohdinnan merkeissä. Silloin seksuaalikasvatusta saava henkilö pohtii itse ratkaisuja ja esittää niitä ammattilaiselle. Neuvonnalla pyritään ratkaisukeskeisyyteen. (Bildjuschkin 2015, 13–14.)

Kuvio 6. Seksuaalikasvatus jaotellaan neljään kategoriaan (Bildjuschkin 2015, 13–14).

4.7 Seksuaalisuuden portaat

Kuvio 7. Seksuaalisuuden kehittymisen yksitoista porrasta (Koulun terveyskirjasto 2018).

Kuten muussakin kehityksessä, on seksuaalisuudessakin erilaisia porrastettuja kehitysvaiheita. Tavoitteena lapsuuden monivaiheisessa kehitysprosessissa on aikuisena saavutettava fyysinen, psyykinen sekä toiminnallinen kypsyys. Tämä on tärkeää myös seksuaalisuuden osalta. Seksuaalisuuden portaat -mallissa käsitellään seksuaalista kasvua ja kehitystä sekä itsenäistymistä etenkin tunteiden avulla. Mallin avulla lapsi ja nuori saa keinoja, miten kehittää tunne- ja vuorovaikutustaitoja sekä miten kehittää ymmärrystä itsensä suojaamiseen. Tämä malli toimii myös aikuiselle todella hyvänä apuvälineenä, jos hän pohtii omaa seksuaalisuuttaan sekä sen historiaa. (Koulun terveyskirjasto 2018.)

Mallissa on yhteensä yksitoista porrasta. (Kuvio 7.) Ensimmäinen porras sijoittuu 0–4 ikähaitariin. Tässä vaiheessa alkaa tutustuminen omaan kehoon sekä alastomuuteen. Lapselle on tärkeää saada rakkautta, hoivaa sekä kosketusta, koska ne vaikuttavat lapsen itseluottamukseen, kehonkuvaan, turvallisuuden tunteeseen sekä siihen, miten hän suhtautuu läheisyyteen. Se miten oma keho koetaan sekä miten hellyyttä annetaan ja saadaan, alkaa rakentaa perustaa tällä portaalla. Toinen porras kohdistuu ikävuosiin 3–8 ja käsitellään sitä, mitä eroa on kaveruudella ja ihastuksella. Tunteet saatetaan näyttää hyvinkin avoimesti halaamalla ja pussaamalla. Tällöin tuleekin rajojen opettelu ajankohtaiseksi. Seksuaalisuuden kehityksen sekä oman kehon suojelemisen kannalta on tärkeää, että opetellaan omia rajoja ja pidetään niistä huolta. Rajoilla tarkoitetaan esimerkiksi sitä, miten lähelle saa tulla, kuka saa koskea ja mihin sekä miten puhutellaan. Tällä portaalla opetellaan hyvinkin paljon kaveritaitoja, jotka toimivat seurustelun ja parisuhteen perustana. (Seksuaalisuuden portaavat, [viitattu 20.3.2021].)

Kolmas porras sijoittuu 3–9 ikävuoden välille. Tässä kohtaa alkaa kiinnostamaan läheisten ihmisten parisuhteet sekä ympärillä olevat sukupuolet. Haaveillaan naimisiin menosta läheisen ja turvallisen aikuisen kanssa. Tärkeää on saada kokemusta siitä, miten viehättävä on ja että uskoo olevansa tulevaisuudessa tavoiteltu kumppani, vaikka ei pääsisikään naimisiin juuri tämän lapsuuden ihastuksen kanssa. Tällä portaalla aletaan havainnoimaan eroavaisuuksia tyttöjen ja poikien sekä naisten ja miesten välillä. Lasta kiinnostaa myös se, miten vauvoja tehdään. Neljäs porras on 6–12-vuotiaana, ja silloin usein ihastutaan. Tällöin ihastuksen kohteena on joku nuori tai aikuinen jota ihaillaan, esimerkiksi julkisuuden henkilö. Useinkaan idolin sukupuolella ei ole väliä. Ihastuksen kohteesta unelmointi on tärkeä vaihe itsetunnon kehityksen kannalta. Tätä ihastumisen tunnetta kannattaa vaalia sekä vahvistaa. Mielikuvissaan erilaisten asioiden unelmoiminen on turvallista ja tätä vahvaa tunnekokemusta tarvitaan aikuisuudessaakin. Vanhemmillä on oma rooli tässä vaiheessa; heidän tehtävänänsä on asettaa rajoja todellisille roolien sekä rajojen kokeiluille, jos ne ovat haitaksi nuorelle itselleen. (Seksuaalisuuden portaavat, [viitattu 20.3.2021].)

Viidennellä portaalla ihastutaan ja kohteena on usein samanikäinen, joku tuttu ihminen. Ihastuksen kohdetta ei kuitenkaan haluta paljastaa vaan se pidetään salaisuutena. Tässä nuori opettelee voimakkaan tunteen hallintaa, kuin myös salaisuuden sietämättömyyttä. Tämän portaan saavuttaminen on hyvin yksilöllistä. Jotkut voivat kokea voimakkaitakin ihastumisen tunteita jo alakouluikäisenä ja toiset 13–18-vuotiaina. Tässäkään ei ihastumisen kohteen sukupuolella ole merkitystä. Tämä vaihe voi olla ensimmäisiä tilanteita, joka kuvastaa nuoren seksuaalista suuntautumista ja oma seksuaalinen identiteetti alkaa muodostumaan. Tässä kohtaa

itsetyydytys on aika yleistä ja seksuaaliset mielikuvat sekä fantasiat alkavat selvästi lisääntyä. Kuudennella portaalla nuori kertoo ihastumisen kohteesta luotettavaksi koetulle henkilölle, esimerkiksi parhaalle ystävälleen. Nuori tarkkailee miten toinen reagoi kerrottuun salaisuuteen ja pohtii ystävän luotettavuutta ja ystävyuden tärkeyttä. Jos toisen reaktio nuorelle on myönteinen, auttaa se nuorta siirtymään seuraavalle portaalle. Samalla hän pohtii myös omaa roolia ystävänä merkityksen ja luotettavuuden näkökulmasta. Tässä vaiheessa voidaan myös esittää harjaantuneempaa seurustelijaa, mitä oikeasti onkaan ja jos tarina uskotaan, vahvistaa se käsitystä siitä, millainen kumppani itse on jollekin tulevaisuudessa. Tämä kerrottu tarina saattaa mahdollisesti sisältää seksikokemuksen, vaikka niin ei olisi oikeasti tapahtunutkaan. Tällä tarinalla nuori ilmentää seksuaalisuuttaan ja unelmoi tulevaisuuden seksuaalisesta suhteesta. (Koulun terveyskirjasto 2018.)

Seitsemännellä portaalla ollaan usein 10–15 vuoden iässä. Tässä vaiheessa murrosiän tuomat muutokset ovat huomattavissa nuoren kehossa. Tässä vaiheessa ihastuksen kohteelle uskaljetaan kertoa tunteista. Aina tämä tunne ei kuitenkaan ole molemminpuolinen, mutta se pystytään kuitenkin jo kestämään. On tärkeää sietää vaikeita tunteita ja niistä yli pääsemistä kannattaa opetella. Näistä tunteista voi esimerkiksi kirjoittaa tai puhua vanhemmilleen, ystävälle tai jollekin muulle luotettavalle ihmiselle. (Seksuaalisuuden portaat, [viitattu 20.3.2021].) Kun tekee asioita omien tunteiden ja tavoitteiden eteen, vahvistaa se itsetuntoa sekä seksuaalista minäkuvaa. Aikuisella on tärkeä rooli toimia kuuntelijana, ottaa nuoren tunteita vastaan sekä auttaa häntä selviytymään niistä. (Koulun terveyskirjasto 2018.)

Kahdeksannella portaalla ollaan noin 12–16 vuoden iässä, jolloin nuori kertoo sekä näyttää muille, että seurustelee. Aina seurustelusuhteet eivät kestä vaan voivat päättyä eroon. Tästä voi syntyä paljon erilaisia negatiivisia tunteita, kuten pettymystä, surua sekä hylkäämisen kokemuksia. On hyvin tärkeää käydä nämä tunteet läpi ja tässä aikuisesta voi olla hyvä apu. On otettava huomioon, että suhtautuminen nuoren tunteisiin on asiallista eikä riitä, että sanoo jotain kliseistä ja tyhjää kuten ”älä välitä, kyllä se siitä, maailmassa on muitakin ihmisiä”. Tälle parempi vaihtoehto on nuoren tunteiden hyväksyminen ja tunteiden oikeudellisuuden esiin tuominen esimerkiksi ”olen pahoillani, että sinulle kävi näin ja ymmärrän että tunteet ovat vaativia, voinko kuitenkin auttaa jollain tavalla?”. Kun nuori saa kokemusta itsemyötätunnosta, jossa hän oppii kannustamaan sekä lohduttamaan itseään, on se äärimmäisen hyvä taito, jota nuori tulee varmasti tarvitsemaan useampaan otteeseen elämänsä aikana. Tällä portaalla on erittäin tärkeää puhua nuorelle hänen kehonsa itsemääräämisoikeudesta. Tämän lisäksi on tärkeää ymmärtää, että ketään ei saa pakottaa tai painostaa johonkin, johon hän ei ole valmis.

Näitä asioita on syytä harjoitella, jotta tositilanteessa osaa pitää puolensa. Voi esimerkiksi harjoitella sanomaan ääneen ”en halua, minun ei tarvitse suostua”. Tällainen yhdessä olemisen opettelu on tärkeä pohjustus ennen seuraavalle portaalle siirtymistä, koska seuraava porras on enemmän seksuaalista läheisyyttä. (Koulun terveyskirjasto 2018.)

Yhdeksäs porras on noin 14–18-vuotiaana, jolloin nuori uskaltautuu koskettamaan sekä suutelemaan toista. Kun mietitään edellisiä portaita, joissa edettiin hyvin hitaasti ja paljon itseään ja toista tutkiskellen, on tämä porras jo hieman suurempi harppaus. Kosketuksessa ja suutelemisessä on tässä kohtaa jo seksuaalisempi sävy. Äärimmäisen tärkeää on, että nuorelle on karttunut taitoa ja osaamista siitä, miten ilmaista sitä, mitä hän haluaa ja mitä ei. Tarvitaan myös paljon itsensä tutkimista siitä, että mihin on itse valmis ja mihin toinen on valmis. Pelkkä suuteleminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että olisi valmis siirtymään seuraavalle portaalle. Kymmenennellä portaalla, noin 15–20-vuotiaana, ihminen tutustuu sekä samalla jakaa hyväilyksin kautta seksuaalisuuden tuntemuksia ja kokemuksia. Tällä portaalla ei kuitenkaan ole tavoitteena yhdyntä. Tähän mennessä on tärkeää, että nuorelle on kehittynyt taito kuunnella itseään ja omaa valmiuttaan koskettaa toista seksuaalisesti sekä antaa toisen koskettaa itseään. Ettei nuori ylittäisi omia tai toisen rajoja, tulisi hänellä olla riittävä kyky arvioida mitä haluaa ja samalla osata hillitä itseään. (Koulun terveyskirjasto 2018.) On hyvä painottaa myös sitä, että on tärkeää opetella sanoittamaan omia tunteita sekä toiveita, koska kukaan ei niitä muuten tiedä (Seksuaalisuuden portaat, [viitattu 20.3.2021]).

Yhdestoista porras. Tällöin ollaan noin 16–25-vuotiaita. Tässä vaiheessa oma keho on tullut melko tutuksi ja ymmärretään niitä tunteita, joita seksuaalisuus herättää. On kykyä ilmaista omat tarpeet ja halut sekä ottaa toinen samalla lailla huomioon. Tässä vaiheessa tiedot seksistä, raskaudesta ja sen ehkäisystä sekä seksitaudeilta suojautumisesta tulisi olla hallussa. Nuori saattaa haluta jakaa seksuaalista nautintoa, joka voi mahdollisesti sisältää yhdyntöjä. (Koulun terveyskirjasto 2018.) Kuten aikaisemmissakin vaiheissa, myös tässä on oikeus sanoa ei missä vaiheessa tahansa. Portaalta voi myös askeltaa aikaisemmille portaille. Kun portaita kipuaa riittävän hitaasti, kuunnellen omaa kehoa ja mieltä, antaa se oikein hyvät mahdollisuudet turvalliseen ja samalla hyvään aikuisen seksuaalimaailmaan. (Seksuaalisuuden portaat, [viitattu 20.3.2021].)

5 SEKSUAALINEN SUUNTAUTUMINEN

Seksuaalinen suuntautuminen -osio käsittelee sen moninaisuutta sekä seksuaali-identiteettiä. Sukupuolen lailla, seksuaalinen suuntautuminen on moninaista ja yksilöllistä. Seksuaaliseen suuntautumiseen liittyy useita käsitteitä, jotka olemme avanneet tässä osiossa lyhyesti ja selkeästi. Käsitteiden ymmärtäminen helpottaa myös niistä puhumista. Seksuaali-identiteetistä käsittelemme sen ulottuvuudet sekä seksuaali-identiteetin kehittymisen.

5.1 Seksuaaliset suuntautumiset

Kun puhutaan seksuaalisesta suuntautumisesta, tarkoitetaan sitä, että kehen tuntee vetoa, on ihastunut taikka rakastunut. Vetovoima voi olla eroottisen lisäksi emotionaalista. Kuten sukupuoli, on seksuaalinen suuntautuminen yhtä lailla moninaista ja yksilöt kokevat sitä eri tavoin. Harvoin ihminen pystyy identifioimaan itseään tiettyyn lokeroon ja etenkin nuoruudessa on täysin normaalia, että seksuaalinen suuntautuminen hakee paikkaansa. (Seksuaalinen suuntautuminen, [viitattu 6.1.2020]a.)

Kun henkilö tuntee vetoa ihmiseen, joka on eri sukupuolta kuin hän itse, puhutaan **heteroudesta**. Tämä tarkoittaa, että esimerkiksi että nainen tuntee vetoa mieheen. Jos taas tuntee vetoa samaa sukupuolta edustavaan henkilöön kuin itse on, puhutaan termistä **homous**. Yleisesti miehistä kiinnostunut mies on homo ja naisista kiinnostunut nainen on lesbo, mutta homo sanaa voidaan käyttää kuitenkin sukupuolesta riippumatta. Jos henkilö on kiinnostunut kahdesta eri sukupuolesta, käytetään termiä **biseksuaali** eli bi. Termi **panseksuaali** on hyvin samanlainen kuin bi, mutta tällöin kiinnostuksen kohteen sukupuolella ei ole väliä. (Seksuaalinen suuntautuminen, [viitattu 6.1.2020]a; Nissinen, Pesonen & Väisänen 2016, 18–19.)

Kun puhutaan seksuaalisesta suuntautumisesta, tulee vastaan myös termi **queer**. Jos henkilö identifioi itsensä queeriksi, virallisen määritelmän mukaan hän ns. välttelee määritelmiä, joten ei voi tietää mitä tämä identiteetti pitää sisällään. Useimmissa tapauksissa tämä onkin ko. henkilön tavoite. Joskus käytetään pelkkää lyhennettä ”Q”, joka viittaa englanninkieliseen sanaan ”questioning”. Sillä voidaan haluta tuoda esiin sitä, että ko. henkilö kyseenalaistaa sekä kritisoi koko ihmiskunnan seksuaalisen suuntautumisen määrittelyn ja, että hän etsii omaa

suuntautumista. Jokainen, joka identifioi itsensä queeriksi, on yksilö ja kokee asiat omalla tavallaan. Siksi nämä asiat eivät päde kaikkiin. (Seksuaalinen suuntautuminen, [viitattu 6.1.2020]a.)

Aikaisemmin mainittiinkin, että myös seksuaalista vetovoimaa voi kokea eri tavoin. Tällöin tulee ottaa huomioon se, että kaikki eivät halua seksuaalista kanssakäymistä mutta tuntevat toisiaan kohtaan romanttista vetovoimaa. Tällöin puhutaan **aseksuaalista**. Hän voi identifioida itsensä panseksuaaliksi, heteroksi tai bi-romanttiseksi. Kaikki eivät kuitenkaan koe, että aseksuaalisuus olisi seksuaalisen suuntautumisen muoto, ja tämä on myös mahdollista. Jokainen kuitenkin määrittelee itsensä omalla henkilökohtaisella tavallaan. (Seksuaalinen suuntautuminen, [viitattu 6.1.2020]a; Nissinen, Pesonen & Väisänen 2016, 18.)

Uusia määritelmiä on muodostunut ja tulee muodostumaan, koska seksuaalisuus on kehittyvä asia. Perinteiset seksuaalisuuden suuntautumisen määritelmät määritellään oman sukupuolen kautta ja ovat sukupuolen moninaisuuden näkökulmasta haasteellisia. Sen vuoksi on uusia määritelmiä, jotka eivät leimaa sukupuolta vastaamaan binääriä (eli perinteistä miestä ja naista). Näitä ovat mm. **androseksuaali**, **femme- tai gyneseksuaali**. Näillä termeillä tarkoitetaan sitä, että henkilö kokee tunteita naisiin ja/tai feminiinisyyteen (femme-/gyneseksuaali) taikka miehiin ja/tai maskuliinisuuteen (androseksuaali) ottamatta kantaa siihen, mitä sukupuolta henkilö itse tai kiinnostuksen kohde/kohteet ovat. (Seksuaalinen suuntautuminen, [viitattu 6.1.2020]a.) Silloin kun henkilö tuntee vetovoimaa vain ihmisiä kohtaan, joiden kanssa on päässyt luomaan vahvan tunnesiteen, puhutaan **demiseksuaalista**. Tällöinkään ei määritellä kummankaan osapuolen/osapuolten sukupuolta. (Pirkanmaan Seta, [viitattu 6.1.2020].)

5.2 Seksuaalinen identiteetti

Kaikilla on oma persoonallinen seksuaalinen identiteetti. Se sisältää monta eri ulottuvuutta kuten mm. seksuaaliset arvot ja tarpeet, seksuaaliseen toimintaan sekä kumppaniin liittyvät viehtymykset ja ilmaisun keinot. On myös sosiaalinen seksuaalinen identiteetti, jossa tärkeä osa on se, että ihminen kokee kuuluvansa johonkin ryhmään ja sen vastaavaan identiteettiin. Tämä on tärkeä osa itsetuntoa. Nuoruudessa on tärkeää, että oppii ymmärtämään omat seksuaaliset arvot ja tarpeet, sekä kunnioittamaan itseään ja muita. (Tietoa seksuaalisuudesta, [viitattu 6.1.2020].)

Suurimmalla osalla ihmisistä on muodostunut jonkinlainen käsitys seksuaalisesta identiteetistään nuoruusiässä, mutta se vakiintuu vasta varhaisaikuisuudessa. Oman identiteetin löytämistä ja ymmärtämistä saattavat viivästyttää kasvuympäristössä sekä yhteiskunnassa esiintyvät normit ja parisuhdekulttuuri varsinkin silloin, jos henkilön seksuaalinen identiteetti eroaa valtaosasta. (Tietoa seksuaalisuudesta, [viitattu 6.1.2020].)

Tulee kuitenkin muistaa, että vaikka seksuaalisen suuntautumisen muotoja on monia, ja niille termejä, kaikki eivät kuitenkaan halua identifioida itseään termein ja käyttää niitä kertoessaan omasta seksuaalisesta suuntautumisestaan. Joillekin termit voivat tuoda hyvin paljon ymmärrystä itsestään, kun taas jotkut voivat kokea niiden käytön omalla kohdalla liian lokeroiviksi. Kukaan ei myöskään valitse omaa seksuaalisuuttaan eikä se ole mitenkään tahdonalainen asia. Jokaisella on oikeus määritellä oma seksuaalinen suuntautuminen. (Pirkanmaan Seta, [viitattu 6.1.2020].)

Nuoruudessa on normaalia, että seksuaalinen suuntautuminen ja seksuaalisen identiteetin kehitys hakee paikkaansa. Nuori saattaa tuntea velvollisuuden tunnetta siitä, että hänen tulee olla hetero, koska kaikki muutkin ovat tai jokin muu miellyttääkseen esimerkiksi kavereitaan. Moni nuori pohtii sitä, kuinka tulee sopia valtaväestöön ja sen vuoksi hakevatkin hyväksyntää olemalla muuta kuin ovat. Nuoruudessa omaa seksuaalista suuntautumistaan kyseenalaistetaan paljon ja siksi aseksuaalisuus on hyvin yleistä nuorten keskuudessa. Nuoren tuntema vetovoima kumpaakin sukupuolta kohtaan ei välttämättä määritä seksuaalista suuntautumista vaan on merkki identiteetin etsimisestä ja kehityksestä. Seksuaalisen suuntautumisen muodot ovat tärkeitä käsitellä nuoren kanssa, sillä yleensä nuori ei tiedä niistä tarpeeksi ja pitää siitä syystä itseään erilaisena kuin muut. Myös kotona vallitseva hyväksymisen kulttuuri auttaa nuorta sopeutumaan tilanteeseen ja muutoksiin, joita ihmisen kehityskaareen kuuluu. Yhteiskunnassamme on edelleen vahva oletamus heteroudesta, sekä sukupuolen jaottelusta miehiin ja naisiin. Nämä olettamukset lisäävät nuorten painetta omasta seksuaalisuudestaan sekä osaltaan estävät tai hidastavat itsetunnon kehitystä. (Seksuaalinen suuntautuminen, [viitattu 27.3.2021].)

5.3 Seksuaalisen identiteetin ulottuvuudet

Seksuaaliset tarpeet ovat luonnollinen osa ihmiskuntaa. Jokainen määrittelee sen omien tunteuksien kautta ja miten tärkeää se heidän elämässään on. Nuoruudessa seksuaalisten

tarpeiden kehittymiseen saattaa vaikuttaa myös kilpailu ja itsensä vertailu muihin, eikä siitä syystä ehditä pohtimaan omia tuntemuksia tai tarpeitaan. Seksi voi olla tai olla olematta osa yksilön seksuaalisuutta. Läheisyys on seksuaalisuutta sekä erotiikkaa, joka jaetaan toisen kanssa. Siitä on mahdollisuus edetä seksuaaliseen kiihottuneisuuteen, mutta näin ei välttämättä aina tapahdu. Nautintoa on mahdollista kokea rajattoman monella eri tavalla, oli se sitten yhdessä jonkun kanssa tai yksin. Seksuaalisesti tyytyväisenä voi elää ilman seksisuhteita ilman kiinnostusta seksiin. (Mieli.fi, [viitattu 6.1.2020].)

Seksuaalisuutta voi toteuttaa monin eri tavoin. Mahdollisia tapoja ovat ne, jotka eivät loukkaa, alista tai käytä toista hyväksi. On tärkeää, että jokainen ihminen löytää tavan toteuttaa seksuaalisuutta itselleen, kuin myös mahdolliselle kumppanille tai kumppaneille. (Mieli.fi, [viitattu 6.1.2020].) Tyydyttävän seksuaalisuuden yksi avaimista onkin omien mieltymyksien sekä tarpeiden tunteminen ja tiedostaminen. Seksuaalisia preferenssejä ovat esimerkiksi suuseksi, emätin- ja anaalivydyntä, roolileikit, vallankäyttöön liittyvä kiihottuminen, sitominen, kivun kokeminen ja tuottaminen, eritteisiin liittyvä mielihyvä sekä erilaisista asusteista kiihottuminen. (Pirkanmaan Seta, [viitattu 6.1.2020].) Koska seksuaalisuus on hyvin olennainen osa ihmisen koko elämää, soisi sen tuottavan positiivisesti nautintoa, mielihyvää sekä iloa (Katainen, [viitattu 6.1.2020]). Seksuaaliset mielipiteet sekä arvot ovat muuttuva asia ja ne muotoutuvat sitä mukaan, kun ihmiset seuraavat mediaa ja lähiympäristöään, lukevat ja käyttävät erilaisia tietolähteitä sekä keskustelevat näistä asioista läheisten ystävien tai perheenjäsenten kanssa. Ihmiset ovat siis huomaamattaankin alttiina erilaisille kulttuurisille sekä sosiaalisille vaikutteille. (Kontula 2013, 2.)

Nuorten seksuaalisen identiteetin ulottuvuudet kehittyvät yksilökohtaisesti. Erilaisten keskustelupalstojen kuten Nuorten netti.fi ja Nuorten Oulu.fi ylläpitämiltä kysymysalustoilta käy ilmi, kuinka nuoret pohtivat etenkin seksin harrastamiseen liittyviä kysymyksiä ja omaa kehitystään. Positiivista on huomata, että nuoret pohtivat asiaa myös kumppaninsa kannalta, kuinka harrastaa seksiä kunnioittaen myös toista osapuolta ja mistä tietää olevansa valmis. Kysymysalustoilla toimivat ammattilaiset kohtaavat myös alaikäiset ja suojaikärajan alittavat nuoret siinä missä aikuiset. He kertovat lainsäädännöstä, hyvästä suojautumisesta ja toisen sekä itsensä kunnioittamisesta. Ammattilaisen ote työskentelyyn laittaa nuoren pohtimaan ja selvittämään aiheesta lisää ja sen avulla voidaan lisätä nuoren varmuutta oman identiteettinsä kehityksestä. (Pulmakulma, [viitattu 27.3.2021]; Seksi, [viitattu 27.3.2021].)

6 SEKSUAALISUUDEN PUHEEKSI OTTAMINEN NUOREN KANSSA

Seksuaalisuuden puheeksi ottamisen osiossa käsittelemme puheeksi ottamisen merkitystä sekä erilaisia valmiita puheeksi ottamisen malleja. Hyviä tapoja puheeksi ottamiseen käsittelemme kohderyhmämme eli nuorten näkökulmasta. Puheeksi ottamisen malleiksi valitsimme PLISSIT- ja BETTER-mallit, sillä ne ovat Suomessa yleisimmät käytössä olevat puheeksi ottamisen mallit. Mallien käsittelyä varten tuotimme niistä myös kuvat.

6.1 Puheeksi ottaminen nuoren kanssa

Seksuaalisuudesta on tärkeä keskustella nuoren kanssa, sillä nuorella on samanvertaiset seksuaalioikeudet kuin aikuisella. Nuorella on oikeus seksuaalisuutta koskevaan tietoon sekä oikeus päästä keskustelemaan seksuaalisuudesta, kehityksen tuomista muutoksista omassa seksuaalisuudessa sekä rajoista ja velvoitteista. Seksuaalisuuden puheeksi ottaminen saattaa helposti jäädä tekemättä, sillä se on aiheena erittäin herkkä. Onkin tärkeää, että seksuaalisuudesta keskustellaan nuoren ikätaso huomioiden ja annetaan tilaa pohtia sekä esittää kysymyksiä ennakkoluulottomasti. Seksuaalisuudesta keskusteltaessa voi nuorelle tarjota erilaisia näkökulmia pohdintansa tueksi ja tällöin nuori joutuu myös pohtimaan itsessään heränneitä tunteuksia seksuaalisuudesta. Nuorelle on tärkeää turvata luotettava aikuiskontakti keskustelussa. (Suomen RFSU 2020.)

Seksuaalisuudesta keskusteltaessa tulee huomioida neutraali mutta silti seksuaalioikeuksia tukeva keskustelun tyyli. Haittoihin ja vaaroihin takertuminen ei luo nuorelle turvaa omasta toiminnastaan. Tämä johtaa herkästi siihen, että nuoren kohdatessa seksuaalista väärinkäyttöä ei asiaa uskalleta ottaa puheeksi aikuisen kanssa pelon sääntöjen rikkomisesta tai väärän signaalin antamisen takia. Onnistunut seksuaalisuuden puheeksi ottaminen on välineiden tarjoamista oman seksuaalisuuden kasvun tueksi nuoren omista toiveista ja tarpeista lähtien. (Suomen RFSU 2020.)

6.2 Puheeksi ottamisen mallit PLISSIT ja BETTER

Arvion mukaan sukupuoli- ja seksuaalisuuden moninaisuus koskettaa merkittävästi noin joka kymmenettä suomalaista, joten seksuaalisuuden puheeksi ottamisen taito on sosiaalialan ammattilaisille tärkeä taito. Lapsilla on jo syntyessään omia ainutlaatuisia piirteitä ja sosiaalisella kentällä heihin kohdistuu tietynlaisia odotuksia. Lapsen sosiaaliseen ympäristöön kuuluvat hänen perheensä, lähisukunsa sekä lähiympäristö. Ensimmäiset odotukset yleensä liittyvät juuri lapsen sukupuoleen; lapsen odotetaan olevan joko tyttö tai poika. Toisinaan lapsi syntyy intersukupuolisena, eli hänellä ei ole selkeitä sukupuolittuneita piirteitä, jolloin se voi olla haastavaa käsitellä koko perheelle omien ja ympäristön asenteiden takia. Silloin työntekijän tarjoama luotettava tieto ja tuki on perheen ja lapsen hyvinvoinnin edistämiseksi hyvin tärkeää. (Ritamo, Ryttyläinen-Korhonen & Saarinen 2011, 60–62.)

Lapsen kasvatuksessa saattaa tulla myös haasteeksi, jos lapsen käyttäytyminen ei ole vanhempien ja ympäristön mielestä sukupuolityypillistä. Sukupuolityypilliseksi käyttäytymiseksi saatetaan pitää pojilla rajuja leikkejä ja tytöillä pehmeyttä ja kiltteyttä. Työntekijän on hyvä osata keskustella ja kumota näitä odotuksia, jotta lapsi saa kasvaa turvallisesti sellaisena kuin on. Lapselle voi tulla jo hyvin aikaisin kiinnostus esimerkiksi vastakkaisen sukupuolen vaateutukseen ja hän voi saada mielihyvää pukeutuessaan tällaisiin vaatteisiin. Se ei vielä kerro lapsen kehittyvästä sukupuoli- tai seksuaali-identiteetistä, mutta vanhempien negatiivinen suhtautuminen siihen voi saada lapsen vetäytymään ja häpeämään, joka voi altistaa myöhemmin mielenterveyden ongelmille. Työntekijä, joka osaa ottaa seksuaalisuuden puheeksi, voi tarjota vanhemmille rauhoittavaa tietoa, jos heillä on huoli lapsen kehityksestä. Vanhemmille on tärkeää painottaa, että juuri heidän kunnioittava asennoituminen auttaa parhaiten lasta selviytymään haasteista myös nuorena ja aikuisena. (Ritamo, Ryttyläinen-Korhonen & Saarinen 2011, 60–62.)

Murrosiässä lapsen seksuaalisuus ja sukupuolen kokeminen ovat elämän keskiössä. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyvät kokemukset voivat kuitenkin olla ympäristössä ennemminkin kielteisesti koettuja, kuin myönteisesti. Tämä voi aiheuttaa nuorelle tunteen, etteivät hänen kokemuksensa ole hyväksyttäviä ja nuoresta voi tuntua, että hän joutuu salaamaan sen läheisiltään. Tämä on nuorelle seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluvalla hyvin raskasta, jolloin on tärkeää, että nuori pääsee turvallisesti keskustelemaan omista tunteista ja ajatuksista. Työntekijän kohdatessa nuori, joka pohtii omaa seksuaalisuuttaan ja sukupuoltaan

on tärkeää olla aidosti kiinnostunut ja antaa lupa kaikille nuoren tuntemuksille sekä kysymyksille. Hyvä kohtaaminen myös luo luottamussuhdetta työntekijän ja nuoren välille. Luottamuksen rakentamisessa työntekijän tulee kunnioittaa nuoren määrittämää tahtia seksuaalisuudesta puhumiselle. Nuori voi olla hyvin suojautunut, mikä voi estää häntä puhumasta seksuaalisuudesta. Luvan antaminen ja seksuaalisuuden aiheena esiin tuominen ovat kuitenkin lähtökohta hyvään keskusteluun työntekijän ja nuoren välillä. (Ritamo, Ryttyläinen-Korhonen & Saarinen 2011, 62–63.)

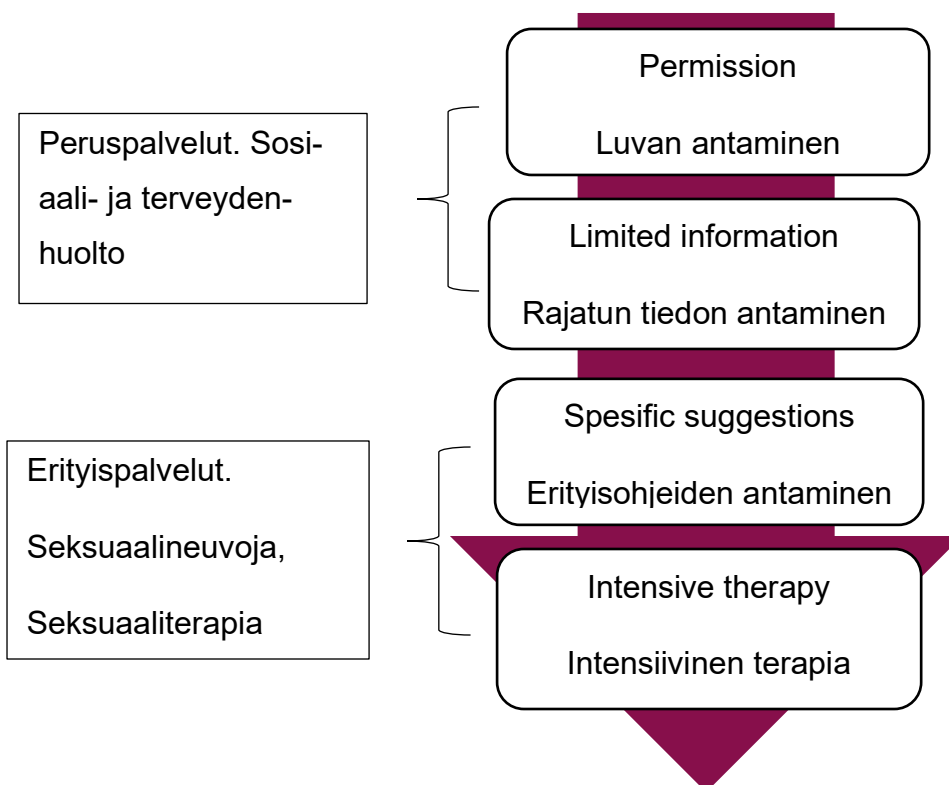
Seksuaalisuuden puheeksi ottamisessa työntekijän tulee huomioida myös nuoren vanhemmat. Nuoret voivat pelätä omille vanhemmilleen kertomista, jos kokevat, etteivät heidän kokemuksensa omasta seksuaalisesta suuntauksesta tai sukupuolesta vastaa heidän vanhempiensa asettamia odotuksia. Vanhempien voi olla myös vaikea suhtautua nuoren kokemukseen seksuaalisuudestaan, sillä heilläkin tulee vastaan tilanne, jossa heidän tulee sopeutua uudenlaiseen näkemykseen lapsensa elämänkaaresta ja tulevaisuudesta. Vanhemman käydessä läpi erilaisia tuntemuksia on tärkeää, että työntekijä pystyy tarjoamaan vanhemmalle tietoa ja vanhemmille tulee painottaa, että kunnioittavalla suhtautumisella seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin he pystyvät parhaiten tukemaan myös omaa lastaan. Joskus vanhemmille voi itselleen tulla ajatuksia jo aikaisin, että heidän lapsensa on esimerkiksi homoseksuaalinen ja he haluavat saada tietoa aiheesta. Tällöin on hyvä kuitenkin muistuttaa vanhempia maltillisuudesta ja kunnioittavasta suhtautumisesta. Liian tunkeilevat kysymykset voivat saada lapsen tai nuoren vetäytymään. Vanhemmalla voi olla paljon kysymyksiä, jolloin työntekijä voi auttaa ja rauhoittaa heitä antamalla tietoa tai neuvomalla turvallisia lähteitä tiedon etsimiseen. (Ritamo, Ryttyläinen-Korhonen & Saarinen 2011, 63.)

Seksuaalisuuden puheeksi ottamiselle on kehitelty joitakin puheeksi ottamisen malleja. Valitsimme niistä kaksi, PLISSIT- ja BETTER-mallit, koska ne ovat laajasti käytössä ja sopivat mielestämme myös sosiaalialalle puheeksi ottamisen tueksi.

6.2.1 PLISSIT-malli

PLISSIT-mallissa käydään läpi puheeksi ottamisen eri tasot. Sana PLISSIT on lyhenne englannin kielen sanoista permission (luvan antaminen), limited information (rajatun tiedon antaminen), specific suggestions (erityisohjeiden antaminen) sekä intensive therapy (intensiivinen terapia). PLISSIT-malli ei suoraan jäsennä puheeksi ottamisen kulkua, mutta sillä voidaan

selkeyttää asiakkaan tilanteeseen tarvittavaa ammatillisen osaamisen tasoa. Luvan antaminen tarkoittaa seksuaalisuuden normalisointia keskustelun aiheena. (Sinisaari-Eskelinen, Jouhki, Tervo, & Väisälä 2016, 288–289.) (Kuvio 8.) Asiakastyössä sallivan ja turvallisen keskusteluilmapiirin luomiseen vaikuttaa ammatillaisen avoin ja asiallinen tapa keskustella aiheesta. Keskustelussa tärkeää on välttää heteronormatiivista puhekieltä ja olettamuksia asiakkaan seksuaalisuudesta. (Vuola 2003). Rajatun tiedon antamisella tarkoitetaan faktaan perustuvaa tietoa, joka vastaa, sillä hetkellä asiakasta askarruttavaan kysymykseen seksuaalisuudesta. Eri-tyisohjeilla tarkoitetaan yksityiskohtaisempia neuvoja tai harjoituksia, joilla tavoitellaan muutosta ongelmatilanteeseen. Intensiivisellä terapialla tarkoitetaan pitkäkestoista seksuaaliterapiaa. Luvan ja rajatun tiedon antamista voi toteuttaa sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilainen. Eri-tyisohjeiden antaminen ja intensiivinen terapia edellyttävät niihin vaadittavaa koulutusta. Tällaisia henkilöitä on mm. seksuaalineuvoja tai seksuaaliterapeutti. (Sinisaari-Eskelinen ym 2016, 288–289.)

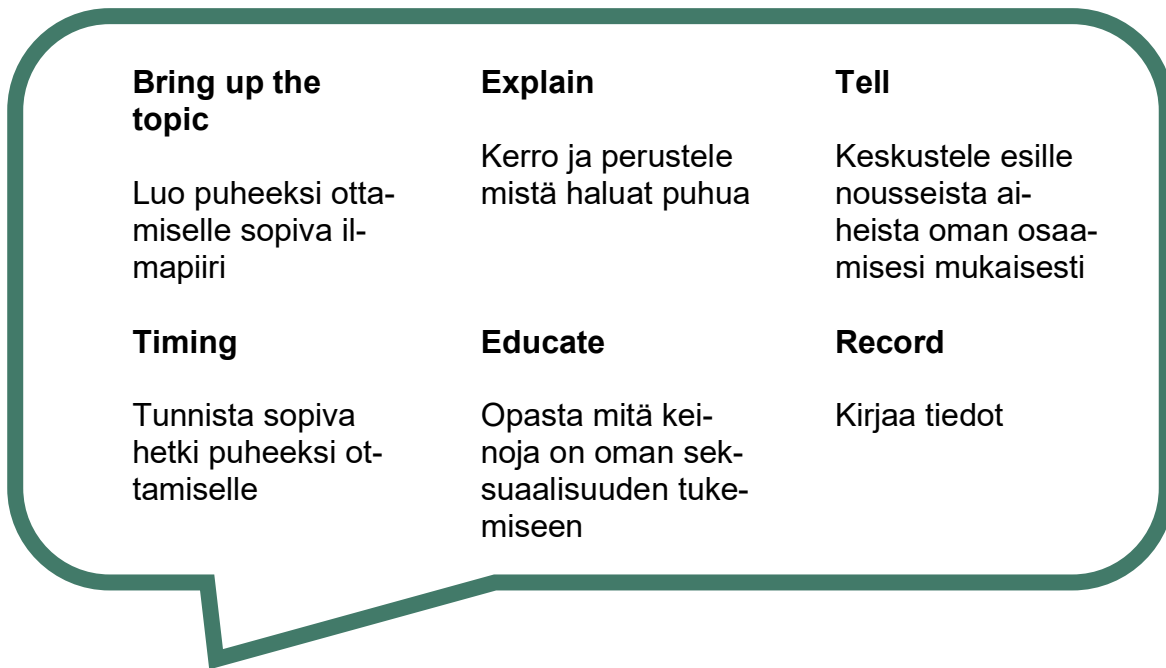

Kuvio 8. PLISSIT-malli (Sinisaari-Eskelinen ym. 2016).

6.2.2 BETTER-malli

BETTER-mallilla ohjaustilanne voidaan jäsentää prosessinomaisesti. BETTER tulee sanoista bring up the topic (puheeksiotto), explain (huolenilmaisu), tell (asian kertominen), timing (oikea-aikaisuus), educate (ohjaus) ja record (kirjaaminen). (Sinisaari-Eskelinen ym. 2016, 289.) BETTER-malli on alun perin luotu avuksi syöpää sairastavien seksuaalisuuden tukemiseen, mutta malli soveltuu hyvin myös nuorten kanssa työskennellessä työntekijän muistilistaksi (Ritamo, Ryttyläinen-Korhonen & Saarinen 2011, 76).

Puheeksi otossa luodaan tilanteeseen seksuaalisuudesta keskustelemiseen sopiva ilmapiiri. Huolenilmaisussa ammattilainen kertoo ja perustelee aiheen, josta haluaa keskustella ja antaa asiakkaalle mahdollisuuden avata omia huolenaiheitaan. Asian kertomisen vaiheessa ammattilainen käsittelee asiakkaan kanssa esille tuotuja huolenaiheita oman osaamisensa rajoissa. On myös hyvä kertoa asiakkaalle, jos itsellä ei ole käsiteltävään aiheeseen osaamista ja tuoda esille, että asiaa voidaan selvittää. Oikea-aikaisuus vaatii ammattilaiselta herkkyyttä tunnistaa ja pohtia oikeaa ajoitusta puheeksi ottamiseen. Sillä tarkoitetaan myös asiakkaan näkökulmasta luottavaa suhdetta, jossa hän voi ottaa huolenaiheensa puheeksi haluamassaan hetkessä. Ohjaus vaiheessa kerrotaan muutoksista, jotka voivat vaikuttaa seksuaalisuuteen, esimerkiksi fyysisistä muutoksista ja annetaan tietoa, miten voi helpottaa muutosten vaikutusta seksuaalisuuteen ja hyvinvointiin. Tukena voivat olla esimerkiksi erilaiset apuvälineet. Kirjaimisvaiheessa käydyt huolenaiheet ja ohjaustilanteet tallennetaan niiden käsittelyn jatkuvuuden turvaamiseksi. (Sinisaari-Eskelinen ym. 2016, 289.) (Kuvio 9.)

Kuvio 9. BETTER-malli (Sinisaari-Eskelinen ym. 2016).

6.3 Asiakkaan kohtaaminen

Mönkkönen (2018) kertoo, että asiakkaan kohtaamiseen kuuluu samankaltaista humanaa vuorovaikutuksellista toimintaa kuten ihmisten kanssa kohtaamisessa yleensä. Hyvä perusta ammatilliseen asiakastyöhön sekä ihmisten kohtaamiseen on, että oletetaan moninaisuutta. Niin seksuaalisuudessa, ihmissuhteissa sekä sukupuolen kohtaamisessa. Kun käytetään avoimia kysymyksiä ilman, että vastauksia rajataan, jätetään silloin asiakkaalle mahdollisuus itse sanoittaa ja kuvailla omaa identiteettiään, ihmissuhteitaan sekä elämäänsä. Tällainen tapa on ”ei-tietämistä”, jossa ammattilainen ei pidä itsestäänselvyytenä sitä millainen elämä asiakkaalla on, mutta kuitenkin on utelias kuulemaan siitä lisää. Tällaista lähestymistapaa voidaan yleisesti pitää hyvänä yhteistyöhön pyrkivän työskentelyn perustana ihan kaikkien asiakkaiden kanssa. Yhteisymmärryksen rakentamista estää ennako-olettamukset ja aivan liian nopeasti luodut johtopäätökset. Tällainen ei-tietämisen asenne velvoittaa ammattilaiselta tarkkaavaista sekä aktiivista kuuntelua ja omien taustaoletusten sekä kielenkäytön havainnointia. On kuitenkin hyvä muistaa, että kaikkea ei voi tietää heti kättelyssä. On tärkeää, että kysyy asioista, jotta välttyy toisen loukkaamiselta. Ennakkoluuloista ja väärästä tiedosta voi hankkiutua eroon vain niitä käsittelemällä. (Valtanen 2009.)

Asiakkaan kohtaamisessa on hyvin tärkeää, että ammattilainen tunnistaa oman näkökulmansa. Oma arvomaailma ei tarvitse hylätä, mutta jos se ilmenee sietämättömänä tai se pitää sisällään toista syrjiviä ja halventavia sosiaalisia tapoja, pitää sitä aktiivisesti lähteä muuttamaan. Jokaisella on omat käsitykset seksuaalisuudesta sekä sukupuolesta ja niiden ei pidä ohjata keskustelua asiakkaan kanssa. Ammattilaisella tulee olla taito tarkastella asiakkaan elämää hänen omien uskomuksiensa, elämäntapojensa, toiveiden, halujen sekä arvojen näkökulmasta. Tärkeää on, että toisen psyykkistä sekä fyysistä koskemattomuutta ja loukkauttamattomuutta kunnioitetaan. (Vilka 2010, 157,159.)

Sosiaali-, terveys- ja kasvatustieteiden ammattilainen työskentelee hyvin paljon kielen, eleiden sekä ilmeiden avulla. Siksi ammattilaisen erilaiset eleet ja ilmeet, kuten kevyt punastuminen ja kulmien kohottaminen voivat johtaa siihen, että asiakas tuntee itsensä ”friikiksi” tai ”sosiaalioikeaksi” yhteiskunnassa. Asiakkaan kohtaaminen on myös muutakin kuin kasvokkain käytyä keskustelua. Vaikka ammatillinen toiminta olisi näennäisesti neutraalia se ei aina näy tarpeeksi mm. lomakkeissa, kyselytutkimuksissa ja esihaastattelussa. Ne rakentuvat vielä hyvin paljon hetero-olettamuksesta sekä binäärisestä ajattelutavasta. (Vilka 2010, 152–153.)

6.4 Nuoren kohtaamisen erityispiirteitä

Kohdattaessa nuori seksuaalisuuteen liittyvissä kysymyksissä, tulee ottaa huomioon nuoren elämän- ja kehitysvaiheiden erityispiirteitä. Nuorista puhuttaessa tarkoitetaan 12–18-vuotiaita. Nuoret ovat elämäntilanteessa, jossa he etsivät itseään ja omaa paikkaansa vallitsevien ideologioiden ja suuntausten avulla, joihin vaikuttavat vallitsevat normistot. Nuoret usein pyrkivät vaikuttamaan ja haastamaan vallitsevia normistoja, joka voi tuntua hankalalta ammattilaiselle ja tällöin hänelle voi tulla eteen pohdinta myös omista asenteista ja uskomuksista. Ammattilaisen tulee kuitenkin arvostaa nuoren oikeutta päättää omaa seksuaalisuuttaan koskevista asioista ja avoimesti keskustella aiheista, joissa nuori itse kokee tarvitsevansa neuvontaa. Myönteinen kohtaaminen seksuaalikasvatuksessa rakentaa luottamusta nuoren ja aikuisen välille, jolloin nuoren on helpompi pyytää apua ja tukea seksuaalisuutta koskevissa asioissa. Kielteinen ja varoittava kohtaaminen voi taas johtaa siihen, ettei nuori enää käänny aikuisen puoleen tarvitessaan apua ja neuvoja. Nuoren kohtaamisessa tulee ottaa huomioon hänen kehitystasonsa, sillä nuoren aivot ja tunne-elämä kehittyvät yli 20-vuotiaaksi asti. Nuori tulee silti kohdata oman elämänsä subjektina ja luottaa nuoren kykyyn sekä haluun huolehtia itsestään

ja terveydestään. Ammattilainen voi olla myös huolissaan nuoresta, jolloin huolenaiheetkin tulee tuoda esiin nuorelle. Ammattilaisen huolenaiheista tulee keskustella rakentavasti ja dialogisesti. Seksuaalisuudesta tulee keskustella nuoren kanssa termeillä ja kielellä, jota nuori ymmärtää sekä tarvittaessa selventää tarkemmin. (Kilpiä, Kurka & Ruuhilahti 2011, 51–52.)

Alanko (2014, 43) kirjoittaa, että monet nuoret ovat kokeneet Suomessa olevan ongelmia tilanteissa, joissa kohdataan seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä. Yleisenä pidettiin suosimista sekä syrjintää sen perusteella, mikä on henkilön sukupuoli tai seksuaalinen suuntautuminen. Tavallisena koettiin myös torjuva sekä yleinen negatiivinen asenne. Nuoret olivat myös sitä mieltä, että kouluissa ei ollut hyviä valmiuksia edes kohdata seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä. Myös muita palveluita oli arvioitu, esimerkiksi sosiaalialaa, terveysalaa, koulun oppilashuoltoa sekä nuorityötä. Transihmiset olivat kokeneet eniten puutteita kohtaamistilanteissa kaikissa laitoksissa. Hlbtq-nuoret kokivat cis- ja heteronuoria enemmän puutteita.

6.4.1 Sukupuolisensitiivisyys

Sukupuolisensitiivisyydellä tarkoitetaan, että kyetään huomioimaan sukupuoli ja sen moninaisuus. Tällaisessa työotteessa havaitaan sukupuolten erot, mutta roolien odotukset ovat kyseenalaistuksen alla. (Azamifar & Levo 2018.) Sukupuolisensitiivisyys on ensimmäinen askel yhdenvertaisuudelle, tasa-arvolle, oikeudenmukaisuudelle sekä sukupuolitietoisuudelle (Theobald 2014, 13). Tällainen työote vaatii jatkuvaa tarkastelua, koska se on hyvin aika- ja paikkasidonnaista. Usein sukupuolineutraalius sekoitetaan sukupuolisensitiivisyyteen, mutta sukupuolineutraaliudessa on kyse ajattelutavasta, jossa sukupuolta ja sen erilaisia tarkoituksia ei huomioida toiminnassa. (Azamifar & Levo 2018.) Sukupuolisensitiivinen työ antaa mahdollisuuden ja tilan olla sekä kasvaa omanlaisekseen, arvokkaaksi ja ainutlaatuiseksi yksilöksi (Anttonen 2007, 18).

6.4.2 Voimavarakeskeinen kohtaaminen

Rostilan (2001) kirja *Tavoitelähtöinen sosiaalityö* on teos kahden vuosikymmenen takaa, mutta se sisältää edelleen käytettyä teoriaa sekä ongelmanratkaisun periaatteita. Voimavarakeskeinen työskentely on yksi sosiaalityön keskeisimmistä menetelmistä kaikkien ikäryhmien kohdalla ja sen tuloksellisuus onkin tilanteesta riippuen yleensä hyvää.

Rostilan (2001, 39) mukaan voimavarakeskeinen kohtaaminen perustuu asiakaslähtöisyyteen ja sen huomioimiseen. Asiakaslähtöisyyttä ei pidetä toiminnan perustavoitteena, vaan sillä tarkoitetaan kunnioitusta asiakkaan omia käsityksiä ja toimintaa kohtaan. Asiakaslähtöisyyden perustana toimii asiakkaan oma mahdollisuus vaikuttaa aikatauluihin sekä häntä koskevien asioiden käsittelyyn ja kunnioittavaan kohteluun. Asiakaslähtöisen toiminnan periaatteena on, että ammattilainen tuntee ja tunnistaa asiakkaansa tilanteen sekä on tietoinen odotuksista ja olettamuksista, joita asiakas on työlle asettanut. Asiakkaan tulee olla sitoutunut, sillä sitä pidetään tuloksellisuuden edellytyksenä.

Voimavarakeskeinen kohtaaminen perustuu asiakkaan kuulemiseen ja tavoitteiden asettamiseen. Tavoitteiden määrittely asiakaslähtöisesti tarvitsee tuekseen työntekijän ja asiakkaan välisen luottamuksellisen ja vastavuoroisen suhteen. Voimavarakeskeisessä kohtaamisessa asiakkaalle pyritään muodostamaan sellaiset olosuhteet, jotka tukevat hänen omien voimiensa ja vahvuksiensa löytämistä. Tämä toimintamalli perustuu yksilön ja ympäristön vuorovaikutuksen periaatteisiin. Valtaistumisen eli asiakkaan ja ympäristön välinen vuorovaikutustila vaatii osakseen sen, että asiakas itse määrittelee pulmansa ja kokemansa ratkaisun. (Rostila 2001, 40–41.)

Yhteenkuuluvuuden tunne on tärkeää voimavarakeskeisessä kohtaamisessa. Asiakkaan tulee tuntee kuuluvansa osaksi yhteisöä tilanteestaan riippumatta. Yhteenkuuluvuuden tunne lisää asiakkaan kykyä toimia yhteistyössä ammattilaisen kanssa ja yleensä se myös vähentää asiakkaan negatiivista asennoitumista ammattilaista kohtaan. Ammattilaisena on tärkeä ylläpitää ammatillista auttamissuhdetta sekä tehdä selväksi sen rajat. Voimavarakeskeinen kohtaaminen vaatii ammattilaiselta kykyä pitää asiantuntijalähtöinen ote sekä huolehtia luonnollisesta vastavuoroisesta auttamistyön polusta. (Rostila 2001, 41–42.)

Kilpiä (2020) diasarjassaan *Voimavarakeskeinen kohtaaminen* korostaa dialogisen kohtaamisen merkitystä kokonaisvaltaisesti ihmisen hienotunteisessa kohtaamistyössä. Hänen mukaansa voimavarakeskeisyys perustuukin yksilön omien kykyjen ja ainutlaatuisuuden esiin

tuomiseen. Dialoginen kohtaaminen perustuu eettiseen asenteeseen muita ihmisiä ja maailmaa kohtaan. Se sisältää tasavertaisen vastavuoroisuuden, pedagogisen rakkauden ja liittymisen toisen maailmaan. Dialogisuus voidaan Kilpiän (2020) mukaan kiteyttää yhdessä ajattelemisen taidoksi.

Kilpiä (2020) toteaa, että voimavarakeskeinen kohtaaminen sisältää asiakkaan osallisuuden kokemusta vahvistavia toimintoja sekä itsemääräämisoikeuden toteutumista. Asiakas päättää itse paljonko vuorovaikutussuhteessa ammattilaista kohtaan luottaa. Ammatilaisen toiminnan tarkoituksena on kuitenkin ansaita luottamus asiakassuhteessa. Ammatilaisen tulee vahvistaa asiakkaan kokemusta itsestään ja omista kyvyistään ainutlaatuisena yksilönä, lisätä kyvykkyyden ja toimijuuden tunnetta sekä luoda mahdollisuus kokemuksellisuuden kasvattamiselle hyvinvointia edistäen.

7 TIEDONHANKINNAN JA TUTKIMUKSEN MENETELMIÄ

Teoriaosuuden kirjoittamista varten aineistoa kerättiin lukuisat määrät verkosta ja painetuista lähteistä. Lisäksi tietoa yritettiin saada alan asiantuntijoilta sekä kommentteja opinnäytetyön kohderyhmältä tuloksetta.

7.1 Tutkimuksellinen teoriatieto

Tutkimuksellinen teoriatieto tukee aiheeseen perehtymistä ja toimii tiedonhankinnan kannalta perustana konkreettista aineiston keruuta varten. Kirjallinen materiaali mahdollistaa käsitteiden käyttämisen aiheeseen perehtymisen kannalta sekä rajaa tiedonhankinnan näkökulmasta oleellista tietoa aiheesta. Kirjallisen materiaalin käyttämisessä tulee huomioida lähdekriittisyys, kirjoittajan tunnettavuus, lähteen ikä, alkuperä ja sen todellisuus. (Hirsjärvi, Remes & Saja-vaara 2009, 109, 113–114.)

Tutkimuksellista teoriatietoa löydettiin huomattava määrä työn perustan kannalta. Eri kirjoittajat saattoivat tarkastella aihetta hyvin teoreettisista näkökulmista, joten teksti saattoi olla joissain tilanteissa hieman haastavaa. Seksuaaliteoriaan tutustuttaessa oleellisimmaksi materiaaliksi nousi vuodelta 1993 tunnettu Greenbergin teoria, johon pohjautuu nykypäivänkin seksuaalikasvatus. Myös nykypäivän terveystiedon opetus saa viitteitä Greenbergin seksuaaliteoriasta. Greenbergin teoriaa tarkasteltiin sen ikä huomioiden, mutta teoksen vaikuttavuus nykypäivänä huomioiden, sitä päätettiin tässä opinnäytetyössä käyttää.

Teoreettista tietoa etsittiin jokaisen pääluvun alle, jotta tiedonhankinta saataisiin sujuvasti alkuun. Kirjallisen materiaalin etsinnässä hyödynnettiin sekä SeAMK:n että kotipaikkakuntien kirjastoja ja omia aikaisemmin kerättyjä kirjallisia lähteitä. Myös opinnäytetyönohjaajalta pyydettiin neuvoja materiaalin etsinnässä. Kirjallista materiaalia työstettäessä oli nähtävissä kohderyhmälle suunnattua kirjoittamista, osa teoksista oli pitkälti ammattilaisille suunnattua, kun taas toiset lähdemuodot sisälsivät enemmän nuorille viitattua materiaalia.

7.2 Verkon oheisaineisto

Verkkolähteiden kohdalla täytyi työskennellä tarkasti, sillä näin arkaa aihetta käsiteltäessä tulee olla lähdekriittinen. Vastaavanlaisiin oppaisiin tutustuimme verkossa saatavilla olevien teosten kautta. Saatavilla oli esimerkiksi HIVPOINTIN Seksuaalikasvattajan käsikirja, joka sisältää luotettavaa tietoa seksuaalikasvattajalle seksivalistuksen merkityksestä. Toinen vastaava teos oli Nektaria RY:n teos Ankka ja perse, jonka on tuottanut viisi nuorta yhdessä kahden ammattilaisen kanssa osana hanketyötä vastaamaan nuorten kysymyksiin seksistä ja seksuaalisuudesta.

Verkon oheisaineiston joukosta oli luontevampaa löytää nuorille suunnattua tietoa laajemmin. Kuitenkin verkkolähteissä oli huomattavissa seksivalisteinen sävy ja useasti verkkolähteiden tutkiminen johti seksivalistusta tuottaville sivustoille. Verkkolähteiden avulla pystyttiin vertailemaan opinnäytetyötä jo olemassa oleviin opinnäytetöihin ja keskittämään toiminnallista tutkimusta vähemmän käsiteltyihin aiheisiin. Verkkolähteiden runsaus saattaa sokaista lukijan, joten etenkin nuorten kohdalla on tärkeää pitää huolta lähdekriittisyydestä.

Oheisaineistoa käytettäessä niiden alkuperä tulee aina tarkistaa. Sivuston tekijäksi saattaa paljastua täysin muu, kuin sivustolla väitetty ylläpitäjä. Verkkolähteitä tutkiessa kannattaa myös vertailla lukemaansa muiden verkkolähteiden tuottajien tekstiin sekä pohtia, onko lähteestä saatu tietoa tarpeeksi kattavaa. Verkkolähteissä on tärkeää huomata myös tekijänoikeudet; kaikki mikä on verkossa saatavilla ei ole kuitenkaan toisen nimellä esitettävissä. (Helmet 2017.)

7.3 Dialogiset ryhmäkeskustelut

Dialogisen ryhmäkeskustelun edellytyksenä on, että osapuolet omaavat keskinäisen luottamuksen ja yhteneväisen ihmisarvon tuntemuksen. Vastavuoroisessa dialogissa molemmat osapuolet voivat saada toisiltaan oppia, jakaa luottamuksellisesti kokemuksia sekä auttaa toisiaan ymmärtämään valitusta aihepiiristä syvällisemmin. Dialoginen keskustelu saavutetaan, kun molemmat osapuolet ovat valmiita jakamaan omia näkemyksiään ja kokemuksiaan sekä ovat valmiita altistamaan oman ajattelumaailmansa toisten keskustelijoiden vaikutukselle. Dialoginen keskustelu juontaa juurensa filosofiaan, psykologiaan ja sosiaalitieteisiin, joten sana

dialogi tarkoittaakin yksinkertaisesti sanan/sanojen kautta tai läpi kulkemista. Dialogisen ryhmäkeskustelun tavoite on saavutettu, kun osapuolet kokevat saaneensa vahvistusta ajatuksilleen, uusia näkökulmia sekä ovat arvioineet kriittisesti myös omia näkökulmiaan. (Sitra, [viitattu 15.3.2021])

Opinnäytetyön tuotoksina syntyneiden oppaiden sisältö koostui pääosin opinnäytetyöntekijöiden keräämistä teoriaosuuden aineistoista. Teoriaosuuden aineisto esiteltiin kummallekin ryhmälle erikseen ja heidän kommenttien sekä toiveiden perusteella niistä koostettiin kumpaakin ryhmää koskettavat ajankohtaista ja oleellista tietoa sisältävät oppaat. Ryhmien jäsenille annettiin mahdollisuudet kertoa, mitä oppaiden tulee sisältää ja opinnäytetyöntekijät vain tuottivat lopputuloksen. Oppaiden visualisoinnista vastasivat ryhmien jäsenet. Ohjaajien oppaasta visuaalisia vaihtoehtoja oli kolme kappaletta, joista he päättivät itse Familiarille sopivan teeman. Nuorten oppaan visualisointi toteutui ryhmään osallistuneen nuoren toimesta yksin.

7.4 Asiantuntijalausunnot/kokemusasiantuntijat

Kokemososaamisella tarkoitetaan kokemuksen tuomaa ymmärrystä ja tietoa, jota hyödynnetään toisten auttamisessa, tukemisessa ja opastamisessa. Kokemososaamisella täydennetään ammatillista ja tieteellistä tietoa aiheesta. Palvelun piirissä oleva asiakas sekä palvelua tuottava ammattilainen omaavat kokemustietoa ja voivat parhaimmillaan täydentää ja oppia ymmärtämään tilanteitaan paremmin. Kokemusasiantuntija luo uskoa kuulijoihinsa jakamalla oman henkilökohtaisen kokemuksensa ja tehdä omalla toiminnallaan näkyväksi tilanteiden muuttuvuuden. (Kokemososaaminen 2021.)

Tiedonhankintaa tehdessä otimme yhteyttä erääseen julkisuudessa kokemusasiantuntijana toimineeseen henkilöön. Pyysimme saada videotervehdystä, jolla voitaisiin tukea samassa tilanteessa olevia nuoria henkilöitä. Yhteydenottoomme henkilö ei vastannut pitkän odottelun jälkeen, joten videotervehdyksestä jouduttiin luopua. Lisäksi otimme yhteyttä Suomen suurimpiin seksuaalisuutta ja sukupuolen moninaisuutta käsitteleviin asiantuntijasäätiöihin (SETA, SEXPO), mutta myöskään niistä emme saaneet yhteydenottoa takaisin.

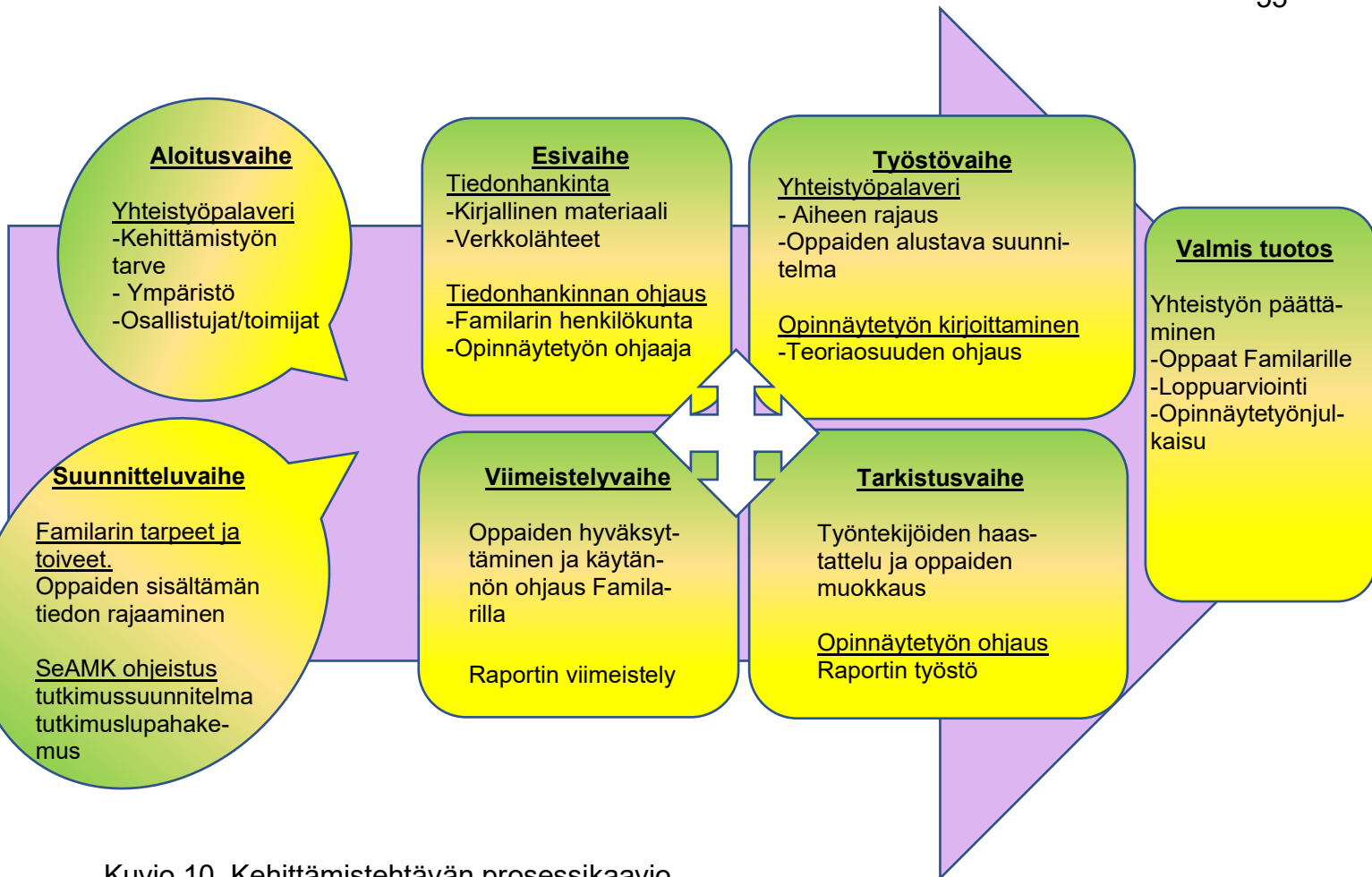
8 OPINNÄYTETYÖN VAIHEET

Tässä luvussa kerrotaan opinnäytetyön etenemisestä aiheen syntymisestä aina valmiiden oppaiden tuottamiseen sekä kirjallisen tuotoksen valmistumiseen. Kappaleessa edetään konstruktivisen mallin mukaan. Lisäksi avataan teorialla perustellen toiminnallisen osuuden toteuttamista.

8.1 Kehittämistehtävän prosessi

Opinnäytetyömme toteutusmuodoksi valikoitunut kehittämistehtävä mukaili Salosen (2013) konstruktivista kehittämistehtävän mallia, jonka teoreettinen sisältö on käsitelty tarkemmin luvussa 2.3. Konstruktivisessa kehittämistehtävä -mallissa työskentely kiertää esi-, työstö-, tarkistus- ja viimeistelyvaiheiden välillä sujuvasti, kunnes haluttu lopputulos saavutetaan. Kehittämistehtävän lineaarinen eteneminen mahdollistaa kiitettävän lopputuloksen saavuttamisen, sekä laadukkaan vastauksen kehittämistehtävää varten esiintyneeseen tarpeeseen.

Tässä kappaleessa esitellään kuvion avulla kehittämistehtävän prosessiin liittyneet tekijät sekä huomioon otettavat seikat, jotka ohjailivat kehittämistehtävän etenemistä SeAMK:n opinnäytetyön ohjeiden mukaan. Kuviossa korostuu Salosen (2013) konstruktivinen kehittämistehtävän malli, sillä opinnäytetyössä jokainen vaihe on käyty läpi ja niiden välille on syntynyt vaihtelua useammassakin kohdassa.

Kuvio 10. Kehittämistehtävän prosessikaavio

8.1.1 Aloitusvaihe

Kehittämishankkeen aloitusvaihe muodostaa työn kivijalan. Silloin kehittämistarve ja alustava kehittämistehtävä ympäristöineen on hahmoteltu ja hankkeeseen mukaan tulevia toimijoita on aloitettu kartoittamaan. Tulevien toimijoiden osallisuus ja sitoutuminen on hahmoteltu, jotta hankkeen suunta on helpompi linjata. Kehittämishankkeen onnistuminen vaatii aloitusvaiheessa avointa keskusteluyhteyttä. On tärkeää pohtia kuinka hankevetäjät saavuttavat halutun lopputuloksen, kuinka he sitoutuvat työhönsä ja kuinka luoda realistiset tavoitteet ja rajaukset työlle. (Salonen 2013, 18.)

Opinnäytetyöryhmän muodostumisen jälkeen syyskuussa 2020 alkoi aiheiden puntarointi. Ryhmän jäseniä kiinnostaa nykypäivän seksuaalikasvatuksen sisältö ja laajuus sekä opetuksen monimuotoisuus ottaen huomioon seksuaalivähemmistöjen lisääntyneen ja monimuotoistuneen määrän nykypäivänä. Syyskuun lopussa Familiar avopalvelut Etelä-Pohjanmaa ilmaisi tarpeensa seksuaalikasvatusta tukeville oppaille lastensuojelutyön tueksi, sillä myös ammattilaiset kokivat tarvitsevansa tukea etenkin termistön ja puheeksi ottamisen teemoihin. Familiarin

henkilökunnan kanssa keskusteltiin aiheen rajaamisesta seksuaalikasvatuksen näkökulmasta oleellisiin osa-alueisiin ja sen myötä aihevalinnat kuroutuivat sukupuolen moninaisuuden ja seksuaalisen suuntautumisen ympärille. Henkilökunta toivoi myös nuorille omaa opasta perustellen sitä aiheen arkuudella ja toiveella saada jokin konkreettinen tuotos myös nuorille annettavaksi.

Seksuaalikasvatus vaatii kasvattajalta vankkaa osaamista ja kykyä kohdata uutta oppimassa oleva nuori. Tästä syystä Familiarin henkilökunta koki, ettei heillä ollut tarpeeksi osaamista kohdata nuorta seksuaalisuuteen ja sukupuoleen liittyvien asioiden tiimoilta. Oppaiden toivottiin helpottavan puheeksi ottamista nuoren kanssa, sillä konkreettinen opas toimii ”jään murtajana” ja jää nuorelle tutustuttavaksi myös itsenäisesti. Henkilökunnalle suunnatun oppaan puolestaan toivottiin helpottavan nopeaa luotettavan tiedon löytämistä esimerkiksi termistön parissa sekä tukien puheeksi ottamista yleisimpien puheeksi ottamisen mallien kautta.

Kuvio 11. Aloitusvaihe

8.1.2 Suunnitteluvaihe

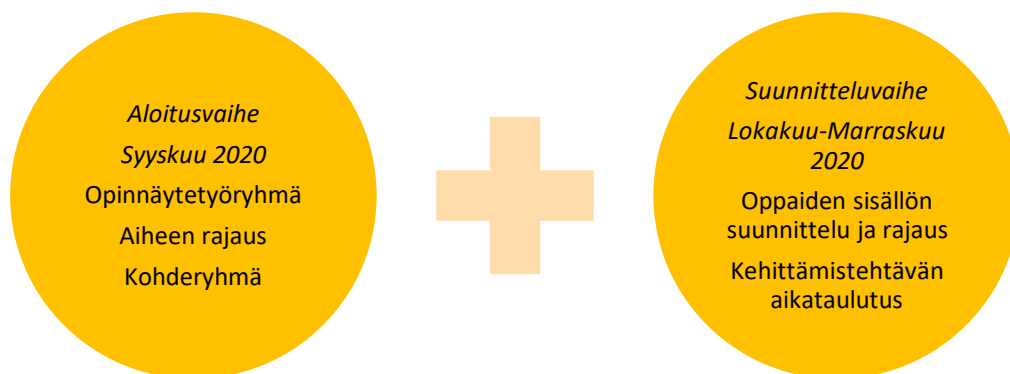
Nimensä mukaisesti suunnitteluvaihe sisältää kehittämishankkeen kannalta oleellista suunnittelua sekä kirjallista työtä. Suunnitteluvaiheessa luodaan kehittämissuunnitelma eli opinnäytetyön suunnitelma, josta käy ilmi työn tavoitteet, ympäristö, vaiheet, toimijat ja ydinhenkilöt. Materiaalit sekä työn kannalta oleelliset menetelmät kirjataan suunnitelmaan niin tarkasti, kuin se suunnitteluvaiheessa on mahdollista. Suunnitteluvaiheessa on erityisen tärkeää kirjata ylös

mukana olevien toimijoiden tehtävät ja vastuut kuitenkin huomioiden, ettei suunnitteluvaiheessa vielä tiedetä toimijoiden osuuksia kuin murto-osalta. (Salonen 2013, 18.)

Vuoden 2020 lokakuusta marraskuuhun asti kestänyt suunnitteluvaihe piti sisällään oppaiden sisältöjen tarkempaa rajaamista sekä yksityiskohtaisempaa suunnittelua ja aikataulutusta. Suunnitteluvaiheessa käsiteltiin myös ryhmänohjauksen sisältöjä ja määrää, jotta oppaista saatiin tarpeeksi kattavat. Näiden tekijöiden kokonaisuus muodosti hankkeen kehittämissuunnitelman. Kehittämistehtävän tavoitteeksi muodostui kahden oppaan luominen joista toisella helpotettaisiin ammattilaisten puheeksi ottamista aiheesta lastensuojelutyössä ja toisella oppaalla jaettaisiin tietoa aiheesta nuorille. Yhteistyötahona toimineen Familiar avopalvelut Etelä-Pohjanmaan rooli yhteistyötahona, neuvonantajana sekä jatkuvana arvioijana ja tilojen tarjoajana ryhmätoiminnan turvaamiseksi kirjattiin suunnitelmaan.

Tutkimuslupahakemus ja yhteistyölomake työtä tekevien, yhteistyötahon ja SeAMKin välille hoidettiin kuntoon heti alkuun. Lupaa nuoren osallistumiselle ryhmätoimintaan ei vanhemmilta erikseen tarvittu, sillä ryhmään osallistuminen oli vapaaehtoista. Tiedotimme kuitenkin vanhempia erikseen tehdyllä flaijerilla (Liite 2), joka toimi samalla mainoksena myös nuorille ryhmätapaamisten järjestämisestä. Flaijerit jaettiin henkilökunnallekin, jotta he pystyivät mainostamaan ryhmää asiakkailleen. Opinnäytetyön ohjaajan ja opinnäytetyön ryhmän väliset roolit ja vastuut jakautuivat ammattikorkeakoulun opinnäytetyön ohjeiden mukaisesti ja niistä keskusteltiin myös suullisesti ensimmäisessä opinnäytetyön ohjauksessa.

Opinnäytetyöprosessin eteneminen esiteltiin tässä vaiheessa ensimmäisessä opinnäytetyöseminaarissa tutkimussuunnitelman avulla. Opinnäytetyön seminaarin jälkeen pidettiin ohjaustapaaminen Teams-sovelluksen välityksellä ohjaajan kanssa ja alettiin suunnitella työn etenemistä. Palautteen ja ryhmän omien visioiden myötä alettiin siirtyä esivaiheeseen. Lisäksi yhteistyötaho astui kuvioon entistä vahvemmin.

Kuvio 12. Suunnitteluvaihe

8.1.3 Esivaihe

Salosen (2013, 18) mukaan työskentelyn esivaihe sisältää teorian tietoon tutustumista ja varsinaiseen työskentely-ympäristöön siirtymistä sekä käsitteiden tutkimista ja tiedon laajentamista. Opinnäytetyössämme esivaihe sijoittui joulukuusta 2020 maaliskuulle 2021. Käsitteitä aiheesta oli runsaasti, joten tarkoituksena oli oppia jäsentämään niitä sekä ymmärtää niiden sisältö. Tarkoituksena oli myös oppia erottelemaan erilaiset käsitteet sisällöllisesti, sillä jotkin olivat helposti sekoitettavissa toisiinsa. Lisäksi käsitteiden kohdalla oli tärkeä jakaa tarpeeksi tietoa Familiarin henkilökunnalle, sillä suurin osa niistä oli työntekijöille vieraita. Tiedonhankinta oli haasteellista, sillä aihetta täytyi käsitellä tarpeeksi laajasti, jotta voi ymmärtää yhtäläisyydet erilaisten toimintojen välillä. Lisäksi oli tärkeää, että aihetta käsitellään tarpeeksi monesta näkökulmasta, sillä seksuaalisuuteen liittyvät asiat heijastuvat monesti myös nuoren jokapäiväiseen elämään. Tiedonhankinnassa esiin nousseisiin kysymyksiin ja ongelmiin apua saatiin opinnäytetyön ohjaajalta.

Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvat nuoret kamppailevat enemmän muihin verrattuna terveyden ja hyvinvoinnin kanssa. Sateenkaarinuoret kokevat jäävänsä ilman oikeanlaista apua ja koettu avun saamattomuus korostuu silloin, kun tarve olisi suurin. Tietämättömyys ja aiheen arkaluontoisuus lisää sateenkaarinuorten pahoinvointia aiheuttaen syrjäytymisriskiä. (Hyvärinen ym. 2020, 15–29.) Sukupuolen moninaisuus kattaa fyysisen sukupuolen kehityksen vaihtelut verrattuna kokemukselliseen sukupuoleen omassa kehossa, eikä se ole siksi yksiselitteisesti kahteen kategoriaan jaettavissa (Sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus 2016b). Aiheen puheeksi ottaminen nuoren kanssa on varhaista puuttumista, joka puolestaan usein helpottaa nuoren kokemaa painetta itse ottaa asia esille. Luotettava päämäärään tähtäävä työskentely nuoren kanssa tukee vastavuoroisen suhteen kehittymistä sekä takaa turvallisen kasvun kohti aikuisuutta. (Arnkil & Eriksson 2012, 7–8; Huolen puheeksi ottaminen 2020.)

Kehittämistehtävässä käytetty teorian tieto, joka on aiheen rajaamisen kannalta oleellinen tekijä, kerättiin pääosin kirja- ja verkkolähteistä sekä Familiarin työntekijöiden ja nuorten esittämistä toiveista ryhmätapaamisissa. Aihetta tarkasteltiin myös kattavasti nuorten näkökulmasta, joka puolestaan laajensi aiheen teoreettisen käsittelyn tarvetta. Tutkimalla jo olemassa olevia seksuaalikasvatuksen materiaaleja, perehtymällä teorian tietoon, etenkin uusimpaan tietoon, pysytettiin jäsentämään erityisesti ne kategoriat, joihin oppailla kaivattiin helpotusta. Sisällyttämällä

binäärisen ja ei binäärisen sukupuolen (kuvio 3), seksuaalisuuden puheeksi ottamisen mallit (kuvio 8, kuvio 9), sekä avaimet hyvään oppaaseen (kuvio 2) saatiin luotua ammattilaisille kohdennettu tiivis tietopaketti, joka sisältää tietoa termeistä aina puheeksi ottamiseen asti. Nuorten opas puolestaan syntyi, kun binäärinen ja ei binäärinen sukupuoli (kuvio 3), seksuaalisuuden portaat (kuvio 7) ja termistöt kasattiin tiiviiksi, mutta kattavaksi kokonaisuudeksi nuorten toiveita kuunnellen ja toteuttaen.

Kuvio 13. Esivaihe

8.1.4 Työstövaihe

Työstövaiheessa työskennellään tiiviisti suunnitelmassa kirjatun päämäärän saavuttamista kohti. Työstövaihe on kehittämishankkeen etenemisen kannalta pisin ja vaativin, mutta samalla se realisoi kaikki hankkeeseen kuuluvat tekijät kuten osallistujat, ympäristön ja materiaalit. Työstövaihe on ammatillisen oppimisen näkökulmasta tärkeä, sillä se aktivoi ammatillisia kva-lifikaatioita kuten suunnitelmallisuutta, vuorovaikutusta ja itsensä kehittämistä. Työstövaiheessa saatu ohjaus ja palaute ovat tärkeitä tavoitellun lopputuloksen saavuttamiseksi. (Salonen 2013, 19.)

Tiedonhankinnan jälkeen työskentely keskittyi käytännön toteutukseen eli oppaiden sisältöjen tuottamiseen. Maaliskuussa 2021 järjestimme työntekijöiden ensimmäisen dialogisen ryhmätapaamisen. Kaksi viikkoa ennen tapaamista lähetimme sähköpostilla työntekijöille esitteen. Esitteessä oli lyhyesti esiteltyä aiheemme ja tapaamisen tarkoitus (Liite 1). Esitteen ajattelimme herättävän työntekijöissä mielenkiintoa ja virittävän ajatuksia opinnäytetyömme

aiheeseen jo ennen ensimmäistä tapaamista. Työntekijöitä tilaisuuteen osallistui etäyhteydellä 10 henkilöä. Ensimmäisen tapaamisen ajankohtaan osui hiihtolomaviikko, joka puolestaan vaikutti osallistujien määrään. Aiheen esittelyn jälkeen selvitimme oppaiden sisällöllisen tarpeen, sekä laajuuden ja rakensimme mielikuvaa oppaiden käyttämisestä, joka puolestaan pohjusti visuaalisen ilmeen kehittymistä. Ensimmäisen tapaamiskerran jälkeen aloimme työstää ammattilaisten opasta keräämämme teoreettisen tiedon sekä ryhmäkeskustelun pohjalta.

Työntekijät toivoivat oppaaseen sukupuolen moninaisuuteen sekä seksuaalisiin suuntauksiin liittyviä termistöjä, sillä termit tuntuivat heille erityisen hankalilta. Puheeksi ottamisen mallit koettiin tärkeinä oppaassa ja työntekijät halusivat, että opas sopisi myös vanhempien kanssa työskentelyyn. Tapaamisessa nousi esille, että oppaaseen tulisi avata ja selittää mitä seksuaalisuus ja sukupuolen moninaisuus ovat käsitteinä, sillä työntekijät kokivat, että käsitteiden määrittelemisen ei ole aina täysin selvää kaikille. Oppaassa haluttiin myös korostaa kromosomien määrittelemiä sukupuolia ja tuoda mm. intersukupuolisuutta esille sen myötä. Toinen oleelliseksi aiheeksi noussut teema oli sensitiivinen kohtaaminen, jota tahdottiin korostaa. Oppaasta haluttiin ulkonäöltään ja kirjoitusasultaan selkeä sekä käsitteet avattaisiin lyhyesti ja ytimekkäästi.

Nuorten oppaan halusimme toteuttaa osallistamalla heidät toteutukseen kolmella ryhmätapaamisella. Olimme puhuneet tulevasta nuorten ryhmästä jo hyvissä ajoin keväällä 2021 työntekijöille, joten he pystyivät etukäteen pohtia ryhmään sopivia nuoria. Varsinaisen ryhmäesitteen jaoimme kolme viikkoa ennen ryhmän ensimmäistä tapaamista. (Liite 2). Annoimme ryhmälle nimeksi nuoret asiantuntijoina, joka kuvasti mielestämme hyvin ryhmän tarkoitusta. Esitteessä kerroimme lyhyesti ryhmän tarkoituksen, aikataulutuksen ja esittelimme itsemme. Painotimme esitteessä vielä ryhmän vapaaehtoisuutta sekä luottamuksellisuutta. Esitteet jaettiin sähköpostilla kaikille Familiarin työntekijöille ja lisäksi tulostimme niitä toimistolle. Työntekijät olivat ratkaisevassa roolissa ryhmän kasaamisessa, sillä he mainostivat ja keskustelivat omien asiakasnuorien kanssa ryhmästä. Tavoitteenamme oli koota 5 hengen suljettu ryhmä, joka kokoon-tuisi kolmesti tunnin ajan huhti- ja toukokuun aikana. Päädyimme suljettuun pienryhmään, sillä aihe voi olla monille nuorille hankala keskustella. Pohdimme, että pienempi ryhmä ja samoina pysyvät ryhmän jäsenet voivat laskea kynnystä keskustella ja ilmaista omia mielipiteitään. Suljetussa ryhmässä etuna oli myös se, että se oli myös ryhmän järjestäjille helpommin ennakoitava.

Nuorten ryhmäämme ilmoittautui 4 nuorta, iältään 15–18-vuotiaita. Ensimmäiselle tapaamiselle huhtikuussa 2021 saapui kuitenkin vain yksi nuori ja loput estyivät. Ensimmäisen tapaamisen aloitimme esittelemällä itsemme ja ryhmän kulun. Toimme myös ilmi, että ryhmään osallistuneita ei voida tunnistaa mistään, emmekä kerää tunnistettavia tietoja. Tapaamisella kävimme läpi tekemämme Powerpoint-esityksen, joka käsitteli seksuaalista suuntautumista ja sukupuolen moninaisuutta. Dia-esityksellä tarkoituksenamme oli pohjustaa oppaan suunnittelu sekä antaa tietoa aiheesta. Olimme suunnitelleet myös Kahoot-visan, jossa oli kysymyksiä aiheeseen liittyen. Emme kuitenkaan toteuttaneet Kahoot-visaa, sillä totesimme, ettei se sopinut siihen tilanteeseen, koska ryhmässä oli vain yksi nuori. Dia-esityksen ohella keskustelimme nuoren kanssa ja kyselimme hänen ajatuksiaan. Nuori kertoi, että hänen koulussaan käsitellään seksuaalisia suuntauksia ja sukupuolen moninaisuutta jonkin verran, mutta lähinnä mainiten. Nuoren kokemuksen mukaan hänen ikäisensä etsivät enemmän itsenäisesti tietoa aiheesta ja nuori koki oppaan tekemisen tärkeänä ja tarpeellisena.

Seuraavaa tapaamiskertaa varten huhtikuun lopussa muistutimme nuoria ryhmästä jo edeltävänä päivänä ja toiselle ohjaukseyännille odotimme kaikkia nuoria saapuvaksi. Viimetinkaan kolme nuorta kuitenkin ilmoitti, etteivät he osallistu ryhmän tapaamiseen. Paikalle saapui yksin sama nuori kuin ensimmäisellä kerralla. Toisella tapaamisella suunnittelimme ja kokosimme oppaan sisällön nuoren kanssa. Suunnittelimme oppaan Canva-palvelussa ja jaoimme näytön isommalle ruudulle, jotta nuori pystyi olla hyvin suunnittelussa mukana. Oppaan sisällöksi valikoitui seksuaalisuus ja seksuaali-identiteetti, seksuaaliterveys, seksuaalisuuden portaat, seksuaalinen suuntautuminen, sukupuoli, sukupuolidysforia sekä koonti luotettavista lähteistä. Ensimmäisen tapaamisen Powerpoint-esitys sekä käymämme keskustelu antoivat hyvän lähtökohdan oppaan sisällön suunnitteluun nuoren kanssa. Nuori toi hyvin ilmi mielipiteitään ja osallistui sisällön suunnitteluun aktiivisesti. Nuoren aktiivisuuteen vaikutti varmasti se, että hän oli kiinnostunut aiheesta jo aikaisemmin ja oli etsinyt itselleen paljon tietoa.

Kolmas tapaaminen ajoittui toukokuun 2020 alkuun. Lähetimme muistutuksen edeltävänä päivänä kaikille nuorille, mutta emme saaneet vastausta kuin yhdeltä, joka oli ainoana hyvin sitoutunut ryhmän tapaamisiin. Jälleen kolme nuorista ei saapunut ryhmään. Kolmannella ryhmätapaamisella suunnittelimme oppaan ulkoasun nuoren kanssa. Oppaan värimaailmaksi valikoitui vaalean violetti ja keltainen. Ulkoasuun tuli mukaan myös huumoria, kun oppaan sivuille eksyi seikkailemaan kala. Mielestämme huumori sopi hyvin nuorten oppaaseen, etenkin kun se oli nuorelta itseltään lähtöisin. Oppaan ulkoasukin suunniteltiin Canva-palvelussa. Viimeisellä tapaamisella kysyimme nuoren ajatuksia tapaamisista kokonaisuudessaan. Nuori piti

tapaamisia tärkeänä ja osallistui niihin mielellään mutta muiden nuorten poisjääminen kuitenkin harmitti, sillä aiheesta olisi ollut kiva keskustella muiden omanikäistenkin kanssa.

Toinen ammattilaisten tapaamiskerta ajoittui myös toukokuulle 2021 ja siihen työntekijöitä osallistui 21. Tapaamiskerta keskittyi oppaan kommentointiin ja korjausehdotuksiin ennen viimeistelyä (Liite 3). Työntekijöille olimme valmistelleet kolme visuaalisesti erinäköistä opasta, joiden sisällöt olivat samanlaiset. Keräsimme työntekijöiltä kommentteja sekä kehitysideoita oppaan sisältöä ja visuaalista ilmettä koskien. Esittelimme tuolloin myös nuorten oppaasta tuotetun version ja pyysimme ammattilaisilta kommenttia sen kehittämisen jatkoa ajatellen.

Holm, Poutanen ja Ståhle (2018) korostavat dialogisen keskustelun merkitystä vuorovaikutukseen perustuvan toiminnan perustana. Halusimme pitää kaikki ryhmätapaamiset dialogisina ryhmäkeskusteluina, koska silloin saisimme parhaiten tietää henkilökunnan tiedon sekä näkemykset aiheesta ja siten saada parempaa kuvaa siitä, millaiselle oppaalle heillä oikeastaan on tarvetta. Tällöin myös jokaisella oli tasa-arvoinen mahdollisuus osallistua keskusteluun. Dialoginen keskustelu mahdollisti myös sen, että pääsimme yhteisymmärrykseen oppaasta kokonaisuutena. Koronarajoitusten vuoksi tapaamiskerrat järjestettiin Teams-sovelluksen kautta ja sen takia keskusteluyhteyden luominen työntekijöihin oli vaikeaa. Etäyhteydessä tapahtuvan keskustelun takia molemmilla tapaamiskerroilla oli äänessä muutamat samat ihmiset, ja keskustelu ei ollut niin soljuvaa kuin olimme toivoneet.

Kaikki ryhmänohjaukset sisälsivät kiitettävää ja monipuolista keskustelua aiheesta. Monet saateenkaarinuoret tietävät aiheesta paljon, joten siksi on tärkeää, että myös ammattilaiset tuntevat aiheen. Nuorten on tärkeää saada tietoa erilaisista aiheista ja monesti internettiä käytetään tiedon hakuun. Pohdittavana oli, riittääkö pelkkä paperinen versio vai tulisiko luoda myös verkkoversio. Yhdessä päädyimme kuitenkin paperiversion luomiseen, sillä opas on kuitenkin myöhemmin muokattavissa sähköiseksi versioksi.

Oppaita työstimme Canva -nettisivustolla, jossa voi tehdä monipuolista graafista suunnittelua. Siellä on maksullistakin materiaalia, mutta käytimme ainoastaan maksutonta versiota, koska se on hyvin laaja ja sieltä löytyi tarkoituseriimme todella paljon aineistoa. Koimme järkeväksi suunnitella ja tehdä oppaat suoraan Canvaan, koska niiden muokkaaminen sivustolla oli hyvin toimivaa ja selkeää. Canvasta saimme ladattua oppaat suoraan koneelle ja lähetettyä painoon. Sovimme, että annamme oppaat Familiarille sähköisenä versiona, jolloin he saavat itse teettää niitä tarvitsemansa määrän paperisena versiona.

Työstövaiheessa raportin sujuva eteneminen on oleellisessa roolissa työn kannalta (Salonen 2013, 17–19). Ryhmässämme työn raportointi eteni sujuvasti oppaiden työstämisen rinnalla ja konstruktivisen kehittämistehtävän prosessin etenemistä seurattiin tiiviisti. Raportoinnin kannalta oli oleellista tunnistaa kehittämistehtävän prosessin eri vaiheet, jotta työn tekemisessä osattiin edetä lineaarisesti eteenpäin. Työstövaihe oppaiden parissa oli ajanjaksollisesti pitkä, mutta lopputuloksen kannalta oleellinen ajanjakso.

Kuvio 14. Työstövaihe

8.1.5 Tarkistusvaihe

Konstruktivisen kehittämistehtävän mallissa tarkistusvaihe sisältää työn arviointia. Työ saattaa palata takaisin työstövaiheeseen tai siirtyä viimeistelyvaiheeseen. Tämä vaiheiden välillä tapahtuva vaihtelu on luonnollista ja osa konstruktivista mallia. Arviointia tapahtuu mallin kaikissa vaiheissa. (Salonen 2013, 19.) Tekemämme kehittämistehtävän näkökulmasta oleellisimpana arviointikohteena on ammatillisille järjestetty toinen Teams-palaveri, jossa lähes valmiit oppaat esiteltiin ja niistä pyydettiin kommentteja ja korjausehdotuksia. Tämä palaveri auttoi

muokkaamaan oppaat juuri kohderyhmän toiveita ja pyyntöjä vastaaviksi kokonaisuuksiksi ja saattamaan ne lopulliseen muotoonsa.

Toinen työntekijöiden palaveri toteutettiin toukokuun 2021 alussa Teamsin välityksellä. Palaverin tavoitteena oli esitellä kumpikin opas ja antaa vapaat puheenvuorot työntekijöille voidakseen kommentoida oppaita. Palaveriin osallistui suurin osa henkilökunnasta, pois lukien yksikön vastaava työntekijä. Aluksi esittelimme ammattilaisille tehdyt kolme visuaalisesti erilaista opasta, joista he valitsivat yhden painoon lähetettävän oppaan koekäyttöä varten. Oppaan tarkistuksessa käytiin läpi myös kielellistä sujuvuutta sekä etenkin termistön selkeyttä. Termistö oli ammattilaisten toivomalla tavalla tiivis ja selkeä kokonaisuus, eikä se vaatinut korjaustoimenpiteitä. Kielellinen sujuvuus koettiin olevan myös toteutettu vaaditusti, eikä sitä tarvinnut muokata. Nuorten opas esiteltiin myös ammattilaisille ja sen sisältö sekä visuaalinen ilme koettiin nuoria miellyttäväksi kokonaisuudeksi, eikä siihen vaadittu erityisiä muutoksia.

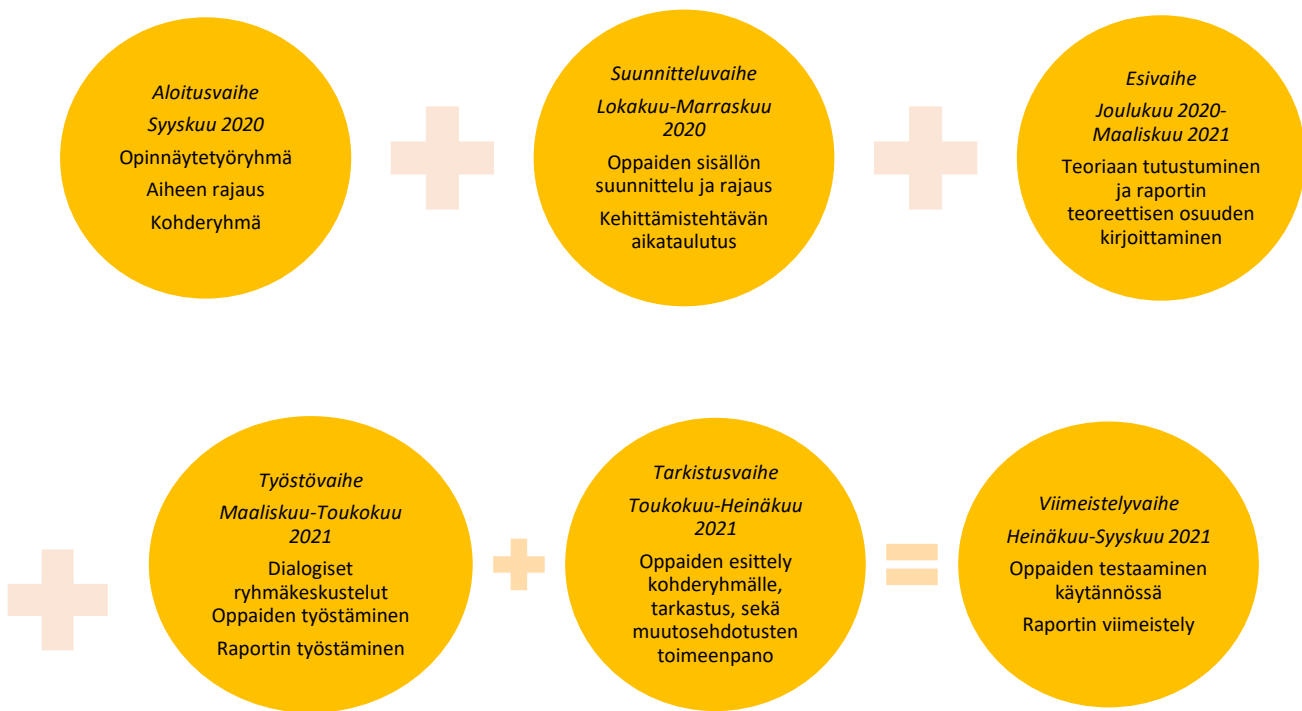
Kuvio 15. Tarkistusvaihe

8.1.6 Viimeistelyvaihe ja valmis tuotos

Viimeistelyvaiheeseen kannattaa varata aikaa. Viime hetken hienosäätö ja tehtävät muutokset tuotokseen ja hankeraporttiin yllättävät helposti tekijänsä. Viimeistelyvaiheessa on tärkeää huomioida myös tilaaja/hankekumppanit, sillä esimerkiksi tuotoksen ulkoasulla saattaa olla tiettyjä vaatimuksia tilaajan suhteen. (Salonen 2013, 19.)

Kehittämistehtävän prosessissa oppaita tarkasteltiin sekä opinnäytetyön tekijöiden, nuorten ja ammattilaisten näkökulmista. Tarkistusvaiheessa tehdyt muutokset käytiin läpi yhteistyötahon kanssa ja oppaita tilattiin koekäyttöön muutama kappale. Oppaiden kohderyhmät odottivat innokkaasti koekäyttöä ja jatkotilauksen suunnittelu laitettiin vireille. Oppaiden käyttöoikeudet ovat Familiarilla ja tekijänoikeudet opinnäytetyöryhmällä, joten sisällöstä ja kokonaisuudesta päätettiin lopullisesti yhdessä.

Viimeistelyvaiheessa raportin työstäminen osoittautui haasteelliseksi. Oppaiden parissa tapahtuneet muutokset ja raportin taka-alalle jääminen tuotti haasteita toiminnan ja raportoinnin yhteensovittamisessa. Konstruktiivisen mallin lineaarinen eteneminen ja työstö- sekä tarkistusvaiheen välinen vaihtelu oli haasteellista raportoida. Tarkkojen muistiinpanojen avulla pystyttiin jäljentää ajanjaksollinen ketju sekä raportoimaan toimintaa perusteellisesti.

Kuvio 16. Viimeistelyvaihe

8.2 Kehittämistehtävän arviointi ja palaute

Kehittämistehtävä eteni suunnitellusti konstruktivistisista mallista noudattaen ennalta arvioitussa aikataulussa. Kehittämistehtävän suunnitelmaan kirjatut tehtävät toteutettiin vallitseva maailmantilanne huomioiden turvallisesti sekä suunnitellusti. Aikataulu nuorten ryhmätapaamisten kohdalla venyi koronarajoitusten takia, mutta aikataulussa pysyttiin pääosin ennalta ilmoitetulla tavalla. Etenkin nuorten ryhmätapaamisten kohdalla haluttuun osallistujamäärään ei päästy johtuen mm. lastensuojelulaitoksen tiukasta linjasta liikkumisrajoitusten suhteen.

Aloitusvaiheessa yhteistyötahoksi valikoituneen Familiarin kanssa yhteistyö lähti sujumaan luontevasti. Oppaiden selkeä tarve rytmitti työn etenemistä jo alussa. Erityisesti kiitosta tuli arkaan aiheeseen tartumisesta ja arkaluontoisen tiedon jakamisesta sekä näkyväksi tekemisestä nuorten ja ammattilaisten parissa. Suunnitteluvaiheessa yhteistyötahon kanssa tehtiin tiivistä yhteistyötä. Oppaiden sisällöllisestä ideoinnista saatiin kiitettävää palautetta Teams-

keskustelussa. Lisäksi ammattilaiset kokivat erittäin tärkeänä tekijänä omien ajatusten ja ideoiden jakamisen, jota pyrimme parhaamme mukaan oppaissa toteuttamaan.

Ammattilaisten tapaamisten suurin haaste oli Teams-ympäristö, sillä koimme, että se vaikeutti merkittävästi vuorovaikutusta. Teams-ympäristö mahdollisti myös sen, että osa työntekijöistä osallistui tapaamisiin autosta tai muusta paikasta, josta ei pystynyt riittävästi keskittymään tapaamiseen ja seuraamaan esittämiämme dioja sekä oppaita. Molemmilla tapaamisilla työntekijöiden keskusteluun osallistuminen oli melko niukkaa ja kysymyksiimme vastasivat muutamat samat henkilöt. Olimme kuitenkin valmistautuneet siihen miettimällä valmiiksi kysymykset, joiden avulla saisimme tarvitsemaamme tietoa oppaan toteuttamiseen, vaikei vilkasta keskustelua syntyisikään.

Suunnitteluvaiheessa haastavinta oli rajata aineisto tarpeeksi tiiviiksi mutta oleelliseksi, jotta yhteistyötahon toiveena ollut lyhyt ja ytimekäs opas pystyttäisiin tuottamaan. Esivaiheessa työskentely-ympäristö oli teorian tietoon tutustumista ja työn teoreettisen viitekehyksen selvittämistä. Kehittämistehtävän aihe sisältää yhtäläisyyksiä monien eri näkökulmien ja tietolähteiden kanssa, joten tärkeää oli löytää turvallinen ja luotettava tieto aiheesta. Raportissa käsiteltävän teoreettisen osuuden kirjoittaminen sisältyi kokonaan esivaiheeseen, joten toiminnallisen osuuden toteuttamisen kannalta lineaarinen eteneminen oli järkevää.

Nuorten ja ammattilaisten ryhmätapaamiset kehittämistehtävän työstövaiheessa toteutuivat koronarajoitusten laantuessa. Ammattilaisten ryhmätapaamiset järjestettiin suunnitellusti ja niissä saatiin kiitettävää palautetta keskustelun lomassa aiheen valinnasta sekä toteutustavasta. Ammattilaisilta emme keränneet kirjallista palautetta, sillä koimme sen tuottavan heille lisätyötä ja sanallinen palaute oli mielestämme tarpeeksi kattavaa. Erityiskiitosta saimme oppaiden visuaalisesta ja selkeästä ilmeestä. Nuorten ryhmätapaamisissa ongelmaksi koitui nuorten sitoutumattomuus, sekä hankala yhteistyö lastensuojelulaitoksen kanssa. Alun perin ilmoittautuneista nuorista ryhmätapaamisiin osallistui vain yksi. Häneltä kerättiin palautetta myös suullisesti kaikilla ryhmätapaamisilla. Ryhmään osallistunut nuori piti tärkeänä aiheesta puhumista sekä aiheen näkyväksi tekemistä. Nykypäivän koulujen seksuaalikasvatus ei hänen mukaansa käsittele aiheen sisältöä riittävästi. Kehittämistyön kaksi viimeistä vaihetta kulkivat rinta rinnan loppuun asti. Raportin viimeistely tapahtui johdonmukaisesti huomioita ja palautetta noudattaen. Koekäyttöön painetuista oppaista koettiin olevan huomattava hyöty työssä nuorten kanssa ja ammattilaisten tiedonmäärän koettiin lisääntyneen huomattavasti etenkin termistön tuntemuksen myötä.

Familiarin yksikön palvelupäällikkö toimi mentorina koko kehittämistehtävän prosessin ajan. Lisäksi häneltä saatiin neuvoja ja vinkkejä tiedonkeruuta varten. Ajoittain palvelupäällikön kiinni saaminen oli haasteellista hänen työkiireidensä vuoksi, mutta yleisesti ottaen saatiin kiitettävää ohjausta ja neuvontaa kehittämistehtävän toteutuksen suhteen. Palvelupäällikkö myös kiireiltään ehti ajoittain kysymään työn etenemisestä ja työskentelyn sujuvuudesta. Kehittämistehtävästä ja erityisesti oppaista Familiarilla pidettiin niin, että se esiteltiin Familiarin seminaaripäivillä, jossa oli osallistujia koko Suomen Familiarin toimipisteistä. Oppaita suunniteltiin käytettäväksi myös muissakin Familiarin yksiköissä. Familiarin henkilökunta piti oppaiden koontia erittäin tärkeänä ja merkityksellisenä työnsä kannalta. Erityistä kiitosta sai oppaiden määrä, sillä kummallekin ryhmälle suunnatut oppaat tukevat parhaiten työn tekemistä ja mielekkyyttä, sillä mm. ammattilaisten opas sisältää nuoren näkökulmasta epäoleellista tietoa esimerkiksi puheeksi ottamisesta. Familiarin henkilökunnan mielestä aiheen rajaaminen juuri olennaisiin teemoihin oli tärkeää ja siinä onnistuimme hyvin. Nuorelle tulee jakaa luotettavaa tietoa ja korostaa aiheen normaaliutta kuitenkin tuputtamatta.

Opinnäytetyön raportoinnista saatiin palautetta koko prosessin ajan. Myös ohjauskeskustelut koettiin laadukkaiksi ja seminaaripäiviin osallistuminen auttoi opinnäytetyön etenemisen jäsentämisessä tukien aikataulussa pysymistä. Tulleiden palautteiden pohjalta raporttia muokattiin SeAMKin opinnäytetyöohjeita vastaavaksi kokonaisuudeksi pitäen huolta siitä, että raportti sisältää kaiken oleellisen tiedon oppaiden kannalta. Aktiivinen vuorovaikutus sekä opinnäytetyön ohjaajan että yhteistyötahon mentorin kanssa turvasi raportin laadukkaan etenemisen sekä tarjosi välittömän avun opinnäytetyöryhmän kysymyksiin. Työskentely kolmen opiskelijan ryhmässä sujui myös odotetulla tavalla jokaisen panos kehittämistehtävän prosessissa sekä raportissa oli huomattavaa. Jokaisella ryhmän jäsenellä oli oma vahvuusalueensa, joten niiden hyödyntäminen prosessin eri vaiheissa tuki luontevasti lopputuloksen saavuttamista.

9 KEHITTÄMISTEHTÄVÄN LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS

Toiminnallisen tutkimuksen luotettavuuden arviointi perustuu pitkälti tutkijan käyttämiin menetelmiin, jotka yleensä ottaen ovat enemmän tulkinnallisia kuin empiiris-analyttisiä menetelmiä. Toiminnallisen tutkimuksen suoranainen tarkoitus ei ole käyttäytymisen objektiivinen tutkiminen vaan toimintojen kehittäminen sekä sosiaalisen ympäristön muuttaminen. Toiminnallisessa tutkimuksessa teorian ja käytännön kiinteän vuorovaikutuksen takia tutkija tarkastelee sen luotettavuutta laajemmasta näkökulmasta. Toiminnalliselle tutkimukselle on tyypillistä sen kohdistuminen tietyn kohteen tutkimiseen ja toiminnan kehittämiseen. Toiminnallisen tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa pyritään tarkastelemaan aina lopputulosta. On tärkeää arvioida, hankittiinko toimintatutkimuksella sellaisia taitoja ja valmiuksia, että tutkimuksessa tarkasteltuja tilanteita voitaisiin jatkossa hoitaa paremmin. (Suojanen 2004; KvaliMOT, [viitattu 20.8.2021].)

Toiminnallisen tutkimuksen eettisyys pitää sisällään tutkimuksen merkityksellisyyden sekä hyötynäkökohtien sisällön. Eettisyyden näkökulmasta myös tutkimusjoukon eettinen kohteleminen ja henkilötietojen käsittely asianmukaisella tavalla. Tutkimusraportin eettisyyttä tarkastellaan raportin oikeudenmukaisuuden ja rehellisyyden periaatteita noudattaen. Toiminnallisen tutkimuksen tekijöillä on eettinen vastuu tutkimustulosten soveltamisessa. Toimintatutkimuksen kannalta eettisiä kysymyksiä ovat mm. kohderyhmän anonymiteetin säilyttäminen sekä tulosten luotettava esittäminen. (Leinonen 2018; Tietosuojavaltuutetun toimisto, [viitattu 20.8.2021].)

Tässä kehittämistehtävässä on noudatettu eettisiä periaatteita ottaen kantaa yhteiskunnallisesta näkökulmasta ajankohtaiseen aiheeseen luomalla sosiaalityön kannalta oleellinen ja turvallinen työväline ammattilaisille sekä turvaten nuorten luotettava tiedon saanti. Kehittämistehtävässä on suojeltu nuorten ja ammattilaisten yksityisyyttä ryhmätapaamisiin osallistuessa järjestämällä työlle Familiarin tutkimuslupa. Nuorten henkilötietoja ei ole kerätty kehittämistehtävää varten, ainoastaan nimet ovat käyty ensimmäisen ryhmätapaamisen yhteydessä esitellen läpi. Nuorten ryhmätapaamiseen osallistui ainoastaan yksi nuori, joten vuorovaikutus tapahtui hänen kohdallaan vain opinnäytetyöntekijöiden kanssa. Nuorten ryhmätapaamisten kannalta oleellista olisi ollut toimia suuremmassa ryhmässä, mutta ryhmään osallistunut nuori oli selvästi aiheeseen perehtynyt ja tutkinut aihetta omakohtaisten kokemusten kautta monipuolisesti. Nuorten toiminnallisen osuuden kohdalta voidaan todeta tutkimuksen olevan luotettava, sillä verraten ryhmässä saatua palautetta ajankohtaisesti esillä oleviin aiheisiin samaistuviin

näkökulmiin on kehittämistehtävällä tuettu tulevaisuuden kannalta oleellisia tarpeita. Työntekijöiden tapaamisissa yksityisyyden suojasta huolehdittiin Familiarin tietosuojamenetelmin (suojatut yhteydet ja asianmukaiset videokeskustelupaikat), sillä ryhmänohjaukset tapahtuivat yksikön viikkopalavereissa.

Tässä kehittämistehtävässä pyrittiin tuomaan esille mahdollisimman konkreettisesti oppaiden luomisen prosessi sekä siihen vaikuttaneet tekijät ja teorit. Myös SeAMKin vaatimat lupa-asiat huolehdittiin ajan tasalle. Vaikka nuorten ryhmään osallistui lopuksi vain yksi nuori, häneltä saatiin kuitenkin laajasti tietoa sateenkaarinuorten tiedon määrästä sekä vertailupohjaa esimerkiksi perusopetuksessa tapahtuvan seksuaalikasvatuksen sisältöön. Näitä tietoja vertailemalla pystyttiin päättämään oleellisimmat teemat, joihin oppaiden avulla tulisi päästä paneutumaan. Kehittämistehtävälle asetettiin selkeä tavoite ja tarkoitus, jotta ymmärrys tehtyjen ratkaisujen sekä päätösten välille rakentuisi. Opinnäytetyön raporttiin käytetty lähdemateriaali on nähtävissä lähdeluettelossa ja lähteiden merkitsemiseen on käytetty oikeaoppista merkitsemistapaa SeAMKin ohjeistuksen mukaan.

Kehittämistehtävän luotettavuutta tukee kattava raportti, josta käy ilmi tutkimukseen osallistuneet henkilöt, sekä kehitettävä ilmiö. Tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimuksen tarve on kirjattu raporttiin tarkasti ja yhteistyötaho Familiar avopalvelut Etelä-Pohjanmaa on ollut julkista alusta alkaen. Tutkimuksen kulku on esitetty raportissa Salosen (2013) lineaarista mallia noudattaen yksityiskohtaisesti sekä henkilötietoja suojaten. Raportin teoreettisen osuuden sisältö on avattu toiminnallisen tutkimuksen vaatimalla tavalla ja sen yhteensovittamista käytäntöön on sisällytetty oppaissa.

Familiarin vahva osallistuminen kehittämistehtävän prosessiin ja oppaiden laajentuminen koko Suomen yksiköihin lisää oppaiden luotettavuutta ajankohtaiseen avuntarpeeseen vastaamisella sekä tukee oppaiden kohderyhmän saavuttamista. Oppaiden sisältämä tieto on kohdenettu lukijalle ja teksti on helppolukuista sekä tiivistä kuten Familiar toivoi. Lisäksi SeAMKin opinnäytetyön kriteerit on huomioitu ja kehittämistehtävä täyttää luotettavan opinnäytetyön vaatimukset.

10 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli Salosen (2013) konstruktiivisen mallin mukaisesti luoda kaksi opasta seksuaalista suuntautumista ja sukupuolen moninaisuutta käsittelevistä aiheista. Oppaat tuotettiin yhteistyössä Familiar avopalvelut Etelä-Pohjanmaan kanssa ja niiden tarkoitus oli helpottaa ammattilaisten työssä puheeksi ottamista sekä tukea nuoria ja lisätä heidän tietouttaan aihepiireistä konkreettisten oppaiden avulla. Oppaat sisältävät tietoutta arkaluonteisesta aihepiiristä, joten niiden visuaalisesta ilmeestä toivottiin nuoria miellyttäviä, helppolukuisia ja tiiviitä paketteja. Lisäksi ammattilaisille toivottiin selkeää ja yksinkertaista käsitteistöä sekä mallia puheeksi ottamisen prosessiin.

Kehittämistehtävälle rajattiin kolme tutkimuskysymystä, joihin etsittiin vastauksia prosessin etenemisen yhteydessä. Nämä tutkimuskysymykset kattoivat sekä nuorten että ammattilaisten näkökulmat rajaamatta kuitenkaan kumpaakaan ulkopuoliseksi. Ensimmäinen tutkimuskysymys kohdistui puheeksi ottamiseen ja siihen millaisin keinoin seksuaalisuus voidaan ottaa puheeksi. Seksuaalisuuden puheeksi ottaminen nuoren kanssa on tärkeää, sillä nuori omaa samanvertaiset seksuaalioikeudet kuin aikuinen (Suomen RFSU 2020). Tiedonkeruuta tehdessä huomattiin, että etenkin BETTER ja PLISSIT mallit olivat epäsuorasti jo ammattilaisilla käytössä, mutta he eivät osanneet nimetä tai tunnistaa käyttävänsä jo näitä malleja. Myös lähdemateriaaleja tutkiessa voitiin todeta näiden kahden mallin olevan Suomessa yleisimmät käytössä olevat seksuaalisuuden puheeksi ottamisen mallit. Seksuaalisuusteoriaan tutustuttiin vanhempaa (Greenbergin, Bruessin ja Mullenin 1993) teoriaa hyödyntäen, sillä siihen pohjautuu myös nykypäivän seksuaalikasvatus. Seksuaalisuuden ajatellaan koostuvan neljästä eri ulottuvuudesta, joista jokainen on riippuvainen toisistaan. Nämä ulottuvuudet eettinen, kulttuurinen, biologinen ja psyykinen, pitävät sisällään moraalikäsitteiden, seksuaalisen biologisen kehityksen, opitut normit, sekä aistit ja tunteet. Seksuaalisuuden puheeksi ottaminen nuoren kanssa vaatii ammattitaitoa luoda luottamuksellinen suhde nuoreen sekä kykyyn jakaa luotettavaa tietoa nuorelle. Nuoren reaktioon puheeksi otettaessa vaikuttaa pitkälti aiemmat kokemukset puheeksi ottamisesta sekä kokemukset omasta seksuaalisuudestaan ja sen tasosta. Lisäksi on tärkeää huomioida nuoren perhe ja kasvatustaustat, sillä läpi elämän kehittyvä seksuaalisuus alkaa heti syntymän jälkeen ja vanhempiin tai kasvattajiin liittyvällä suhteella saattaa olla vaikutuksia nuoren seksuaalisuuden kehityksen tasoon.

Toisella opinnäytetyön tutkimuskysymyksellä tahdottiin selvittää, mitä sukupuolen moninaisuus ja seksuaalinen suuntautuminen tarkoittavat. Tähän kysymykseen etsittiin luotettavaa tietoa painetuista teoksista, verkkolähdemateriaaleista sekä Suomessa tunnetuista yhdistyksistä ja säätiöistä, kuten SETA ja SEXPO. Etsittäessä tietoa tähän tutkimuskysymykseen voitiin huomata, että Familiarilla työskentelevät ammattilaisetkaan eivät tunnista kokonaisuuksia, joita aiheet pitivät sisällään. Henkilökunta koki tarpeelliseksi saada oppaaseensa rajaukset siitä, mitä valitut kategoriat sisältävät. Myös nuorten kohdalla haluttiin selvittää sukupuolen moninaisuutta ja seksuaalista suuntautumista. Käsitteellinen osaaminen etenkin sateenkaarinuorilla on vahvaa, mutta usein etenkin seksuaalivähemmistöjä tarkoittavat termit ovat nuorten keskuudessa haukkumasanoja. Kyseiseen ilmiöön yhteiskunnassa on haasteellista vaikuttaa yhdellä opinnäytetyöllä, mutta sillä voidaan tukea sateenkaarinuoria. Tiedonkeruuta tehdessä kysymyksiä aiheutti intersukupuolisuuden ICD-luokitus, jonka mukaan intersukupuolisuus on sairaudeksi luokiteltava tila. Siitä voidaan päätellä kulttuurin olevan vielä hyvin sairauskeskeinen, sillä vaikka kyseessä on kromosomipoikkeama, se ei tarkoita automaattisesti sairautta tai häiriötä. Nuorten ryhmässä intersukupuolisuuden ICD-luokitus nousi esille ja se koettiin myös erittäin leimaavaksi tekijäksi nuoren seksuaalisuuden ja sukupuolen kehityksen näkökulmasta. Nuorten seksuaaliterveyttä voidaan tukea ammattilaisen tarjoamalla luotettavalla tiedolla sekä lojaalilla vuorovaikutuksella henkilökohtaisista aiheista. Seksuaalikasvatustyössä on tärkeää tukea nuorta itseoppimisen ja oivaltamisen kanssa turvallisesti. (Perhekeskus, [viitattu 20.8.2021].)

Kolmannella opinnäytetyön tutkimuskysymyksellä tahdottiin tutkia, millaista tietoa nuoret haluavat sukupuolen moninaisuudesta ja seksuaalisesta suuntautumisesta. Tiedonkeruuta tehdessä ryhmänohjausten muodossa tahdottiin niiden herättävän mahdollisimman laajasti huomiota ja saada osallistujat ajattelemaan laajempia kokonaisuuksia. Nuorten ryhmiä mainostettiin Familiarilla flaijereilla, jotka sisälsivät herätteleviä kysymyksiä aiheuttaen mielenkiintoa nuorissa. Ammattilaisten kohdalla oli tärkeää pitää ryhmä tiiviissä vuorovaikutuksessa ja rohkaista heitä esittämään mieltä askarruttavia kysymyksiä. Sekä nuorten että ammattilaisten oppaissa näkyy ryhmänä saavutettu lopputulos ja kumpikin opas noudattaa selkeästi etenevää helppolukuista tyyliä sisältäen kuitenkin kaiken toivotun aiheesta. Oppaat esiteltiin Familiarin yhteistyöpäivillä, jonka jälkeen oppaita toivottiin käyttöön muihinkin Familiarin lastensuojeluyksiköihin. Kehittämistehtävän lopputulosta voidaan siis pitää onnistuneena, sillä se vastasi koko Suomea kattavaan tarpeeseen. Opas työvälineenä tukee luonnollisen vuorovaikutuksen

rakentamista sekä auttaa kohderyhmää keskittymään aiheeseen. Ammattilaiselle opas toimii hyvänä keskustelun rakentajana ja nuorelle se tuo turvaa toimiessaan oppimisen elementtinä.

Tarkastelun perusteella voidaan todeta oppaiden olevan oikeanlainen työväline lastensuojelupalveluissa työskentelyyn, sillä se tukee vastavuoroisen suhteen luomista ja ylläpitämistä sekä turvaa lukijoilleen luotettavan tiedon läheltä. Oppaiden avulla ammattilaiset osaavat paremmin sanoittaa ajatuksiaan ja kartuttaa omaa ammattitaitoaan aiheesta. Nuorille opas tuo lisää tietoa ajankohtaisesta aiheesta sekä toimii turvana seksuaalikasvatukselle. Oppaiden visuaalisuus oli käyttäjiensä mieleen ja etenkin kuvat auttavat hahmottamaan laajaa kokonaisuutta. Voidaan siis todeta, että näkyvää tiedon jakamista sekä kohderyhmälle suunnattua tiedon jakamista tarvitaan myös jatkossa enenevästi. Molemmat kohderyhmät kokivat peruskoulun osuuden seksuaalikasvatuksessa olleen puutteellista, joten tarve tiedon jakamiselle on vahva.

Opinnäytetyöprosessin edetessä kyettiin tekemään päätelmiä laajasti sukupuolta ja seksuaalista suuntautumista käsittelevistä asioista. Yhteiskunnallisella tasolla lainsäädännössä olisi kohtia, joilla voitaisiin parantaa seksuaalivähemmistöjen osaa yhteiskunnassamme sekä edesauttaa tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden toteutumista. Seksuaalioikeudet ja -velvollisuudet vaativat toteutuakseen tasa-arvoiset lähtökohdat ja ennen kaikkea tarpeeksi laajasti jaettua tietoa yhdenvertaisuudesta. Seksuaalirikoksiin voidaan puuttua vain toimivalla lainsäädännöllä, joten henkilöön kohdistuvaa fyysistä tai henkistä seksuaalirikosta on vaikea verrata ai-neellisesti tehtyihin rikoksiin. Myös seksuaalisen identiteetin muuttuminen elämän eri vaiheissa mielletään usein kielteiseksi tai mahdottomaksi asiaksi, joten on tärkeää normalisoida seksuaalisen kehityksen jatkumoa seksuaalikasvatuksessa.

Nuorisolaissa (L 21.12.2016/1285) säädetään nuorten tukemisesta, kasvusta ja itsenäistymisestä sekä niihin liittyvien tietojen ja taitojen oppimisesta. Voidaan siis todeta oppaan tukevan laissa määrättyjä säädöksiä, sillä seksuaalikasvatus on yksi ihmisen perusoikeuksista ja sitä tulisi tarjota koko elämän ajan. Myös lastensuojelulaissa (L 13.4.2007/417) säädetään oikeudesta turvalliseen kasvuympäristöön sekä tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen. Opinnäytetyön yhteydessä tuotetut oppaat tukevat nuoren tasapainoista ja monipuolista kehitystä kohti tasavertaista ja oikeudenmukaista yhteiskuntaa. Oppaiden koekäytön myötä voidaan todeta tiedon lisääntymisen edistävän seksuaalisuuden normatiivista kohtaamista yhteiskunnassa.

11 POHDINTA

Sosiaalialan ammattilaisten ydinosaamista on kuvailtu erilaisin kompetenssein, jotka ovat laadukkaan sosiaalityön perusta. Myös tässä opinnäytetyöprosessissa sosionomi (AMK) kompetenssit ovat sisällytetty toimintaan. Sosiaalialan eettisen osaamisen näkökulmasta ihmisarvo ja oikeudenmukaisuus ovat työskentelyn lähtökohta. (Sosiaalialan tutkinnot ja kompetenssit, [viitattu 12.7.2021].) Tässä opinnäytetyössä on erityisesti tahdottu korostaa oikeudenmukaisuuden ja ihmisarvon periaatteita seksuaalivähemmistöjen näkökulmasta sekä tiedon jakamisen ja laadukkaan nuorisotyön lähtökohdista. Eettisyyden toteutumista on täydennetty asiakastyön osaamisella, jossa etenkin ammatillisen vuorovaikutussuhteen ja moniammatillisuuden huomiointi ovat olleet pääosassa. Opinnäytetyöprosessin aikana luotu luottamuksellinen suhde nuoreen sekä muihin ammattilaisiin vahvisti ydinosaamisen kehittymistä. Tällä opinnäytetyöllä toivottiin olevan vaikutusta yhteiskunnallisesti merkittävään asiaan, ja etenkin oppaiden jatkotilauksen saavuttua vahvistui ajatus siitä, että opinnäytetyöllä ja sen aiheella on merkittävä rooli yhteiskunnassamme ja olemme ottaneet kantaa ajankohtaiseen laajaan aiheeseen. Saatamme kohderyhmältä heitä koskettavaa arvokasta tietoa aihepiirin rajaamisesta akuutteihin näkökulmiin, pystyttiin tuottamaan tiiviit, mutta sisältörikkaat oppaat. Mielestämme opinnäytetyömme kannanotto yhteiskunnallisesti merkittävään aiheeseen onnistui kiitettävästi. Etenkin sosionomin työkentillä tulevaisuudessa seksuaalisuuteen ja sukupuoliin liittyvät tekijät tulevat olemaan esillä, joten tietoa aiheesta tarvitaan.

Tutkimuksellisesta kehittämis- ja innovaatio-osaamisen näkökulmasta opinnäytetyö vaati kompetensseissa mainittua suunnitelmallisuutta sekä kykyä toteuttaa kehittämishanke kokonaisuudessaan. Opinnäytetyöprosessin kannalta tarvittiin myös työyhteisö- ja johtamisosaamista työskentelyssä ryhmän ja yhteistyötahon kanssa. Lisäksi yhteistyötaitoja vaadittiin myös kohderyhmän kanssa ryhmätapaamisten osalta. (Sosiaalialan tutkinnot ja kompetenssit, [viitattu 20.8.2021].) Työyhteisö- ja johtamisosaaminen opinnäytetyössämme toteutui mielestämme kiitettävästi. Opinnäytetyöryhmän toiminta yhdessä oli sujuvaa ja kukin ryhmän jäsen tunnisti oman osaamisalueensa ja toi sitä hyvin esille prosessin edetessä. Ryhmä sisälsi vahvoja johtamisenroolimalleja sekä laadukasta yhteistyöosaamista niin kohderyhmän kuin yhteistyötahonkin kanssa työskennellessä. Mielikuvaamme kiitettävästä toiminnasta tukee nuorilta ja yhteistyötaholta saatu sanallinen palaute asianmukaisesta työskentelystä ja osapuolet, etenkin haavoittuvassa asemassa olevien nuorten, huomioimisesta.

COVID-19-pandemia koetteli opinnäytetyön tekemistä alusta alkaen. Etelä-Pohjanmaalla pitkään jatkuneen kiihtymisvaiheen vuoksi kokoontumisrajoitukset olivat voimassa koko ryhmätoiminnan ajan. Kokoontumisrajoitusten vuoksi etenkin työntekijöiden kanssa toteutetut ryhmäkeskustelut olivat haasteellisia. Teams-ympäristö hankaloitti vastavuoroisen keskustelun luomista, sillä yhteyksien vuoksi edes videokuvaa ei voitu käyttää hyväksi. Nuorten ryhmäkokoontumisten osalta omat haasteensa toi lastensuojelulaitoksen säännöt, sillä nuoret eivät olleet muistaneet ilmoittaa osallistumisestaan ryhmätoimintaan eikä heille voitu siksi myöntää lupaa osallistua. Myös Familiarin toimipisteen koronarajoitukset estivät vapaan kulkemisen ja kokoontumisen tiloissa, minkä vuoksi potentiaalisia ryhmäläisiä ei saatu sieltäkään mukaan. Kokonaistilanne huomioiden opinnäytetyöprosessissa tuotetut oppaat vastaavat tämänhetkistä nuorten ja ammattilaisten tiedon tarvetta.

Opinnäytetyöprosessin aikana jouduttiin pohtimaan kehittämistehtävän etenemistä sen luotettavuuden näkökulmasta, sillä nuorten ryhmän heikko osallistuminen saattaisi vaikuttaa tuloksiin. Päätimme kuitenkin toteuttaa ryhmän yhdellä osallistujalla, mutta muokkasimme tapaamisten sisältöä parhaan luotettavimman tiedon tarpeen arvioimiseksi haastattelemalla, keskustelemalla ja arvioimalla kodin sekä koulun seksuaalikasvatuksen roolia. Positiiviseksi muuttujaksi nuorten ryhmätapaamisten osalta ilmeni osallistujan laaja tietämys aiheesta sekä aiheen jakamisen tarve. Yhdessä pohdituamme mm. koulun seksuaalikasvatusta, nuori kykeni kertomaan mikä nykypäivän seksuaalikasvatuksessa on puutteellista, miten seksuaalikasvatus yhteiskunnassa nuorten keskuudessa näkyy sekä miten sateenkaarinuoria kohdellaan. Nuorelta saatua tietoa verrattiin osin ammattilaisilta saatuihin tietoihin ja sen vuoksi voitiin todeta ryhmän onnistuneen myös yhdellä osallistujalla.

Ammattilaisten ryhmätapaamisten eteneminen suunnitellusti tuki ennakko-olettamuksia aiheen käsittelemisen tarpeesta ja rajasi työn tarkastelua oleellisiin aihepiireihin. Ammattilaisten ensimmäisen ja toisen tapaamisen välillä olimme ehtineet luoda raportin teoreettisen pohjan sekä toteuttaa nuorten ryhmänohjaukset, joten myös opinnäytetyöryhmän ammatillinen kasvu aiheen parissa oli huomattavaa. Ammattilaisten avuntarve nuorten seksuaalikasvatuksessa oli huomattava, joten pohdimme usein, pystymmekö oppailla täyttämään tuota tarvetta. Oppaiden koekäytön osoittamien tulosten perusteella oli helppo todeta tavoitteet saavutetuksi, sillä ammattilaiset kokivat tunnistavansa sateenkaarinuorten kanssa työskennellessä ilmiöt paremmin.

Opinnäytetyön toiminnalliset ryhmätuokiot tukivat ryhmän pohdintaa sukupuolivähemmistöjen yhteiskunnallisesta tilanteesta. Nuorten ryhmässä esille nousi syrjintä, sekä suora- että

epäsuora kiusaaminen. Nykypäivän sosiaalisen median kehittyminen edesauttaa mm. netti-kiusaamisen lisääntymistä ja sen vuoksi tekijää ei välttämättä saavuteta. Myös ammattilaiset olivat huolissaan tästä ilmiöstä, sillä etenkin sateenkaarinuorten pahoinvointi kiusaamisen myötä heijastuu pitkälle aikuisuuteen.

Sateenkaarinuorten yhteiskunnallista osallisuutta olisikin tärkeää tukea sosiaalityön keinoin tulevaisuudessa enemmän. Nykypäivänä erilaiset filosofiat ja liikkeet tukevat seksuaalivähemmistöjen näkyvyyttä ja osallisuutta, mutta pohdittavaksi jää, tuovatko ne nuorten asemaa tarpeeksi esille. Yhteiskunnan ollessa vielä kovin heteronormatiivinen ei voida sanoa varmaksi riittävätkö nuorisotyön resurssit tukemaan kehittyvässä iässä olevaa sateenkaarinuorta oman sukupuoli- ja seksuaali-identiteetin kehityksessä. Nuoruusiässä oleva sateenkaarinuori on altis kiusatuksi tulemiselle ja epäasiallisen kohtelun kohteeksi joutumiselle. Mielestämme olisi tärkeää tukea erilaisin kampanjoin tai valtakunnallisin toimin nuoria tuomaan rohkeasti esille sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen kehitystään.

Opinnäytetyöllämme olemme pyrkineet vaikuttamaan tehokkaasti nuorten parissa tehtävän sosiaalityön tehokkuuteen ja ammatillisuuteen. Koemme oppaiden muotoutuneen pitkän työstämisen jälkeen toivottuun muotoon. Oppaita tutkittuamme monesta eri näkökulmasta ja sisällöistä saimme kasattua tiiviin ja tehokkaan luotettavaa tietoa sisältävän paketin kummallekin kohderyhmälle. Opinnäytetyön parissa olemme lisänneet omaa ammatillisuuttamme kohdata sateenkaarinuoret ja tuen tarpeessa olevat ammattilaiset sekä syventäneet omaa osaamistamme aiheesta. Ryhmänohjaukset koettiin toteutuneen suunnitellusti, sillä opinnäytetyön tekijöillä oli kaikilla kokemusta ohjaustyöstä. Lisääntyvän teknologian käytön myötä pohdimme myös, kuinka osallistaa jatkossa videokeskusteluun osallistuvia tehokkaammin.

LÄHTEET

- Aaltonen, J. 2012. Turvataitoja nuorille. Opas sukupuolisen häirinnän ja seksuaalisen väkivallan ehkäisyyn. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 27.3.2021]. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL. 82–104. Saatavana: <https://thl.fi/documents/10531/124365/Opas%202012%2021.pdf>
- Abrams, M. 20.12.2019. what does it mean to identify as nonbinary? [Verkkosivu]. Healthline. [Viitattu 11.1.2021]. Saatavana: <https://www.healthline.com/health/transgender/nonbinary>
- Airaksinen, T. & Vilka, H. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Tammi.
- Airaksinen, T. 2009. Toiminnallisen opinnäytetyön kirjoittaminen. [Ppt-esitys]. [Viitattu 22.2.2021]. Saatavana: <https://www.slideshare.net/TiinaMarjatta/toiminnallinen-opinnytety-tekstin>
- Alanko, K. 2014. Mitä kuuluu sateenkaarinoorille Suomessa? [Verkkajulkaisu]. Helsinki: Nuorisotutkimusseura. [Viitattu 20.3.2021]. Saatavana: <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/sateenkaarinoori.pdf>
- Andell, M., Lajunen, K. & Ylenius-Lehtonen, M. 2019. Tunne- ja turvataitoja lapsille. Tunne- ja turvataitokasvatuksen oppimateriaali. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 27.3.2021]. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL. 170–218. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-467-0>
- Anttonen, E. 2007. Sukupuolisensitiivisyys kansalaistoiminnassa ja nuorisotyössä. [Verkkajulkaisu]. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu. [Viitattu 25.1.2021]. Saatavana: <http://www.humak.fi/wp-content/uploads/2015/01/sukupuolisensitiivisyys-kansalaistoiminnassa.pdf>
- Arene. 2020. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. [PDF-tiedosto]. [Viitattu 26.2.2021]. Saatavana: <http://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTIKORKEAKOULUJEN%20OPINN%C3%84YTET%C3%96IDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf? t=1578480382>
- Arnkil, T. & Eriksson, E. 2012. Huoli puheeksi: opas varhaisista dialogeista. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus STAKES. [Verkkajulkaisu]. [Viitattu 16.3.2021]. Oppaita 60. 7–8. Saatavana: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90845/URN_ISBN_978-951-33-1792-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y

- Auvinen, P. & Järvinen, A-M. 2018. Nuoret ja seksuaalisuus: seksuaalikasvatusta yhdeksäsluokkalaisille. [Verkkojulkaisu]. Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysala: sairaanhoitaja (AMK). Opinnäytetyö. [Viitattu 2.1.2021]. Saatavana: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/154938/Auvinen_Petra_Jarvinen_Anna-Mari.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Azamifar, M. & Levo, K. 12.4.2018. Mitä sukupuoli- ja kulttuurisensitiivisyys ovat Turun Tyttöjen Talolla? [Blogikirjoitus]. Varsinais-Suomen lastensuojelujärjestö. [Viitattu 18.1.2021]. Saatavana: <https://vsjlj.fi/sukupuoli-ja-kulttuurisensitiivisyys/>
- Berlinsky-Schine, L. Ei päiväystä. What androgynous means: definition and more. [Verkkosivu]. Fairygodboss. [Viitattu 11.1.2021]. Saatavana: <https://fairygodboss.com/career-topics/androgynous>
- Bildjuschkin, K. 2015. Seksuaalikasvatuksen tueksi. (toim.). [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos THL. [Viitattu 22.2.2021]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-542-4>
- Burrell, R., Penttilä, M., Silvola, S., Makkonen, T., Ojala, E., Palonen, R., Tervo, S., Ruuhonen, K., Tulkki, T., Autti-Rämö, I., Mähkä, M., Vormaa, H., Miettinen, M. & Mäkiäho, I. 2020. Vaihtoehtoiset sääntelymallit sukupuolivähemmistöjen oikeudellisen aseman järjestämiseksi. Translainsäädännön uudistamisen valmistelutyöryhmä. [Verkkojulkaisu]. Sosiaali- ja terveysministeriö. [Viitattu 20.1.2021]. Saatavana: https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/3e8dd589-9843-4fb7-bef9-bdae9e5746be/d48353e1-bab9-4404-8066-b0c5a6bf82e6/R11-16APORTTI_20200207144129.pdf
- Familiar. Ei päiväystä. Avopalvelut Etelä-Pohjanmaa. [Verkkosivusto]. [Viitattu 15.3.2021]. Saatavana: <https://familiar.fi/toimipaikat/avopalvelut-etela-pohjanmaa>
- Greenberg, J., Bruess, C. & Mullen, K. 1993. Sexuality. Insights and issues. United States of America: Wm C. Brown communications.
- Haring, M. 2003. Esi- ja alkuopettajan pedagogisen ajattelun kohtaaminen. Joensuu: Joensuun yliopistopaino. 22–23.
- Helmet. 23.3.2017. Tunnista luotettava tieto: lähdekritiikki, internet lähteet. [Verkkosivu]. [Viitattu 21.6.2021]. Saatavana: [https://www.helmet.fi/fi-FI/Lapset/Tiedonhaku/Tunnista_luotettava_tieto\(2592\)](https://www.helmet.fi/fi-FI/Lapset/Tiedonhaku/Tunnista_luotettava_tieto(2592))
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15. uud. p. Helsinki: Tammi.

- Holm, R., Poutanen, P. & Ståhle, P. 26.11.2018. Mikä tekee dialogin: Dialogisen vuorovaikutuksen tunnuspiireet ja edellytykset. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra. [Viitattu 11.6.2021]. Saatavana: <https://www.sitra.fi/artikkelit/mika-tekee-dialogin-dialogisen-vuorovaikutuksen-tunnuspiirteet-ja-edellytykset/>
- Huolen puheeksi ottaminen. 4.6.2020. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL. [Verkkosivusto]. [Viitattu 16.3.2021]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon-tueksi/varhainen-avoin-yhteistoiminta/huolen-puheeksi-ottaminen>
- Huuska, M. Ei päiväystä. Sukupuolen moninaisuus. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Seta ry. [Viitattu 3.1.2021]. Saatavana: https://www.dropbox.com/s/xn6ncaqdmf6qr87/seta_sukupuolen_moninaisuus_kevyt.pdf?dl=0
- Hyvärinen, A., Jokela, S., Klemetti, R., Luopa, P., Martelin, T. & Ruuska, T. 2020. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi. [Verkkojulkaisu] Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL. Työpaperi. [Viitattu 16.3.2021]. Saatavana: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-580-3>
- Intersukupuolinen keho. Ei päiväystä. Helsinki: Seta. [Verkkosivusto]. [Viitattu 8.1.2021]. Saatavana: <https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/intersukupuolinen-keho/>
- Kalliomaa. Ei päiväystä. Nuoruusikä teoksessa: Haastava nuori ja koulunkäynti: opas opettajalle. [Verkkosivusto]. [Viitattu 16.3.2021]. Saatavana: <http://kalliomaa.net/opas/nuoruusika.html>
- Kaltiala-Heino, R., Suomalainen, L. & Työläjärvä, M. 2018. Kun sukupuoli on nuorelle ongelma. [Verkkojulkaisu]. Suomalainen lääkäriseura Duodecim. [Viitattu 16.3.2021]. Saatavana: <https://www.duodecimlehti.fi/duo14555>
- Katainen, R. Ei päiväystä. Seksuaalinen hyvinvointi. [Verkkosivu]. [Viitattu 6.1.2021]. Saatavana: <https://riinakatainen.fi/seksuaalisuus/>
- Kilpiä, J. 2020. Seksuaalipedagogi. Aktuaali koulutuspalvelu. Esitelmä. Voimavarakeskeinen kohtaaminen- seminaari 30.10.2020.
- Kilpiä, J., Kurka, L. & Ruuhilahti, S. 2011. Seksuaalineuvonnan tueksi. Osa kaksi: Esimerkkejä seksuaalineuvonnan käytänteistä. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL. [Viitattu 26.1.2021]. Saatavana: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80221/638fa3f5-4df4-4dc8-86e9-37e0d9db7a9c.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Kokemusosaaminen. 4.6.2021. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos THL. [Verkkosivusto]. [Viitattu 21.6.2021]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen->

[johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-edistamisen-mallit/osallisuutta-edistava-hallintomalli-tukee-osallisuustyon-johtamista/kemusosaaminen](#)

Kontula, O. 2013. Sukupolvet ja seksuaalisuuteen liittyvät arvot suomessa. [Verkkojulkaisu]. Väestöliitto. [Viitattu 6.1.2021]. Saatavana: https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/12/104f80ad-tyopaperi_3_sukupolvet-ja-seksuaalisuuteen-liittyvat-arvot_2013.pdf

Koulun terveyskirjasto. 5.2.2018. Nuorten seksuaalinen hyvinvointi. [Verkkojulkaisu]. Duodecim. [Viitattu 20.3.2021]. Saatavana: <https://www.koulunterveyskirjasto.fi/aihe/opettajalle-ja-opiskeluhuollolle/opettajan-opas-nuorten-seksuaalisuus-ja-seksuaaliterveys/oos00005>

Koulun terveyskirjasto. 5.2.2018. Nuorten seksuaalisuus ja seksuaaliterveys. [Verkkojulkaisu]. Duodecim. [Viitattu 20.3.2021]. Saatavana: <https://www.koulunterveyskirjasto.fi/aihe/opettajalle-ja-opiskeluhuollolle/opettajan-opas-nuorten-seksuaalisuus-ja-seksuaaliterveys/oos00001>

KvaliMOT. Ei päiväystä. Havainnointi. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 15.3.2021]. Saatavana: https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_4.html

KvaliMOT. Ei päiväystä. Tutkimuksen arviointi-reflektointia. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 20.8.2021]. Saatavana: https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L3_3_3.html

Lastensuojelulaki L13.4.2007/417

Leinonen, R. 9.10.2018. Tutkimuksen eettisyys. [Verkkosivusto]. [Viitattu 20.8.2021]. Saatavana: <https://spoken.fi/tutkimuksen-eettisyys/>

Maaailman terveysjärjestö WHO. 2010. Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 16.3.2021]. 30–32 Saatavana: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201205085324>

Mannerheimin lastensuojeluliitto. 12.2.2020. 12–15-vuotiaan seksuaalinen kehitys. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 2.1.2021]. Saatavana: <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/12-15-v/12-15-vuotiaan-seksuaalinen-kehitys/>

Mielenterveystalo.fi Ei päiväystä. Mistä sukupuolen moninaisuudessa on kyse? Sukupuolen moninaisuus. [Verkkosivu]. [Viitattu 4.1.2021]. Saatavana: https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsehoito-ja-opaat/itsehoito/tukea_sukupuoli-identiteetin_jasentamiseen/Pages/osio_1.aspx

- Mieli.fi. Ei päiväystä. Seksuaalisuus on osa ihmisyyttä. [Verkkosivu]. [Viitattu 6.1.2021]. Saatavana: <https://mieli.fi/fi/mielenterveys/ihmissuhteet/seksuaalisuus-osa-ihmisyytt%C3%A4>
- Miesklinikka. Ei päiväystä. Seksuaaliterveys. [Verkkosivu]. [Viitattu 8.1.2021]. Saatavana: <https://www.miesklinikka.com/miesklinikka/sivustoinfo>
- Mönkkönen, K. 2018. Vuorovaikutus asiakastyössä. [Verkkokirja]. Gaudeamus. [Viitattu 20.1.2021]. Saatavana Ellibs-e-kirjakokoelmasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Neuvonen, H., Saari, L. Tuomisto, T. & Tuovinen, E. 2014. Puhutaan seksuaalisuudesta: käyttäjälähtöinen ja osallistava toimintamalli seksuaalisuuden puheeksioton tueksi 8.-luokkalaisten vanhemmille. Helsinki: Metropolia ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysala: kättilö (AMK). Innovaatioprojekti. [Viitattu 2.1.2021]. Saatavana: <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/84639/Inno-projekti%20pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Nissinen, J., Tommi P., Pesonen. & Väisänen, M. 2016. Sinuiksi tuleminen: Turvallinen ulostulo. [Verkkojulkaisu]. Tampere: Valtakunnallinen tuki- ja neuvontapalvelut Sinuiksi. [Viitattu 11.6.2021]. Saatavana: https://www.pirkanmaanseta.fi/wp-content/uploads/2014/05/Sinuiksi_tuleminen_ulostulo-opas-2017.pdf
- Nuorisolaki L 21.12.2016/1285
- Nuorten elämä.fi. 25.3.2021. Seksuaaliterveys. [Verkkosivu]. [Viitattu 27.3.2021]. Saatavana: <https://www.nuortenelama.fi/elavaa-elamaa/hyvinvointi-ja-terveys/seksuaaliterveys-486>
- Nuorten Exit. 3.9.2018. Jokaisella meillä on seksuaalioikeudet. [Blogikirjoitus]. [Viitattu 27.3.2021]. Saatavana: <https://nuortenexit.fi/jokaisella-meilla-on-seksuaalioikeudet/>
- Oinonen, M. & Susineva, A. 2019. Seksuaalikasvattajan käsikirja. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Hivpoint. [Viitattu 16.3.2021]. Saatavana: https://hivpoint.fi/wp-content/uploads/2020/09/Seksuaalikasvattajan-kasikirja_netiversio.pdf
- Ojanen, S. 2006. Ohjauksesta oivallukseen. Ohjausteorian käsittelyä. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. 86, 88, 92.
- Opetushallitus. 2021. Seksuaalikasvatuksen konteksti. [Verkkosivusto]. [Viitattu 16.3.2021]. Saatavana: <https://www.oph.fi/fi/oppimateriaali/kosketus/johdannoksi-seksuaalikasvattajalle/seksuaalikasvatuksen-konteksti>
- Palosaari, T. & Hakala, E. 2018. Sukupuolen oikeudellinen vahvistaminen. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Ihmisoikeusliitto. [Viitattu 9.1.2021]. Saatavana:

https://1586428.168.directo.fi/@Bin/96cc3386ebeea55c343f9d8411a49508/1610111719/application/pdf/6351406/sukupuolen_ oikeudellinen_vahvistaminen_FINAL.pdf

Perhekeskus. Ei päiväystä. Lapsen ja nuoren seksuaalisuuden tukeminen. [Verkkosivu]. [Viitattu 20.8.2021]. Saatavana: <https://www.kymenlaaksonperhekeskus.fi/apua-ja-tukea/vanhemmuuden-tuki/lapsen-ja-nuoren-seksuaalisuuden-tukeminen>

Pirkanmaan Seta. Ei päiväystä. Seksuaalisen suuntautumisen, sukupuoli-identiteetin ja seksin sanastoa. [Verkkosivusto]. Tampere. [Viitattu 6.1.2021]. Saatavana: <https://www.pirkanmaan-seta.fi/koulutus-ja-tietopalvelut/seksuaalisuus/>

Pulmakulma: Seksi ja seksuaalisuus. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. Nuorten Oulu. [Viitattu 27.3.2021]. Saatavana: <https://www.nuortenoulu.fi/pulmakulma/seksi-ja-seksuaalisuus/>

Raij, T. & Tani, P. 2015. Transsukupuolisen identiteetin neurobiologinen perusta. [Verkkolehtiartikkeli]. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim 131 (4), 365–6. Saatavana: <https://www.duodecimlehti.fi/duo12102>

Rajavaara, T. 3.3.2016. Eri aistit apuna oppimisessa. [Verkkojulkaisu]. YLE. [Viitattu 17.5.2021]. Saatavana: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2016/02/26/eri-aistit-apuna-oppimisessa>

Ritamo, M., Ryttyläinen-Korhonen, K. & Saarinen, S. 2011. Raportti 27. Seksuaalineuvonnan tuki. Osa kaksi: esimerkkejä seksuaalineuvonnan käytänteistä. [Verkkojulkaisu]. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos THL. [Viitattu 23.3.2021]. Saatavana: <https://thl.fi/documents/10531/95613/Raportti%202011%2027.pdf>

Rostila, I. 2001. Tavoitelähtöinen sosiaalityö: voimavarakeskeisen ongelmanratkaisun perusteet. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön- opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. [Verkkojulkaisu]. Turun ammattikorkeakoulun puheenvuoroja 72. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. [Viitattu 15.3.2021]. Saatavana: <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>

Seksi. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. Mannerheimin lastensuojeluliitto: nuorten netti. [Viitattu 27.3.2021]. Saatavana: <https://www.nuortennetti.fi/aihe/seksi/>

Seksuaalinen suuntautuminen. 13.10.2020. [Verkkosivu]. Mannerheimin lastensuojeluliitto: Nuorten netti. [Viitattu 27.3.2021]. Saatavana: <https://www.nuortennetti.fi/seksuaalisuus/seksuaalinen-suuntautuminen/>

- Seksuaalinen suuntautuminen. Ei päiväystä a. [Verkkosivusto]. Helsinki: Seta ry. [Viitattu 6.1.2020]. Saatavana: <https://seta.fi/sateenkaaritieto/seksuaalinen-suuntautuminen/>
- Seksuaalinen suuntautuminen. Ei päiväystä b. [Verkkosivusto]. Helsinki: Seta ry. [Viitattu 16.3.2020]. Saatavana: <https://seta.fi/sateenkaaritieto/seksuaalinen-suuntautuminen/>
- Seksuaalirikokset. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Poliisi. [Viitattu 27.3.2021]. Saatavana: <https://poliisi.fi/seksuaalirikokset>
- Seksuaalisuuden portaat. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Tampere: Nuts ´n Eggs. [Viitattu 20.3.2021]. Saatavana: <https://nutsneggs.tamk.fi/seksuaalisuuden-portaat/>
- Seksuaalisuus puheeksi. 29.10.2019. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). [Viitattu 2.1.2021]. Saatavana: https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tu-eksi/menetelmat/seksuaalisuus-puheeksi
- Seurujärvi, S. 2018. Työkalu hoitotyön ammattilaisille seksuaalisuuden puheeksi ottamiseksi. [Verkkojulkaisu]. Tampere: Tampereen ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysala: sairaanhoitaja (AMK). Opinnäytetyö. [Viitattu 2.1.2021]. Saatavana: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/156601/Seurujarvi_Sanna.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Sinisaari-Eskelinen, M., Jouhki, M-R., Tervo, P. & Väisälä, R. 2016. Työkaluja seksuaalisuuden puheeksi ottamiseen: Plissitistä Betteriin. [Verkkolehtiartikkeli]. Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti 53 (4), 286–293. [Viitattu 18.1.2021]. Saatavana: <https://journal.fi/sla/article/view/59673>
- Sitra. Ei päiväystä. Mikä tekee dialogin: Dialogisen vuorovaikutuksen tunnuspiirteet ja edellytykset. [Verkkojulkaisu]. [Viitattu 15.3.2021]. Saatavana: <https://www.sitra.fi/artikkelit/mika-tekee-dialogin-dialogisen-vuorovaikutuksen-tunnuspiirteet-ja-edellytykset/>
- Sosiaalialan tutkinnot ja kompetenssit. Ei päiväystä. [Verkkosivusto]. [Viitattu 12.7.2021]. Saatavana: <https://www.sosiaalialanamkverkosto.fi/sosiaalialan-tutkinnot-ja-kompetenssit/>
- Sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus – opas opettajille. 2016. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Seta ry. [Viitattu 16.3.2021]. 8–9. Saatavana: https://www.drop-box.com/s/iffkzu8f0ft73wx/Opas_kouluille_2016_NETTI.pdf?dl=0
- Sukupuolen moninaisuus. 2.12.2020. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinninlaitos (THL). [Viitattu 3.1.2021]. Saatavana: <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli-sukupuolen-moninaisuus>

- Sukupuolen moninaisuus. Ei päiväystä. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Seta ry. [Viitattu 3.1.2021]. Saatavana: <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/>
- Sukupuoli-identiteetin kehittyminen. Ei päiväystä. Mielenterveystalo.fi [Verkkosivu]. [Viitattu 3.1.2021]. Saatavana: https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsehoito-ja-oppaat/itsehoito/tukea_sukupuoli-identiteetin_jasentamiseen/Pages/osio_1.aspx
- Suojanen, U. 2004. Toimintatutkimus. [Verkkosivusto]. [Viitattu 20.8.2021]. Saatavana: <https://metodix.fi/2014/05/19/suojanen-toimintatutkimus/>
- Suomen RFSU. 9.3.2020. Seksuaalikasvatusta tarvitaan. [Verkkosivusto]. [Viitattu 7.1.2021]. Saatavana: <https://www.rfsu.com/fi/blogi-seksuaalikasvatusta-tarvitaan/>
- The World Association for Sexual Health. 2014. Sexual rights are human rights pertaining to sexuality. [Verkkosivu]. [Viitattu 8.1.2021]. Saatavana: https://worldsexualhealth.net/wp-content/uploads/2013/08/declaration_of_sexual_rights_sep03_2014.pdf
- Theobald, A. 2014. The role of women in making and building peace in liberia. [Verkkokirja]. Stuttgart: Saksa: Ibidem-Verlag. [Viitattu 18.1.2021]. Saatavana Ebsco eBook Collection -palvelusta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Tietoa seksuaalisuudesta. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Mielenterveystalo.fi. [Viitattu 6.1.2021]. Saatavana: https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsehoito-ja-oppaat/itsehoito/seksuaalisuuden_omahoito/Pages/tietoa_seksuaalisuudesta.aspx#seksuaalinen_suuntautuminen
- Tietosuojavaltuutetun toimisto. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Milloin henkilötietoja saa käsitellä? [Viitattu 20.8.2021]. Saatavana: <https://tietosuoja.fi/kasittelyperusteet>
- Translain uudistusta kiirehdittävä, alaikäisten oikeuksia ei voi jättää huomioimatta. 2020. Ihmisoikeusliitto. [Verkkosivu]. [Viitattu 20.1.2021]. Saatavana: <https://ihmisoikeusliitto.fi/translain-uudistusta-kiirehdittava-alaikaisten-oikeuksia-ei-voi-jattaa-huomioimatta/>
- Valtanen, K. 2009. HLBT –ihmiset perheineen huomioivat palvelut. Teoksessa: Potilas, perhe ja perusterveydenhuolto [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Duodecim. [Viitattu 18.1.2021]. Saatavana Duodecim oppiportista. Vaatii käyttöoikeuden.
- Valteri. Ei päiväystä. Ohjauskäynnit. [Verkkosivusto]. [Viitattu 15.3.2021]. Saatavana: <https://www.valteri.fi/palvelut/ohjauskaynnit/>

- Vanhempien antama seksuaalikasvatus. 12.7.2019. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (THL). [Viitattu 16.3.2021]. Saatavana: https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/seksuaalikasvatus/vanhempien-antama-seksuaalikasvatus
- Viitanen, J. 2017. Visuaalisesti vaikuttava esitys. [Video]. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminta. [Viitattu 22.2.2021]. Saatavana: <https://www.youtube.com/watch?v=l6MjTXajrxs>
- Vilka, H. 2010. Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Jyväskylä: Ps-kustannus.
- Vuola, T. 2003. Mitä seksuaaliterapia on? [Verkkolehtiartikkeli]. Lääketieteellinen aikakauslehti Duodecim. 119 (3). 261–266. [Viitattu 7.1.2021]. Saatavana: <https://www.duodecim-lehti.fi/duo93413>
- Väestöliitto. 2020. Havaintomateriaalia. [Verkkosivu]. [Viitattu 17.5.2021]. Saatavana: <https://www.vaestoliitto.fi/ammattilaiset/seksuaalioikeudet-ja-kotoutuminen/havaintomateriaalia/>
- Väestöliitto. Ei päivystä. Seksuaalikasvatus. [Verkkosivu]. [Viitattu 22.2.2021]. Saatavana: <https://www.vaestoliitto.fi/seksuaalisuus/seksuaalikasvatus/>
- World Health Organization (WHO). Ei päivystä. Sexual Health. [Verkkosivu]. [Viitattu 8.1.2021]. Saatavana: https://www.who.int/health-topics/sexual-health#tab=tab_1

LIITTEET

Liite 1. Työntekijöiden ensimmäisen tapaamisen esite

Liite 2. Nuorten ryhmän esite

Liite 3. Esimerkki työntekijöiden oppaasta

Liite 4. Esimerkki nuorten oppaasta

Liite 1. Työntekijöiden ensimmäisen tapaamisen esite

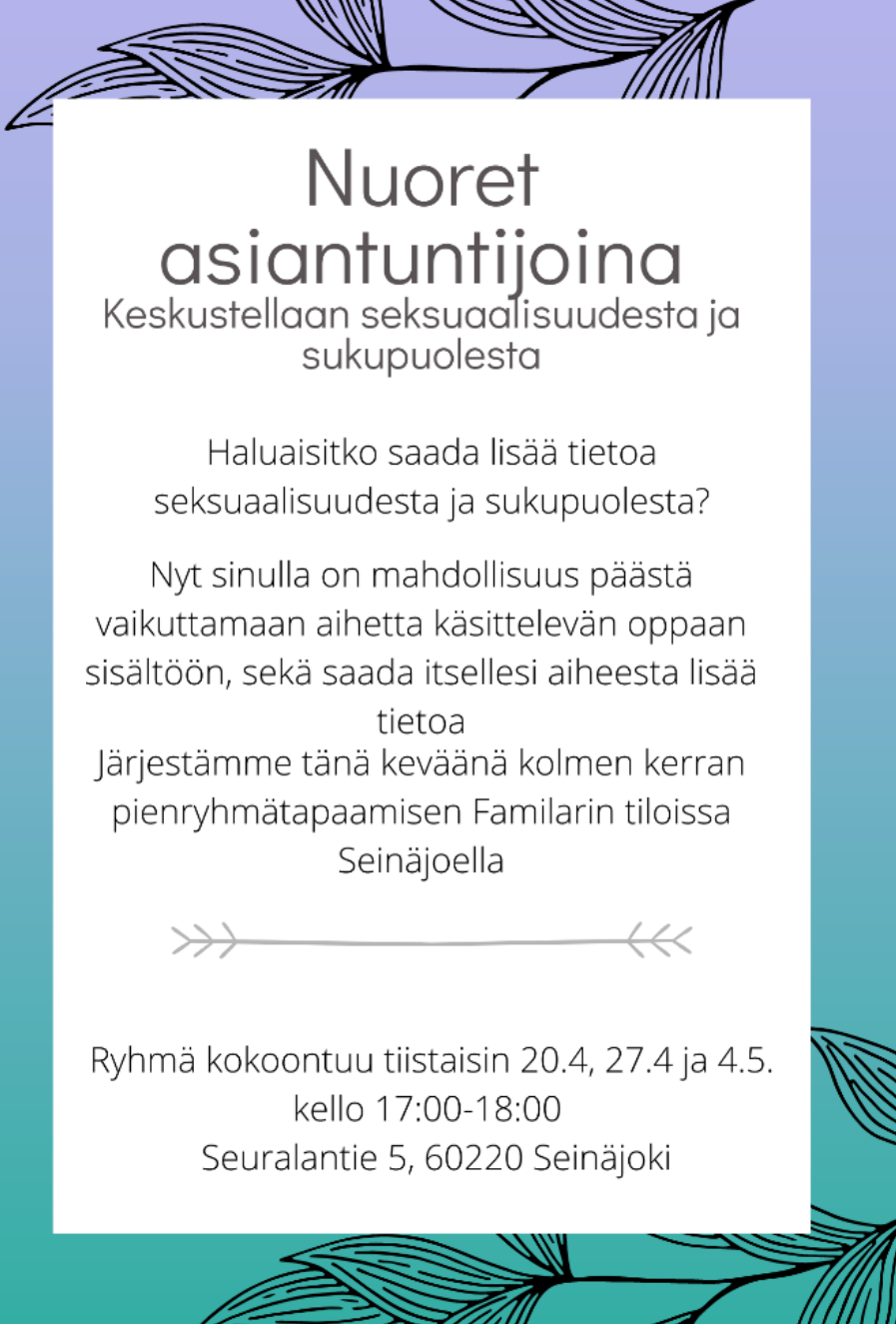
Hei

Teemme opinnäytetyötä aiheesta sukupuolen moninaisuus ja seksuaalinen suuntautuminen. Tuotoksemme on kaksi opasta; työntekijöille puheeksiottamisesta ja nuorille tietopaketti.

Tulemme vierailemaan henkilökuntanne viikkopalaveriin maanantaina 1.3 klo 9:15.
Toivoisimme ryhmäkeskustelun avulla saavamme teiltä tietoa siitä, että mitä juuri te haluaisitte työntekijöiden oppaan käsittelevän.

Terveisin SeAMKin sosionomiopiskelijat
Henna, Laura & Meri

Liite 2. Nuorten ryhmän esite

Nuoret asiantuntijoina

Keskustellaan seksuaalisuudesta ja
sukupuolesta

Haluaisitko saada lisää tietoa
seksuaalisuudesta ja sukupuolesta?

Nyt sinulla on mahdollisuus päästä
vaikuttamaan aihetta käsittelevän oppaan
sisältöön, sekä saada itsellesi aiheesta lisää
tietoa

Järjestämme tänä keväänä kolmen kerran
pienryhmätapaamisen Familiarin tiloissa
Seinäjoella

Ryhmä kokoontuu tiistaisin 20.4, 27.4 ja 4.5.
kello 17:00-18:00
Seuralantie 5, 60220 Seinäjoki

Olemme kolmannen vuoden sosionomi-
opiskelijoita ja teemme opinnäytetyötä aiheesta
seksuaalinen suuntautuminen ja sukupuolen
moninaisuus. Opinnäytetyömme tuotoksena on
nuorille suunnattu opas, joka sisältää nuorille
tietoa aiheesta.

Ryhmässä aihetta käsitellään yleisellä tasolla ja
keskusteluun osallistuminen on vapaaehtoista.

Kenenkään nimiä tai muita henkilötietoja ei
kerätä tai julkaista mihinkään. Nuori voi
osallistua ryhmään huoltajan luvalla.

Toivottavasti näemme ryhmässä!
Laura, Henna ja Meri

Liite 3. Esimerkki työntekijöiden oppaasta

Sukupuolen moninaisuus ja seksuaalinen suuntautuminen

Opas ammattilaisille
puheeksiottamisen tueksi
2021

familiar

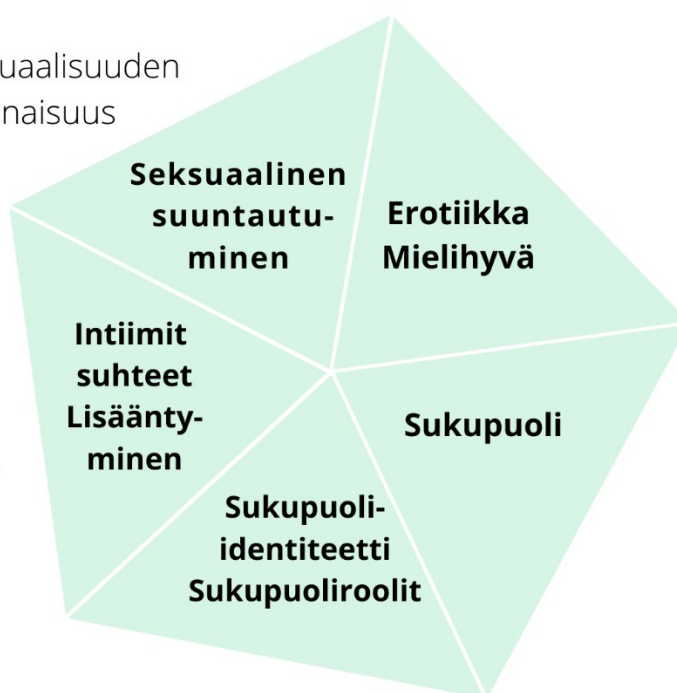
Seksuaalisuus

Seksuaalisuus on osa jokaista ihmistä ja se muokkautuu koko elämän ajan.

Seksuaalivähemmistöistä käytetään termiä **HLBTQ+** (homo, lesbo, bi, trans, queer, + muut)

Seksuaalisuuden kokonaisuus

Sukupuolen moninaisuus

Fyysisestä näkökulmasta ihmisen sukupuolta määrittää sukukromosomit.

Mies: XY

Nainen: XX

Intersukupuolinen: kromosomipoikkeama (esim. X, XXY)

.....

Sukupuolta määrittää myös henkilökohtainen kokemus omasta sukupuolesta.

Transsukupuolisuus: kokemus sukupuolesta ei vastaa syntymässä määriteltyä sukupuolta.

Transmies: korjannut sukupuolen naisesta mieheksi

Transnainen: korjannut sukupuolen miehestä naiseksi

Transvestiitti: ilmaisee ulkoisella olemuksellaan toista kuin syntymässä määriteltyä sukupuolta.

Muunsukupuolinen: saattaa kokea olevansa sukupuoleton, määrittelemätön tai yhdistelmä naisen ja miehen ominaisuuksia

Androgyyni: voi omata maskuliinisiä tai feminiinisiä piirteitä tai olla täysin sukupuolineutraali

Sensitiivinen kohtaaminen

Työntekijän on hyvä tunnistaa omat arvonsa. Oma arvomaailmaa ei tarvitse kuitenkaan hylätä, mutta ne eivät saa ohjata keskustelua tai olla syrjiviä tai halveksuvia.

Kunnioittavan kohtaamisen

perusteet

- Älä oletta sukupuolta tai seksuaalista suuntautumista
- Kysy jos et tiedä
- Käytä niitä termejä ja nimeä, joita toinen haluaa itsestään käytettävän
- Kohtaa nuori oman elämänsä asiantuntijana

Liite 4. Esimerkki nuorten oppaasta

SEKSUAALITERVEYS

Seksuaaliterveys jaetaan kahteen osaan; henkiseen ja fyysiseen.

Henkiseen seksuaaliterveyteen kuuluu päätösvalta itseään koskevista asioista, hyvä itsetunto, kunnioitus toista kohtaan ja turvallinen olo kumppanin kanssa

Fyysiseen seksuaaliterveyteen kuuluu raskauden ehkäisy, turvaseksi, sukupuolitautilien ehkäisy, perhesuunnittelu sekä säännölliset lääkärintarkastukset

== Kokonaisvaltainen hyvinvointi

HOX!!

Kannattaa pohtia omaa seksuaalisuutta ja tapoja kokea mielihyvää, joka sopii omiin arvoihin ja olosuhteisiin, sillä se tukee kokonaisvaltaista hyvinvointia.

SEKSUAALINEN SUUNTAUTUMINEN

Seksuaalinen suuntautuminen on sitä kehen tuntee vetoa, on ihastunut taikka rakastunut. Vetovoima voi olla eroottisen lisäksi emotionaalista. Seksuaalinen suuntautuminen on moninaista ja yksilöt kokevat sitä eri tavoin.

Hetero: tuntee vetoa vastakkaista sukupuolta kohtaan

Homo/Lesbo: tuntee vetoa samaa sukupuolta kohtaan

Bi: tuntee vetoa kahta eri sukupuolta kohtaan

Pan: tuntee vetoa kaikkia sukupuolia kohtaan

Aseksuaali: kokee seksuaalista vetovoimaa vähän tai ei ollenkaan, voi kokea muunlaista vetovoimaa esim. romanttista

Androseksuaali: kokee vetovoimaa miehiin ja/tai maskuliinisiin piirteisiin

Femme-/gyneseksuaali: kokee vetovoimaa naisiin ja/tai feminiinisiin piirteisiin

Queer: pitää perinteiset määritelmät rajoittavina, joten ei identifioi itseään mihinkään edelläoleviin. Termiä on käytetty loukkaavana haukkumasanana, joten ei voi olettaa että sitä voisi käyttää kaikista

SUKUPUOLI- DYSFORIA

Sukupuolidysforia tarkoittaa kokonaisvaltaista pahanolon tunnetta, jonka aiheuttaa yksilön kokema sukupuoliristiriita.

Se jaetaan kehodysforiaksi ja sosiaalseksi dysforiaksi.

Kehodysforia on kehon sukupuolittuneiden piirteisiin kohdistuvaa vierauden, inhon sekä pahan olon tunnetta

Sosiaalinen dysforia on sosiaalisiin tilanteisiin liittyvää pahaa oloa, kun sukupuoli oletetaan väärin.

Sukupuolidysforiasta kannattaa jutella luotettavan aikuisen kanssa